ABUSKA.

CSAGATAJTÖRÖK SZÓGYŰJTEMÉNY.

TÖRÖK KÉZIRATBÓL

FORDÍTOTTA

VÁMBÉRY ÁRMIN.

ELŐBESZÉDDEL ÉS JEGYZETEKKEL

KISÉRTE

BUDENZ JÓZSEF.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA.

PEST,
EMICH GUSZTÁV M. AKAD. NYOMDÁSZ BETŰIVEL.
1862.

2226.79.15

HARVARD COLLEGE LIBRARY
DEXTER FUND
May 14, 1930

ELŐBESZÉD.

Taval nyáron Vámbéry Ármin úr, négy évig Stambulban a müzülmánok között lakta után, látogatván meg kedves magyar hazáját, egyéb becses török könyveken kivül, melyek azóta részint a Magyar Akademia könyvtárában vannak, egy szép török kéziratot hozott vala magával — az Abuska csagatajtörök szógyüjteményt. Hogy ugyanakkor vele legelőször ismerkedni szerencsém lőn, szives vala azt nekem megmutatni és csakhamar meggyőzött arról, mily kivánatos dolog volna, e szógyüjteménynek magyarúl is közlése által magyar nyelvészeinknek egy legczélszerűbb segédeszközt adni kezökbe, melylyel az oszmanli-török nyelv könnyebben hozzáférhető és megszerezhető készületével a keletitörök nyelv és irodalom tanulmányozásához foghatnak. Örömünkre meg is valósíthatá ebbeli szándékát, a M. Akademia nagylelkü készséggel a munka kiadását magáévá tevén, s igy Vámbéry úr addig hosszabbítá köztünk mulatását, míg az Abuska szógyüjtemény lefordításával elkészüle, s azután rám marada annak revisiója, valamint sajtó alá készítése és a kinyomatása fölött való gondviselés.

A kézirat, mely most megint Vámbéry úrnál Stambulban van, oszmanli-török nyelven van irva, a mennyire ezen adatik a csagatajtörök szók magyarázata; ezenkivül legtöbb szónál egy vagy több vers van idézve Mir 'Ali Sîr költeményeiből, melyekben a tárgyalt szó előfordúl. A magyarázott csagatajtörök szókat, melyek a kéziratban is kissé vastagabb és nagyobb irással és fölibe húzott vonallal vannak kitüntetve, szükséges vala épen úgy közölni, mint a török kéziratban vannak, annyi fölül és alúl való pontozással a mennyi ott van, hogy az olvasó maga is eligazodhassék az olvasásban

vagy jobban mondva, a hogy és mennyire olvashatást megitélhesse. Ebben az authentikus hűségre és pontosságra volt főtekintetünk és csak erre nézve is utólagosan még egyszer szorosan egybevetettem magát a török kéziratot. Azért ne csudálkozzék az olvasó, ha egyik szón ki van téve a pontozás, a másikon nincs vagy csak félig kitéve, mert így van ez a kéziratban, a melyet e tekintetben tökéletesen vissza akartunk adni, noha a pontozás legtöbb helyt az olvashatás kára nélkül bátran elmaradhatott volna, a mi még a szedőnek is jóval megkönnyítette volna munkáját.

„Az Abuska szógyüjtemény (így nevezik az első benne magyarázott szóról) — keltéről és szerzőjéről — írja nekem a minap Vámbéry barátom — csak szájbeli hagyományokat közölhetek; a mi példányunkban és más kezemben forgott példányokban arról semmi említés nem tétetik. Egy tebriszi tudós, Haszan Efendi, beszéllé nekem, hogy azt az ő hazájában, valamint egész éjszaki Perzsiában *Szengilakh* (سنكيلاخ)-nak hívják. *Szengilakh* perzsa tulajdonnév; tehát nagyon valószínű, hogy ez a név a szerző nevéről ragadt reá. Keltét pedig az említett tudós 1120—1140 köré (1708—1727) teszi, és ugyancsak a kézirat czímlapján való szokásos irkafirkák között egyik tulajdonosa azt már 1167-ben (= 1753/54) magáénak mondja.“ — Ezek szerint mégis csak annyi bizonyos, hogy a másolati példány, melynek Vámbéry birtokában van, nem újabb 1753-nál, tehát magától értetőleg maga a szógyüjtemény eredetileg megirása sem újabbkoru; azonban azt nem tudjuk, min alapszik tudós Haszan Efendi véleménye, hogy az a múlt század elején keletkezett volna; mert meglehet, hogy az ennél még sokkal régibb és már a 16. századból való, ha oszmanliságában előfordúló némely régies formákra akarunk súlyt fektetni, s azokat nem csak annak tulajdonítani, hogy szerző kisázsiai török volt, kinek nyelve az ilyeneket még jobban megtart. Meg kell tehát elégednünk azon egy biztos adattal, mely magában az Abuskában (lásd 6. lapját) találtatik, s mely ha nem is szerző nevéről s mikor éltéről irtáról, de legalább a munka hogy keletkeztéről mond valamit.

Az Abuska-féle vagy ehhez hasonló csagatajtörök szógyűjteménynek eddig is már némi híre volt Eurápában, noha kiadása még nem létezik. *Abel Remusat* „Recherches sur les langues tartares", tome I, 251. l. azt mondja: „Il existe aussi dans plusieurs bibliothèques (1) des dictionnaires indiqués comme mongols, et qui appartiennent veritablement au dialecte turk du Tchagatai; mais aucun d'eux non plus n' a été à ma disposition." És ugyanott jegyzetben (1): „Mir Ali Schir, Lexicon Tartarico-Turcicum a prima voce (qua mulier tartarica maritum suum compellat) *Abouska* dictum. Catal. Biblioth. Lugd. Bat. mss. 1400. Ibid. 1401. — Lexicon Mogullicum, cujus voces persicis, arabicis et turcicis explicantur. Claditur opus carmine turcico. Ibid. 1382."

Ez utóbbinak, a mint már a czíméből is kitünik, a miénkhez semmi köze nincsen. De még egy másikról tesz említést *Berezine* E., Recherches sur les dialectes musulmans. Première partie: système des dialectes turcs. Kazan 1848., a 36. lapon, a csagatajtörök szókincsnek sok egyéb török dialectusokban már nem használt szók által kitünését hozván föl s ehhez ezt jegyezvén meg: „on trouve la plupart de ces mots dans le *dictionnaire djagataien-osmanly* (manuscrit de la Bibliothèque publique de Petersbourg). Je donne le contenu de ce dictionnaire avec les extraits et la traduction russe dans ma *Description des manuscrits turc-tartares, qui se trouvent dans les bibliothèques de St. Petersbourg* (Journ. du minist. de l'instr. publ. Mai 1847).— E csagataj-oszmanli „dictionnaire", melynek tehát kézirata Sz. Pétervárott volna meg, alkalmasint nem más mint ugyan a mí Abuskánk, s kivánatos vala, legalább orosz kivonatát egybevethetni, ha ugyan hozzá juthattunk volna.

Így tehát csak az egy kéziratunkból veszi a magyar nyelvész közönség, a mi az Abuskában ránk nézve fontos van: a csagatajtörök szókat authentikus hűséggel az eredeti írás szerint visszaadva; a szók magyar helyesírás szerint átírását, melyről mindjárt meg többet kell szólanom; végre a szók oszmanli nyelven adott s ebből magyarra fordított magyarázatát — ezt is teljes hűséggel, nem kerülve még az eredetinek némely ügyetlenségeit sem, hogy p. o. néha a szónak

csak töértelmét adja, nem alaki viszonylását is, mire azonban helyenként jegyzet tétetett. El maradtak csak a legtöbb szókra fölhozott versek, melyek azon kivül, hogy a szó a magyarázat szerint való jelentésben csakugyan előfordúl, semmi egyéb tanulságot nem nyújtanak, s ezenfelül még, mint összefüggésükből kiszakított töredékecskék, sokszor kevésbbé érthetők is. Ez tehát csak moles inutilis vala, melylyel se a könyv terjedelmét haszontalanúl nevelni, se az egyedül fontos és tanulságos tartalmának átnézhetőségét megrontani nem vala szabad. De azért tekintetbe vétettek, hol a' magyarázatban valami nem eléggé világosan vala kifejezve, néhutt az átírás vagy olvasás meghatározására is — a rímek miatt.

Már most valamit a csagataji szók ezen átírása vagy olvasásáról.

Az Abuskabeli szók, minthogy Mir 'Ali Sîr (Nevai) müveiből vannak kiszedve, hangbeli alakjok szerint nem a mai keleti török nyelv szavai, hanem azéi, mely a 14-dik században volt meg; pedig négy öt száz év alatt — azt bíztosan elvárhatjuk — beállanak akármely nyelv ejtésébe kisebb nagyobb változások, a miért is legelőször nem foghatjuk rá feltétlenül a mai keleti törökség ejtését, még ha legrészletesebben s legbíztosabban ismernők is, az Abuskabeli szókra, épen úgy a mint a mai magyar nyelv ejtését, melyet ugyancsak jól ismerhetünk, nem foghatjuk rá egyenesen a Régi magyar Nyelvemlékek nyelvére. Az Abuska szógyüjtemény e tekintetben szintén régi török nyelvemlék, és a ki olvasni akarja, nem teheti másképen, mint a hogy bármely más nyelvbeli régi emléket olvasna, t. i. az abban használt írásrendszerhez ragaszkodó következetességgel, azt igyekezvén kitudni és meghatározni, mit akar mondani és kifejezni ugyanazon írás, azon korbeli használata szerint. Ámde nem lehet tagadni, hogy az így olvasni akaró többféle nehézségekbe ütközik, jelesen kétféle nehézségbe: abba, hogy valamely korban valamely nyelvben használt írás nem mindenkor ugyanazon kor ejtésének felel meg, hanem egy régibb kor ejtésének — szóval, a mint mondani szokták, hogy az írás azon korra nézve már sokban csak historikus, nem pedig phonetikus; meg másodszor abba, hogy az írás magában is lehet tökéletlen, azaz se azon nyelv-

beli se azon korbeli ejtést határozottan és tökéletesen vissza nem adható — vagyis általában semmi korra nézve nem eléggé phonetikus. Elég írásrendszert ismerünk, mely az egyik vagy a másik bajban, vagy mindkettőben van — amabban p. o. az újnémet, újgörög, franczia, de leginkább az angol, emebbe még a' magyar is — mert az p. o. hogy a magy. *e* mind *ä*-t, mind *é*-t tartozik kifejezni, merő írásbeli tökéletlenség, a milyen még több van a régi magyar mindenféle írásrendszerben. Az írásrendszer historikus volta természetesen mind jobban eltűnik, mennél tovább a jelenkorból vissza megyünk, és azon írásrendszer elsőben lett alkalmaztatásának korához közeledünk — mert magától értetődik, hogy valamely írás első alkalmazása phonetikus akar és tartozik lenni, habár magában tökéletlen lehet is e mellett; s ha tehát valamely nyelvnek írásrendszere jelenleg csak kevéssé historikus — azaz az ejtésnek változásához nem alkalmazott, még jobban kell hogy — tökéletessége határai között — a régibb korbeli ejtést adja vissza, úgy hogy ezt ugyan csak kivehetjük azon írás következetes olvasásából, a miben ha csakugyan még hiba találna lenni — az ejtésnek mégis már akkor történt elváltozását határozható egyéb segédadatok (p. o. más ismert írásrendszerben történt egykorú átírások) hiánya miatt — ez a hiba legkevésbé káros volna a nyelv régiségét kutató nyelvészre nézve, mert csak abban állna, hogy valamivel későbbi ejtés helyett valamivel régibbet nyerne, melynek még jobban vehetné hasznát. Teszem ha valóban már Sophocles korában meglett volna a görög *αι*-nak *e*-féle ejtése; tehát hibásan hinnők, hogy Sophokles tragoediáit *aj*-féle *αι*-vel szavatták: de a görög nyelvet fejtegetni akaró nyelvészt semmit sem akasztaná, ha csak az *αι*-nak bár Sophoclesnél régibb *aj*-ejtését tudná, söt kára volna abban, ha csak a későbbi *e*-félét tudná. — A másik nehézség, az írás magában tökéletlen volta, megvan kisebb nagyobb mértékben valamennyi írásrendszerben; de különösen ott szokott mutatkozni, hol egyik nyelv írásrendszere legelőször egy másikra alkalmaztatik, melynek nagyon különböző hangejtési természete vagyon; de hosszasabb alkalmazás után az ilyen ráfogott tökéletlen írásrendszert többnyire tökéletesbíteni, és az illető nyelv hangbeli természeté-

nek megfelelőleg kiszokták fejleszteni, minek példáját megint a' latin nyelvtől átvett magyar írásrendszerben látjuk, mely most már jóval tökéletesebb és alkalmasabb a' magyar nyelvhangokra mint a Halotti Beszéd leírásakor. Különben az ejtés igazi mivoltát csak az illető írásrendszeren kivűl eső positiv tudás adhatja, melynek szintén többféle módjai és forrásai vannak.

Az imént érintett kétféle nehézség nehezíti az Abuska szógyűjteménynek is, mint régibb korból való nyelvemléknek, olvasását; lássuk, miben és mennyire, és mint lehet mégis e nehézségeken is segíteni.

Az arab betűjegyekkel való török írásrendszer, melyet a törökök azonban nem egyenesen az araboktól, hanem a perzsáktól vettek át, nem annyira csak historikus volta miatt az igazi hangejtést ki nem fejező, mint egyik másik tekintetben magában való tökéletlensége miatt nem alkalmas. Tapasztalunk ugyan p. o. a mai oszmanli ejtésben írásától, t. i. attól a mit ez eredeti alkalmazása és rendszere szerint akart kifejezni, némi eltéréseket, de másrészint ugyanazon írásnak egyes esetekben az elváltozott ejtéshez alkalmazkodását is. Ha az oszmanli még ma و-val írt *u ü* helyett megelőző vocalis szerint *ï*, *i*-t ejt, p. o. الور *(alur) alïr*, سويليوب *(söjlejüb) söjlejïb*, vagy ى-vel írt *ï*, *i* helyett *u*, *ü*-t, p. o. قولى *(kolï) kolu*, كوردى *(gördi) gördü* s némely még szintén ى-vel írt *i* helyett *e*-t, p. o. ويرمك (írás szerint *virmek*) *vermek*, ايتمك *(itmek) etmek*, vagy némely ك-vel írt *g* helyett *j*-t, p. o. دكنك *(degenek) dejenek, dejnek*, كتمكه *(gitmege) gitmeje* — ezek mind már historikus írásba tartoznak; de eléggé számos eset van, mely az írás alkalmazkodását is mutatja: az *ï*, *i*-nek ejtett *u*, *ü* helyett íratik is *ï*, *i* és megfordítva, valamint az نك *ng*-ből eredt és ك (ڭ)-vel írt *n* helyett találkozik nem ritkán ن-nal való írás is. Másrészről pedig láthatjuk részint még ma is az elváltozott ejtés mellett még helyenként fentlevő és az írással egyező ószerű ejtés előfordulásából, p. o. ديو *dejü* nem *deji*) és többféle európai átírásokból, melyek egybevető kritikával tekintve mégis eligazíthatnak, hogy magában az oszmanliban is a mi eltérése észrevehető az ejtésnek az írástól, az nem lehet még nagyon régi, aligha két századnál ré-

gibb, és mégis csak nagyon csekély részletekre szorítkozó — távolról sem hasonlítható az írásrendszernek azon csakhistorikus voltához, melyet a francziában vagy angolban vagy újgörögben szemlélhetünk. Ha tehát — nem egy mai oszmanli textussal, hanem egy olyan korból való csagatajtörök nyelvemlék olvasásával van dolgunk, mely az arab-török írásrendszer első alkalmazasától még nem is távol áll, bátran az olvasást megakasztható azon nehézséget alig is létezőnek tekinthetjük, mely az akkori ejtés netalán már az írásban kifejezett ejtéstől eltávoztából keletkezhetnék, kivált miután, a mint fentebb jegyzém meg, az így netalán előálló csekély hiba korántsem volna czélunkhoz képest kárunkra, mert nem egy általában meg nem volt, hanem csak egy még akkor nem levő, de már annak előtte megvolt ejtést nyernénk vele.

Nem oly könnyen lehet az arab-török írásrendszert átsegíteni a másik nehézségen — az írás magában való tökéletlenségen. E tökéletlenség mutatkozik különösen a vocalisok nem eléggé megkülömböztetett kifejezésében, de egyik másik mássalhangzón is. A török nyelvekben van egyszerű rövid magánhangzó nyolcz, négy mélyhangú, és négy magashangú:

a, ï, o, u — e (= ä), i, ö, ü, melyek az oszmanliban csak rövidek; a kojbáltatár és jakutban pedig ezek hosszúji is előfordúlnak, a miszerint valószinű, hogy ezek egyéb arab írású török dialectusokban is legalább megvoltak, vagy tán még most is vannak, noha az írásból arról semmit sem tudhatván, azokat tökéletesen mellőzni kell, valamint az *e (ä)* mellett, némely dialectusban előfordúló *é*-t is. De ha csak a fent kiirt nyolcz rövid magánhangzóra szorítjuk is a kifejezni való magánhangzókat, az arab betűírásban magánhangzót minőség szerint külömböztető jegy csak három van: *fetha* a megelőző mássalhangzó fölibe írt ´, eredetileg *a*, *keszre* alólírt ¸, eredetileg *i*, *zamme* fölül írt ’, melyek egyszersmind következő ا ى و-val a hosszú *â î û*-t is kifejezik. Tehát minőség szerint csak három külön magánhangzónak van megkülönböztető jegye. A török átvevén e jegyeket, kénytelen volt egyszersmind eredeti rendeltetésüket némileg megváltoztatni, a mennyiben az vala törekvése, hogy minden vo-

calisának egy olyan betűjegyet adjon, a milyen a mássalhangzóknak is jutott. Azért kezdé az ا و ی jegyeket a hozzájárúló, de a betűsoron kivüleső *fetha*, *keszre* és *zamme* jegyekkel együtt vagy ezek nélkül is, *rövid* önhangzóinak kifejezésére használni, noha eredeti rendeltetésük csak a hosszú *â î û* kifejezése volt. Nyolcz magánhangzóját e három jegyre úgy kellett aztán fölosztania, hogy az ا-nek jutott kettő *a* és *e*, a ى-nek szintén kettő *ï* és *i*, a و-nak pedig négy *o*, *u*, *ö*, *ü*. E mellett pedig az arab és perzsa írásrendszert még abban követte, hogy rövid vocalisait csak a fetha, keszre, zamme jegyekkel jelölte meg, vagy általában meg nem jelölte, a mi leginkább az oszmanli írásrendszernek szokása lett, a csagataji régibb írás túlnyomóan a bár kissé nehézkesebb vocalbetü-írással élvén, ott is, hol az oszmanli azt mellőzi. A csagataji p. o. így ír: بيلمك *bilmek*, az oszmanli بلمك, elhagyván a ى (ﻴ) és ا (ﺎ)-et, természetesen nem az olvasás könnyebbítésével.

A töröknek szükségképen éreznie kellett ilyen határozatlan vocalírásnak alkalmatlanságát, a melylyel két-két és egyszer épen négy hangzót csak egy-egy jegygyel jelölhet vala meg. Iparkodott tehát a bajon némileg segíteni. Segítségül használta azért nyelvének azon sajátságát, mely szerint annak hangzóji egymásnak megfelelőleg mélyhangú és magashanguakra oszolnak, és ugyanazon egy szóban — ha csak nem két különhangú és még át nem hasonúlt szóból össze van téve — csak egyféle, vagy mély, vagy magashangú hangzó fordúlhat elő. Ha tehát valamiképen a szónak mély vagy magashangúságát megjelölhette, nem lehetett többé kétséges, hogy az ا vagy fethával írt hangzó *a*-e vagy *e*, hogy az ى vagy keszre *ï*-t jelent-e vagy *i*-t, és a و és zamme is legalább annyira volt meghatározva, hogy *o*, *u*-e vagy *ö*, *ü*. Ily megjelölés sikerült leginkább oly szókban, melyekben *k* vagy *g* mássalhangzó fordúl elő, a mennyiben amazt mélyhangú szóban ق-val, magashangúban ك-vel, emezt pedig, hol غ-vel, hol szintén ك-vel írván, ezáltal egyszermind a szónak valamennyi magánhangzóinak mély vagy magashangúsága ki van tüntetve (kivéve a csagatajiban az نك = *ng*-t, és az oszmanli ك = ڭ = *ng*-ből eredt *n*-t, melyek mélyhangú szókban

is állhatnak). Így a csagataji اولوق és اولوك kétféleképen írt *k*-t mutatnak, amaz mélyhangú *uluk*, ez magashangú *ölük*; oszmanli قول *kol*, كول *göl*, cst. بيلكان *bilgen*, بولغان *bolgan* (ك, ک és غ, ﻎ) stb. Ily megkülönböztető jellemet aztán egymaga az oszmanli még más mássalhangóknak igyekezett legalább részben tulajdonítani: azért *sz*-szel kezdődő mélyhangú szókat ص-dal ír, magashangúakat س-nel p. o. صور *szor*, ellenben سور *szür* (a csagataji egyaránt csak سور); a ط-nak valamely szóban előfordúlása hasonlóképen annak mélyhangúságára mutat (a csagataji a ط-t általában igen keveset használja, s inkábbb a ت, ڈ-vel él). A mássalhangzó-jegyek ezen válogatásán kivűl sokhelyt a *medda* jegyet használják, hogy az ا csakugyan *a* és nem *e*-féle ejtését tüntessék ki آ (noha e jegynek eredetileg egész más jelentése volt, valamint az ا mellett járó s különösen szó végén használtató ه, ﻪ = *a*, *e*-nek is) míg másrészint az ا elhagyása, hol mégis fethával kell olvasni, magashangúságra mutat; sőt egy oszmanli kéziratban már azon egyébiránt követésre nem talált kisérletet vettem észre, hogy a و fölibe írt ـٓ által annak magashangúságát akarták megjelölni így اولدی *öldi (öldü)*, mert különben *oldi (oldu)* is lehet. Mindezekkel csakugyan sok szónak határozottan ki lehet jelölni mély- vagy magashangúságát, és a hangzók minőségét, kivéve az *o* és *u*, meg az *ö* és *ü* közt való különbséget, tisztán megértetni, de mégis sok szóra e segítő eszközök nem alkalmazhatók, és positiv tudás kell számtalan egyes esetre nézve. Hogy a' يبل (év) magashangú *jïl* és nem *jil*, hogy التی (hat) mélyhangú *altï* és nem *elti*, azt és egyéb ilyeneket épen tudni kell. Azért köszönettel lehetünk az Abuska szerzője iránt, hogy e tekintetben annyiban segített, hogy sok szó mellé tüzetesen kiteszi, hogy امالة „imâle"-val olvastatik, azaz magashangúlag, a mint ez legjobban látható a 27. lapon való ezen példából: اولتوردی üle, és ugyanazon írással, de hozzátéve „imâle": öle; amaz = oszm. *oturdu* és *olturdï*-nak akar olvastatni, emez oszm. *öldürdü* és *öltürdi*-nek olvasódik, minthogy amúgy is a magashangú *öl* hal-ni gyök származéka.

Megérintém már, hogy bár tudva is a magas- és mély-

hangúságot, a török írás semmi módot nem nyújt az *o*, *ö* az *u*, *ü*-től megkülönböztetésére, és ez tökéletesen az íráson kivül eső positiv tudásra van hagyva. Ilyen tudást bírunk az oszmanlira nézve, bírunk a kojbal és karagasz-tatár dialectusokra (kár, hogy a Trojanszki-féle tatár-orosz szótár nincsen legalább egy orosz transcriptióval), s bírunk végre a törökség legkeletibb végén álló jakutra nézve, az utóbbiakat igen gyakorlott és élesfülü nyelvészektől, Castrén és Böthlingktől, kikről csak el kell hinnünk, hogy *o*-t *u*-tól, *ö*-t *ü*-től meg tudtak különböztetni. De nem bírunk szintén a csagatajtörökre nézve, élő hallás után ismertetve. — Miképen lehet mégis lehető bíztossággal az iránt eligazodni?

A szorosabban török nyelvnek, kivált az oszmanlinak azon sajátsága van, hogy az *o*, *ö* hangzókat általában csak gyökszótagban alkalmazza, a képzők és ragokban csak *a*, *e*, *ï*, *i*, *u*, *ü*-t használván. Az *o*, *ö* egyszersmind az *a*, *e*-hez áll legközelebbi párviszonyban, és mind a kettő átellenében az *ï*, *i* és *u*, *ü*-nek, a melyek is, az előbbi hangzó szerint, egymással váltakozhatnak. Nagyon érdekes példa az *o*, *ö*-nek *a*, *e*-hez való ezen viszonyára, valamint a gyökszótagban (vagy a mi egyre megyen — a szó előtagjában) nem kedveltetésére a *szekszen* és *dokszan* (nyolczvan, kilenczven), melyek *szekiz-on* (nyolcz×tíz), *dokuz-on* (9×10)-ból erednek, és mégsem lettek *szekszön, dokszon*. A csagatajtörök is elismeri ezen sajátságot, azáltal hogy a gyökszótagan kivül álló ɔ vocalist *ï*, *i*-vel váltakoztatja, a miszerint az ott csak *u*, *ü* lehet, nem *o*, *ö*. — Ebből már annyi következik az ɔ-val írt magánhangzóra nézve, hogy az a' gyökszótagon kivül előfordúlván általában csak *u*, *ü* nem *o*, *ö*-nek ejthető. Kell tehát még csak az iránt eligazodnunk, hogy a gyökszótag- vagy a szó első tagjában előforduló egyaránt ɔ-val írt hangzó, mikor o, ö, s mikor meg *u*, *ü*? Ezt tudnunk kell, és a mint már mondám, nem a török írásból tudhatjuk meg; de azért tudjuk elég bíztosan az oszmanliban, kojbaltatárban és jakutban, mely gyökszók *o*, *ö*-vel valók, melyek *u*, *ü*-vel, a mely külömbség nagyon is nyomatékos, minthogy gyakran csak ez által válnak el egymástól egész különböző jelentéssel való gyökszók; p. o. *bolmak* lenni : *bulmak* találni, *dojmak* satiari : *dujmak* érezni,

észrevenni (tudni), *kol* kar : *kul* szolga, *göl* tó : *kül* hamu, *on* tíz : *un* liszt stb. — De egyszersmind igen érdekes látnunk, mennyire egybejárók ezen *o*- vagy *u*-ságra nézve még igen messze egymástól álló török dialectusok, milyenek a legnyugatibb oszmanli, a még Sziberiában lévő kojbal-karagasz tatár, és a jakut nyelv. Erre nézve kérem a szives olvasót a következő mind a háromból vett szók egybeállítását tekinteni, a jakutra való előleges tájékoztatásúl csak azt jegyezvén meg, hogy *uo*, *üö* hosszú *ô*-val felérő kettőshang, mely *o*, *ö*-ra nem *u*, *ü*-re rövidül, rendesen oszmanli *o*-nak felel meg, s legjobban a' latin *o*-ból eredt olasz *uo*-hoz hasonlítható (p. o. *buo*no, lat. bonus, fr. bon ; *uo*mo, lat. homo, fr. homme).

1) *Szók, melyeknek elsö tagja* **o**, **ö**-*vel van:*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
ojun, játék	*ôjen*, kr. *o'en*	*ojnû*
ok, nyil	*ok*	*okh*
ol, ő, az	*ol*	*ôl*
oghlan, fiú, gyermek	*olgan*	*uolan*
oghru, orv, orzó	kr. *ôro*	*uor*, orozni, lopni
orak, sarló (arató)	*orgag-aj* (sarló-hó) arató-hó	—
orta, közép	*ôrte*	*orto*
on, tíz	*on*	*uon ; on-usz*, tizedik
oturarïm, ülök (*oltur*- helyett)	*ôderben*, kr. *olerarmen*	*olorobun*
od, tüz	*ot*	*uot*
ot, fü	*ot*	*ot*
otuz, harmincz	*ôtosz, otèsz*	*otut*
ordu, tábor	—	*ordû*
öje (öge) ana, mostoha anya	*öj idjä*	—
ökszüz, árva	*ökszezesz, ökszüsz*	—
köz, ökör	—	*oghusz*
ölürüm, halok	*ölerben*, kr. *ölermen*	*ölöbün*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
öjrenirim (ögrenirim) tanúlok, szokom	kr. *öränermen*	*tlöränäbin*
öd, epe	kr. *öt*	*tlösz*
öz, velő, medulla	—	*tlösz*
kojun, juh	*koj*	—
koju, vastag	*kôjèkh, kojokh*	*khojú*
kojun, kebel	*kojen*	—
kol, kar	*kol*, kéz	—
koltuk, hón	*koltok, koltuk*	*khonnokh*
korkarïm, félek	*kôragarben*, ijedek	—
konurum, megszállok, hálok	*konerben* kr. *konarmen*	*khonobun*
		—
konsu, szomszéd	*kondjoge*	—
kosmak, hozzá csatolni, mellé adni	*kôzerben*	—
kopuz, koboz, lant	*kômèsz* kr. *kobèsz*, hárfa	—
gök, kék	*kök*	*kiökh*
gönül (göngül), szív, kedv	—	*köngül*, kedv, akarat
göjüsz (kögüz), mell	*kökszü*	—
göl, tó	*köl*	*küöl*
—	*kölerben*, befogok	*kölüjäbin*
görürüm, látok	*körerben*	*köröbün*
—	*köne*, kr. *khöne* egyenes	*könö*
göt, posticus	*kötän, kötjäk*	—
göcserim, költözöm	*kötjerben*, kr. *kösermen*	*köszöbün*
köprü, híd	*köbergä*, kr. *köfürüg*	—
kömür, szén	kr. *khömür, hömür*	*kömör*
gömerim, temetek	*kömerben*	*kömöbün*
köpük, hab, spuma	*köbök*, kr. *köfük, köpük*	—
tok (tojak h.), satiatus *doj-mak* satiari	kr. *todok*	*tot; tot* = osz- *doj-mak*
tokhtarïm, megállok, maradok	*toktîrben*	*tokhtúbun*
tokmak, tők, tönk	*tokpak*	—

cszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
dokuz, kilencz	*togosz*	*toghusz*
dolu, jégeső	—	*tolon*
don (dong), fagy, fagyott	kr. *tong*	*tong*
dolu, tele	kr. *tolo*	*tolu*
—	*tôra,* kasul	*tuora*
doru, barna (ló)	*tôrokh*	—
—	*tôrga,* selyemszövet	*torgho*
don, ruha	*ton,* suba	*szon*
toprak, por, föld	*tôberak,* kr. *tôferak*	—
dökerim öntök	kr. *töhärmen*	*toghobun*
dört, négy	*tört*	*tüört; törtüsz* negyedik
dönerim, visszatérek	—	*tönnöbün*
—	*tjôkor,* tarka	*csuoghur*
jok, nincs; *jokszul* szegény	*tjokh,* szegény	*szuokh*
jokarï, fent	*tjogar*	—
jol, út	*tjol*	*szuol*
jorgan, takaró	*tjôrgan*	*szuorghan*
joghurt, jourt, tarhó	*tjôrt,* túró	*szuorat*
—	*tjon,* nép	*dson*
joghun, vastag	*tjôn*	*szuon*
szon (szong), vég, utó	*szôn-da* utóbb, kr. *szong*	—
szouk, hideg	*szôk*	—
szokarïm, döfök, dugok, szúrok	*szogarben,* toszok, török; *szogak* mozsár (törő)	*szoghobun; szoghokh* mörserkeule
szokur, vak	kr. *szogur*	*szokhkhor* félszemű
szojarïm, vetköztetek, fosztok	*szojerben*	—
szol, bal	*szol*	—
szökerim, fölfejtek	*szögerben,* kr. *szöhärmen*	—
szöjüd (szögüt), fűzfa	*szöt*	*üöt*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
szöz, szó	*szösz*	*ösz*
szöjerim (szög-), szidok	—	*ilöghäbir*
boghaz, torok	kr. *boksze*	—
olurum, leszek	*bolerben*	*buolabïn*
borszuk, borz	*borszak*	—
—	*mojderak*, gallér	*mojturuk*
bojun, nyak	*mojèn*	*mojun*
böjrü (bögrü), görbe	—	*bökcsöghör*

2) *Szók, melyeknek elsö tagja* **u, ü**-*vel van:*

ujurum, alszom; *ujku* álom	kr. *udurmen; ujgu*	*utujabïn; u* álom
ujat, szégyen	*ujat*	—
ulu, nagy	*ulukh*	*ulu*
ulurum, orditok	kr. *ulûrmen*,	*ulujabïn*
—	*ultung*, talp	*ullung*
ucsarïm, repülök	kr. *usarmen*	—
un, liszt	*un*	—
unuturum, felejtek	*unuderben*	*umnabïn* (tö: *umun)*
utarïm, nyerek, győzök	*uterben*	—
uds, vég	*utju*, kr. *udju*	*uszuk*
uzun, hosszu	*uzun*, kr. *uszun*	*uszun*
—	kr. *uba* néne	*ubaj*
ücs, három	*üsz*, kr. *üjs*	*üsz*
ujluk, czomb, femur	—	*ulluk*
ürürüm, ugatok	*ürerben*	*üräbin*
—	*üsz*, hiúz	*üsz*
üszt, pars superior	*üsztü*	*ürüt*
üzerim, szegek, török	*üzerben*	—
kughu, hattyú	*kû*	*kuba*
—	*kujga*, kr. *kujha*, fejbőre	*kujakha*
kul, szolga	*kul*	*kulut*
kulak, fül	*kulak*	*kulgâkh*
—	*kur*, öv	*kur*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
kuru, száraz	*kurakh*	*kûranakh*, *kûrung*
kuzu, bárány	*kuragan*	—
kurt, féreg	*kurt*	—
kusak, öv	—	*kuszakh*
kuju, kút	*kuduk*	—
kujruk, fark	*kuzuruk*, kr. *kuduruk*	*kuturuk*
kudsak, öl; *kudsmak* ölelni	*kudjak*	*kûszabïn*, ölelek
kus, madár	*kus*	*kusz*, récze
kuzgun holló	*kuszkun*	—
kuszarïm, köpök	*kuzerben*, kr. *kuszarmen*	*kutabïn*
—	*kubulerben*. átváltozom	*kubulujabïn*
kum, homok	*kum*	*kumakh*
kunduz, hód	*kumdusz*	—
gür-lemek, mennydörögni	vö. *kügürt*, mennydörgés	—
kül, hamu	*kül*	*kül*
gülerim, nevetek	*küllerben*	*küläbin*
gülesirim, küzködöm birkozom	*külrezerben*	—
kürek, lapát	*kürdjük*	*kürdsükh*
gün, nap	*kün*	*kün*
güds, erő	*küsz*, kr. *küs*	*küsz*
güz, ősz (autumnus)	*küsz*	*küsz*
kücsük, kicsi	—	*kucscsuguj*
jumurda, tojás	*numurtka*	—
jumruk, ököl	*numzuruk*, kr. *njuduruk*	*szuturuk*
tul, özvegy	*tul*	*tulajakh*
durarïm, állok	*turerben*	*turabïn*
turna, daru	*turna*	*turuja*
tutarïm, fogok	*tuderben*, kr. *tutarmen*	*tutabïn*
tuz, só	*tusz*	*tûsz*
dus, ellenében, szemközt	*tus*	*tusz*

oszmanliban:	kojbal-karagaszban:	jakutban:
duzak, tör (fogó)	*tuzak*	*tuszakh*
tujnak, ló körme	*tujgak*	*tujakh*
tüj, ször, toll	*tük*	*tül*
tükürürüm, köpök	*tükürärben*	—
—	*tüngür*, dob	*düngür*
—	*tülej*, siket	*dsüläj*
dün, tegnap, éj	*tün*	*tün*
düs, álom (somnium)	*tüsz*, kr. *tüjs*	*tül*
düserim, esem	*tüzerben*	*tüszäbin*
jurum, mosok	*tjûrben*	*szûjabïn*
jügrük, futó, gyors	*tjügürärben*, futok	*szüräbin*
jürek, szív	*tjüräk*	*szüräkh*
jüz, száz	*tjüsz*	*szüsz*
jüzük, gyürü	kr. *tjüsztük*	—
szu, víz	*szukh*, *szug*, *szû*	*û*
—	*szügä*, fejsze	*szügä*
szüd, téj	*szüt*	*üt*
bugha, bika	*buga*, kr. *buha*	—
bughdaj, búza	*bugdaj*	—
bütün, egész	*büdün*	*bütün*
bulut, felhő	*bulut*	—
bularïm, keverek, zavarok	*bulgîrben*	*bulûbun*
burun, orr	*burun*	*murun*
bud, czomb	*but*	*bût*
buz, jég	*busz*	*bûsz.*

Úgy hiszem, már ennyi összeállított gyökszóból — és bizonyosan még sokkal többet lehetne összeállítani, ha a kojbal és jakut nyelvek szintoly bő szótárát bírnók mint az oszmanlinak, — de már ennyiből is meg kell ismerni, hogy a török nyelvek gyökszavaikban az *o*, *ö* hangzót az *u*, *ü*-től egymással egybetalálkozóképen különböztetik meg, a miből azon fontos eredmény következik, hogy a csagataji gyökszók *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságát, mely az arab-török írásrendszerben nincsen megkülönböztetve megjelölve, bátran az oszmanli, kojbal és jakut szerint dönthetjük el, ha ezekben az illető csagatajtörök szóknak megfelelöji megvannak. És leginkább

vehetjük által a csagatajiba az oszmanli vagy *o*, *ö* vagy *u*, *ü* hangzókat, minthogy különben is hangtani alakúlásánál fogva a csagatajtörök mégis valamicskével közelebb áll az oszmanlihoz mint a jakut, mely mindazonáltal az *o*- és *u*-hangúságra nézve evvel megegyez. Az ily eljárásban netalán megeső hiba oly ritka és csekély lesz, a milyen csekély a fentebb összeállított egyezési esetekhez képest azon esetek száma, melyekben gyökszótagbeli *o*, *ö* hangzó *u*, *ü*-nek felel meg. Ezeket is fölhozom: kojb. *ong*, jak. *unga* dexter; k. *öremä*, jak. *ürümä;* kojb. *kôsztè*, jak. *kusztuk;* osz. *kükürd*, k. *kübür*, kr. *köhür* kén; osz. *gölge*, k. *kölätkä*, kr. *hölägä*, jk. *külük;* osz. *dolarïm*, *dolanïrïm*, kr. *tolganderarmen*, jk. *tulabïn* kerülök; k. *tözîrben*, osz. *düserim;* osz. *bu*, jk. *bu*, kr. *bo;* k. *môlat*, jk. *bolot*, osz. *pulad* aczél; osz. *böjük*, k. *büzök*, *bözek* nagy; osz. *bojnuz*, jk. *muosz*, k. *müz*, *müz* szarv; osz. *gömüs*, jk. *kömüsz*, k. *külmüsz;* k. *korgandjel*, jk. *khorgholdsun*, osz. *kursun* ólom; osz. *öjrenirim*, k. *ügüränerben* tanúlok; osz. *ölesirim*, k. *üläzerben*, jk. *üllässtäbin* osztozom; osz. *örděk*, kr. *öderäk*, k. *ürtäk;* osz. *jonarïm*, k. *tjûnerben* faragok: osz. *jolarïm*, k. *tjularben* tépek, nyüvök; osz. *szorarïm*, k. *szurerben* kérdezek; osz. *szonarïm*, k. *szunerben*. — Még akkor is csekély e szám, ha keresve még annyit találnánk hozzá, különösen miután a fentebbi hangzóegyezési esetekhez még — hogy úgy mondjam — másodrendbeli egyezések is járúlnak, melyek az *a*, *ä* és *o*, *ö*-nek meg ezeknek ellenében az *ï*, *i* és *u*, *ü*-nek egymás között való szoros érintközési viszonyán alapulnak. Magát e viszonyt mutató egykét példa: osz. *kavmak* és *kovmak* kergetni; *kauk* és *kouk*, jk. *khabak*; osz. *arka* hát, kr. *orha;* osz. *onlar* és *anlar* azok: osz. *artïk*, jk. *orduk* több; *szerin* jk. *szörün;* osz. *tilkï (tülkü)*, k. *tülgü* róka; osz. *dib*, k. *tüp* fenék; *bulut*, jk. *bïlït* felhő; osz. *kücsük* és *kicsik*, k. *kitjik;* osz. *jumurda*, k. *numurtka*, jk. *szïmït* stb. — Ebből megint a csagatajtörök ﻭ-val vagy csak zamme-val írt gyökhangzóra azon további eligazító szabály következik, hogy hol annak az oszmanliban, kojbal- vagy jakutban *ï*, *i* felel meg, ott *u*, *ü*-nek, hol pedig *a*, *e* (ä) felel meg, ott *o*, *ö*-nek kell olvasni, tehát p. o. ezt بوتمك (Ab. 34. 35) *bütmek*, mert oszmanliban *bit-mek;* توپه *töpe*, mert = osz. *depe* csúcs, tető, különben jakutban is *töbö*.

Az imént megjelölt eligazító elvek szerint határoztatott meg Abuskánkban a „mazmûme“ rovatok alatt való szók olvasása; nem ajánlkozott azonban mindenik szóra az oszmanli- vagy jakutból vehető eligazító kriterium, úgy hogy a zamme-val írt gyökszótagnak *o*, *ö* vagy *u*, *ü*-hangúságának eldöntetlennek kellett maradni, a hol aztán a még lehető másféle olvasás zárjel között egészen kiírva vagy rövidítve mellé van téve a némileg valószinűbbnek látszott olvasás mellé; a csillagozás (*) meg ott alkalmaztatott, hol meg a szó mély vagy magashangúsága sem levén tudva, a lehető olvasások száma egész négyre rúg vala, valamint néhány más helytt, melyre eligazítható kriterium nem vala. — E helyen még arra is figyelmeztethetek, mit a t. olvasó már a fent közölt szók lajstromából vehet észre; hogy t. i. azon három török nyelv egyszersmind a szók mély- vagy magashangúságára nézve is *legtöbbnyire* egyező, a miért megint ugyanazoknak egybevetése e tekintetben meghatározhatja oly csagatajtörök szók olvasását, melyek írásában nincsen meg valamelyike a fentebb (l. X) említett ismertető jeleknek. — Itt például még csak némelyeket az a fentebbiek szerint meghatározott olvasások közül akarok fölhozni. Ab. 21. *ötmek* átmenni, *ot* menj, olv. *öt* stb. *ö*-vel, mert van kojbal *öterben* átmegyek, és az oszm. *öte*, túl ugyanez *ötmek* származéka, azt jelentvén tulajdonképen: átmenve (utólálló viszonyitóul használt gerundium p. o. a *tigrü*, -ig, usque is, = érve, *tig*-mek igétől, kojb. *djiterü*, a *djit* = oszm. *jet*, cst. *jit* hasonjelentésű igetörzstől és egyebek); Ab. 28. *omak* néptörzs, v. ö. jk. *omuk* nép-, nemzetbeli; Ab. 28. *oj* ház olv. *öj*, mert oszm. *ev* magashangú, v. ö. kr. *ög* sátor; Ab. 35. *burnagï* első, előbbi, v. ö. kojb. *burungo*. Ab. 50. *tüzmek (tüz, tüzmeding)* olv. *töz-mek* v. ö. kr. *tözerben* tűrök; Ab. 59. *csog* izzó parázs, v. ö. jk. *csokh; csolban*, hajnalcsillag, v. ö. jk. *csolbon;* Ab. 58. *csöp* egyenes, igaz, v. ö. jk. *szöb* (ezenfelül a rímszava: *köp* sok); Ab. 94. *köjdi* ége, v. ö. kojb. *köjerben* égek; Ab. 97. *mung* baj, v. ö. jk. *mung;* Ab. 107. *jokar* érint, ráhat, mert váltakozik evvel: *jakar* (Ab. 100); Ab. 28. *ündsü* gyöngy, mert oszm. *indsi i*-vel van, v. ö. kojb. *nindji;* Ab 14. *ïsz* büz, szag, mélyhangú, mert oszmanliban is van: *jïz*, jk. *szït;* Ab. 21. *utru* átellenében, v. *ï*,

jk. *utärï*, kr. *uturu*; A. 22. *utkuzdï* meggyőzeték, v. ö. oszm. *utmak* superiorem fieri, kojb. *utèrben* nyerek, elnyerek; *öcsük* elóltott, olv. *ücsük*, v. ö. kr. *utjurarmen* elóltok; Ab. 23. *ürtenür* ég, *ürtedi* égete, v. ö. kojb. *ürterben* elégetek, ellenben jk. *ërdüö* rétet leégetni, a miért az *ürtenür* mellé zárjel között az *ö*- is van kitéve; Ab. 51. *tüzek* egyenes, *tüzetti* egyenessé tön, v. ö. oszm. *düzmek*, *düzetmek* egyenlíteni, kojb. kr. *tüsz* egyenes; Ab. 54. *tünglük*, ablak, v. ö. kojb. *tümnük*, kr. *tüngnük*, jk. *tünnük* füstnyilás; Ab. 86. *kojï*, *kojan*, olv. *kujï*, *kujan* lefelé, v. ö. kr. *kudu* lefelé (hozzá tudva a szorosabb törökben a *j*-nek nem egyszer *t*-hangból keletkeztét, p. o. oszm. *kuju*, kút, kr. *kuduk*; *kujruk*, kr. *kuduruk*, jk. *kuturuk* stb.); Ab. 86. *kujun* forgószél, v. ö. kojb. *kujun* stb. stb.

Meg kell jegyezni azt is, hogy az átírásunkban használt *e* betü az *a*-nak magashangú megfelelőjét *ä*-t jelenti. Az *ï* mélyhangú *i*, mely a magyar ejtés szerint való magashangú *i*-hez úgy áll, mint *a*, *o*, *u* az *ä*, *ö*, *ü*-hez. Minthogy azon szók melyeknek gyökhangzója *ï*, *i*, a „mekszûre“ rovatok alatt vannak fölsorolva, már azon okból sem olvashatunk egyiket sem *e*-vel, mert e betűjegy nekünk a magashangú fethát jelenti *(ä)*. Igaz, hogy az oszmanli sok a csagatajiban *i* (készre)-vel írt gyököt már *e*-vel azaz fethával ejt; de ez legkevésbbé nem alkalmazható a 14. századbeli csagatajtörökre, és maga az Abuska írója mintegy tiltakozik az ő keszréjének ilyen olvasása ellen, ha p. o. *tir* (44. l. izzadság) mellé fethával írt oszmanli *der*-t (دَرْ) teszen; a csagataji تير fölibe sehogy sem tenne fethát, mert másképen akarja ejtetni, azaz nem *e*-vel hanem *i*-vel. Ha mindazonáltal némely csagatajitörök szók is már az *i* és *e* ejtés között ingadoznak, épen az hogy mind a mekszûre mind a meftûhe rovat alatt vannak fölhozva, mutatja, hogy a mekszûre ejtés más akar lenni mint a meftûhe ejtés, s hogy nekünk a mekszûre rovatokbeliek egyikét sem szabad *e*-vel olvasnunk. V. ö. Ab. 11. *eje* gazda, úr (elif meftûhe alatt) és 16. *ige-szi* gazdája, 20. *ije-ledi* gazdájává lön, magaévá tön (elif mekszûre alatt); Ab. 7. *ekedsi* néne (meft.) és 17. *igedsi* (mekszûre).

A mássalhangzók olvasása nem jár nehézséggel; a ع

(غ, ـغـ, ـغ) rendesen csak *g*-nek olvastatott, bár lehet hogy némelykor *gh* (خ-nak lágyja) kellene. De tekintetbe véve ق *k*-val gyakori váltakozását, valamint azt, hogy a kojbal a csagataji غ-nak megfelelőleg szintén csak *g*-vel él, ezen *g*-féle olvasásban semmi esetre nagy hiba nem lehet. A ك (ك, ـكـ, ـك) a török írásban lehet *g* és *k* (a csagatajiban t. i.; a mai oszmanliban még *j* is némihelyt, meg *n*, mely *ng*-ből eredvén különben ڭ-vel is íratik, mi helyett a csagatajiban még نك van). Hogy ebből is olvasásunkra baj ne támadjon, az Abuska szerzője szépen gondoskodott értünk, kitévén tűzetesen majdnem mindenütt az egyes magyarázott szók után, melyekben egy vagy több ك fordúl elő, hogy a kef *arab kef*-e, azaz *k*-ejtésű, vagy *perzsa kef*, azaz *g*-ejtésű (mert a perzsák tulajdonították először a csak *k* ejtésű arab ك-nek a lágy ejtést, ilyenkor azt három ponttal is különböztetvén meg گ), így: kefje arab, kefje perzsa kef; vagy az első kef arab kef, a második perzsa, a harmadik arab; vagy a kefek arab kefek, perzsa kefek stb. Kiadásunkban ezen — különben is igen becses tudatások — rövidítve így vannak kitéve az átírt szók után: p. *g*, a. *k* (perzsa kef, azaz *g*; arab kef, azaz *k*). Hasonló, noha kevésbbé szükséges jegyzet van az Abuskában néha a *perzsa dsim* چ, azaz چ *cs*, és *arab dsim*, azaz *ds*-re nézve, valamint perzsa és arab *be* ب-re (پ *p*, ب *b*)-re nézve; de már a perzsa írásnak volt gondja a *p*, *cs*-t három ponttal megjelölni (چ پ) s ezek nem is úgy hagyatnak el mint a perzsa گ, *g*-ről. Végre az olvasást eligazító jegyzetekhez járúl még a *tesdid* kettőztetés néha tett említése, mely azonban ki is van téve (ّ). Az „*imâle*"-ről már fentebb (l. XI.) vala szó. Ki van téve rövidítve, így: (im.).

Így veheti immáran a t. magyar nyelvész olvasó az „Abuska (szóval kezdő) csagatajtörök szógyűjteményt", mint a nyelvtudományunkra oly igen fontos keleti török nyelv tanulmányozására segítő eredeti kútforrást; vegye annak mentül több és jobb hasznát is!

Pesten, 1862 januárius havában.

Budenz József.

Elif meftûhe, azaz a, e-vel kezdődő szók:

ابوشقه *abuska:* a nő férjét nevezik így, tehát: *férj*-et jelent.

اباغه *abaga*: az atyának akár nagyobbik, akár kisebbik testvére (oszm. *karïndas*). A Muhâkemet-ül-lugetejnben [1]) ezt találjuk: „Az atyának nagyobbikát és kisebbikét (t. i. testvérét) *abaga*-nak mondják."

آت *at:* háromféle értelemben fordúl elő: 1) *név;* 2) *ló;* 3) = *vess, vesd* (oszm. *at, atmak* ige).

آتالدی *ataldï: hírnevessé lön, elhíresülle, nevezteték* [2]); azután: valamiért *rendelteték, megbízaték* (mintegy: *kineveztetek* valamire).

آتغادی و آتادی *atgadï* és *atadï: nevet ada.*

آتاب *atab: nevet adván.*

آتیغیب *atïgïb: híresülvén, hírnevessé levén.*

---

[1]) Ez a híres csagataji költő Mir 'Ali Sîr-nek egyik munkája: „A két szó, azaz nyelv (török és perzsa) megbirálása", melyben főleg a perzsában is divatozó török eredetű szókat tárgyalja, s azokat mindenek előtt a török nyelvnek vindicálja. Olvashatunk valamit róla alantabb is (5. l.) az *aga* szó alatt.

[2]) A' *dï*, *di*-féle török praeteritumot, melyet V. barátom magyar tud-*ott* igealakkal fordít, elváltoztatva mindenkor tud-*a* alakkal adom vissza, minthogy a *magyar* igeidők jelentése szerint főkép ez felel meg neki mint történetbeszélő praeteritumnak; meg azért is, hogy a néha előfordúló *mis*, *mis*-féle praeteritumnak a magyar tud*ott* alakot állíthassuk ellenébe. B.

اتاغيل *atagïl : tégy hírnevessé , adj nevet, nevezz ki* (hivatalra).

آتيب *atïb : vetvén* (oszm. *atïp)*; azután : *nevezvén,* azaz nevet adván *(ad kojup).*

آتارلار *atarlar : vetnek;* meg : *névvel említenek* (oszm. *adlarlar).*

آتای *ataj : vetnék* (oszm. *atajïn*); meg *száguldozás* jelentésével jár; meg : *nevet adnék.*

آتاقليق و آتاغليغ *ataklïk, atagïg : meg-* vagy *kineveztetett* (nominatus).

آتاليغ و اتاغليق *atalïg, atagïg : híresség.*

آتليغ و اتليق *atlïk, atlïg : híres neves,* híresség; *lovas* (oszm. *atlï*).

آتكه **ataga* (p. g.) : *nevelő mester, nagy bátya.*

آجون *adsun : világ* (mundus). Némely kéziratban *udsun* is találkozik; Lutfi könyveiben ez van többnyire.

آجرغيندی *adsïrgïndï : a zsaroltat sajnálva megszánva zsarnokot bántani.*

آجيغ و آجيق *adsïg, adsïk : keserű;* meg : *fájdalom, bú, sohaj.*

آچقونك *acskung* (a ك perzsa = g) : *meg kell nyítnod.*

آچای *acsaj : nyítok,* nyitó.

آچمای *acsmaj : nem nyítok,* és : *nem nyítnék,* nem nyitó.

آچقالی *acskalï : mióta nyít;* meg : *nyítás végett.*

آچلمايين *acsïlmajïn : mivel megnyílik, megnyíttatik.*

آختچی *akhtacsï : lovászmester.*

آخسوم *akhszum,* lásd : *akszum.*

آداق *a d a k : adakozás, ajándék, adag;* másutt **megint**: *idő, évszak.* — Ezenkivül Türkesztânban egy helységnek neve. — Azt is teszi hogy : *sziget* (oszm. *ada*).

آردی *a r d ï : elfárada.*

آرمای *a r m a j : el nem fáradó; el nem fáradok.*

آرالی *a r a l ï : fáradjunk; fáradás végett; mióta fárad.*

آریب *a r ï b* : *elfáradván;* meg : *elválván.*

آریلمای *a r ï l m a j : szakadatlanul sínlődő betegről* mondatik.

آریق و آریغ *a r ï k, a r ï g : sovány; tiszta, csinos.*

آریغ و آریق *a r ï k, a r ï g : vízvezeték, árok.*

آرك *e r e k : várakban való meredekség; városokban való magas hely;* szintén : *padisáhi palota.*

آرکه *e r k e : enyelgés, merészség.*

آرمان *a r m a n : akarat, ohajtás, kivánság.*

آرلات *a r l a t :* egy csagataji néptörzs neve.

ارلاس *a r l a s z* : ez is, valamint *arlat,* egy csagataji néptörzs neve.

آرغادی *a r g a d ï : megcsala.*

آرغادای دیرمین *a r g a d a j - d ï r m i n : megcsalnék.*

ارغدال *a r g ï d a l : hegyek tövénél való emelkedések; ugyanott találkozó völgyek és leshelyek.*

آرتایب و آرتانیب *a r t a j ï b, a r t a n ï b : túljárván, túlkelvén, áthágván.*

آرباغ *a r b a g*: *varázsmondóka, melyet a kígyó lyukába szoktak mondani.*

آرا *a r a : közt, között.*

آرتوتی‌لیق [1]) *a r t u k l ï k ;* a Nazm-üz-zevâhir-ban *többség* értelmében fordúl elö ; meg *öregbítö*-t jelent.

آزیقیب *a z ï k ï b* : tévedvén ; azaz *útról tévedvén.*

آزیتقان *a z ï t k a n : tévedö, bujdosó.*

آزیقتقان *a z ï k k a n :* ez is *útról tévedt*-et jelent.

آزغوردونك *a z g u r d u n g : tévesztél, rossz útra vezetél.*

آزغورغونك *a z g u r g u n g : tévesztened kell, rossz útra vezetned kell.*

آسرو *a s z r u : igen, több ; sok.*

آسرا *a s z r a : örizz.*
اسرابان *a s z r a b a n : örizvén.*

آسراتای *a s z r a t a j : öriznék.* — Van ilynemü még több szó is, p. o. *örgetej :* tanítanék, *korgataj : ijesztenék,* s több effélék.

اسراغولوق *a s z r a g u l u k : öriztetendö ; a kinek vagy minek örizni kell, örizendö.*

آسراغانی *a s z r a g a n ï : (az ö) örizte, örzötte.*

آسراغوجی *a s z r a g u d s ï : örzö, ör.*

آسروكنه *e s z r ü k - g i n e* (p. *g*, a. *k*) *: részegecske.*

آسروغنه *e s z r ü k - g i n e :* ugyanaz, mi az elöbbi.

آستی *a s z t ï : alja* valaminek (tör. *alt-ï*).

---

[1]) Kétség nélkül javítva ارتوق‌لیق-ot kell olvasnunk, minthogy a szó nem lehet más mint oszm. آرتقلق *artïklïk.*

آس *a s z : akaszsz, fügeszsz* föl.

آستی *a s z t ï : akaszta, fölfüggeszte.*

آسیغلیق *a s z ï g l ï k : fölfüggesztett;* meg : *hasznos.*

آسیغ و آسیق *a s z ï g, a s z ï k : haszon.*

اساپقور *a s z a p k u r : juh hátgerinczének csontja.*

Csagataji életszokás szerint a becsült ételek közé tartozik. Díszlakománál, bármennyi mindenféle étel vagyon is, azon gerinczcsontnak, melyet némely helyeken egészen sütnek, ott kell lennie.

آشوقتی *a s u k t ï : siete, megijede.*

آشوقتوم و آشوقدوم *a s u k t u m, a s u k d u m.*

A' *dal* (د, d) és té (ت, t) egyaránt használható, úgy mint fentebb a' *kaf* (ق, k) és *gajn* (غ, g) és szó végén az *elif* (ا) és *hé* (ه) váltakozása jegyeztetett. Jelentése : *megijedék.*

آشوققان *a s u k k a n : sietö.*

آشوق *a s u k : sark,* meg : *könyök csontja.*

اشکك *e s g e k* (p. *g*, a. *k*) *: evezö lapát.*

آغا *a g a : nagyobbik (öregebbik) testvér, bátya.* — A Muhâkemet-ül-lugetejn-ben Nevai [1]) e szót így magyarázza : A perzsák mind a nagyobbik mind a kisebbik testvért egyarant *birâder*-nek (frater, bruder) nevezik ; de a törökök a nagyobbikat *a g a*, a kisebbiket *i n i*-nek mondják. Azonban az hogy a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai ő kegyelme e szót így magyarázta meg, ne értessék úgy, mintha ez olyan könyv volna, melyben Nevai saját anyanyelvének szavait megmagyarázta volna. Korán sem. Azon könyv azt tárgyalja, hogy a török nyelvet a perzsa fölött becsülik, minthogy a perzsában sok szó vagyon, mely tiszta török ugyan, de a perzsák, ha azok értelmét vissza kell adniok, mégis

[1]) A híres Mir 'Ali Sîr.

csak török szókkal adják vissza. Erről ő sok bizonyítékot hoz, valamint itt az *aga* szóról, úgy máshelyen is egyebekről. Azomban meg kell jegyezni, hogy a tárgyalt szók egy részét meg is magyarázza, másik részét pedig nem, a minek oka csak az, hogy az ő idejében erre nem vala szükség. — Immáran én — szegény nyomorúlt és értéktelen — midőn e gyűjtemény összeírásához fogtam, Nevainak csak tizenöt művét gyűjtöttem vala, melyekből a szókat és kifejezéseket kivontam. Ezen felül még Khoraszân, Szamarkand és Csagataj-ból való néhány más törökül beszéllő férfiak divânjait és mesznevi-jeit szedtem vala össze. Ekkor történék, hogy egy előkelő ember — áldott legyen emléke — ezen törekvéseimet és fáradozásaimat látván, nekem Nevainak minden munkáival kedveskedék, egész 29 darab könyvvel. Úgy valék akkor, mint a koldus, ki kincset talált. Azonnal minden egyéb foglalatosságomat és kötelességemet abba hagyván, kevés idő alatt, a 14 darab könyvet lemásolám s így Nevai minden munkáinak birtokába juték. Ezek egyenként és névszerint: Münâdsât nâme, Csihl hadîsz, Nazm-ül-dsevâhir, Szerâds-ülmüszlimîn, Szâim-ül-muhabbet, Liszân-ut-thajr, Mahbûb-ülkulûb, Tevârîkh-i enbijá, Hajret-i ebrâr, Ferhâd ve Sîrîn Medsmûn ve Lejla, Szeb'a szejjâre, Szedd-i Iszkenderi, Négy divân, Garâib-üsz-szïghar, Nevâdir-üs-sebâb, Bedâï'-ül-vaszath, Fevâid-ül-kübr, Mezân-ül-evzân, Münsiât, Muhâkemet-ül-lugetejn, Vakfije, Menâkib-i Mir Szejd Haszan, Menâkib-i Pehlevân Muhammed, Szâki nâme, 28. Fârszi divânlar, 29.*) Fârszi münsiât. — Ezeken kivül még más munkája tudtomra nem volt.

آغارغودیك *agargu-dik*, (a. *k*) : *mintegy nehezít, mintegy fáj, fájóképen.*

آغاردی *agardï*, ez is : *nehezíte, fája* (fájni).

آق اوی *ak-oj, ak-öj* : sátor.

*) A két utolsónál ki van téve a szám 28 és 29. a kéziratban; azomban a lajstromból kettő elmaradt, mert egészben csak 27 van fölsorolva.

آقسوم *a k s z u m* : *megbánó, megbánás.*

آقتوردونك *a k t u r d u n g* (perzsa ك = *g*) : *folyatál.*

آققالی *a k k a l ï* : *folyás végett ; mióta foly* (oszm. *akalï*).

آقزدی *a k ïz d ï* : *folyata.*

آكاك *e g e k* (p. *g*, a. *k*) : *ráspoly.*

آكبجی *e k e d s i* (a. *k*) : *nagyobbik leánytestvér, néne.* A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta : A perzsák a nagyobbik és kisebbik leánytestvért egyaránt *khaher*-nek (soror) mondják ; ezek pedig (a törökök) a nagyobbikat *ekedsi*-nek, a kisebbiket *szingil*-nek nevezik.

آلطای *a l t a j* : *vörös róka bőréből való prém.*

آلداغ *a l d a g* : *megcsalni* (oszm. *alda-mak*).

آلاخان و آلامان *a l a k h a n , a l a m a n* : *a ki kirabol-tatott, háza jószága vesztett.*

آلدارای *a l d a r a j* : *megütödést és restellést éreznék ; az örüléssel ellenkező állapot* kifejezésére használják.

آلنیدا و آلیدا *a l n ï d a , a l ï d a* : *előtte* (oszm. *önünde*).

آلی *a l l ï* : ez is : *elül való rész* (oszm. *ön*).

آلوق *a l u k* : *szomorú ; szétszórt ; eszében megháborodott.*

آلاقتی *a l a k t ï* : *földúlaték, összevissza hányaték.*

آلقامیش *a l k a m ï s* : *áldást adott, megáldott.*
القادی *a l k a d ï* : *áldást ada, megálda.*

آلیغ و الیق *a l ï g , a l ï k* : *venni, vétel* (oszm. *almak*).
الغالی *a l g a l ï* : *mióta veszen ; vevés végett.*

آلقولوق *a l k u l u k* : *vevés* (oszm. *alma*) *), *vételendő.*

*) Ez aligha helyes az eredetiben, hanem *almali-t* akart írni ; mert fentebb is ugyanezen összetett képzővel (-ku-luk , gu-luk) való *aszra-*

آلقوم *alkum : vennem kell.*

آلمیشانك *almïsang : vettél.*

آلماغین بولسه *almagïn bolsza : ha nem vevő lenne.*

الغانغه *alganga : vevőnek.*

الغامو *alga-mu : venne-e? veszen-e?*

آلمایین *almajïn : a nélkül hogy veszen v. vön; nem vevén.*

آلمای *almaj : nem vesz, nem vevő; nem veszek;* de sokhelytt még egy másik szóval kötetik össze nem tehetés kifejezésére, így : *kïla-almaj* = *nem tehetek,* meg : *nem tehetvén,* meg : *nem tehet, nem tehető; ajta-almaj* (آیتا آلمای) *nem mondhatok; nem mondhatván.*

المانك *almang* (p. *g*) *: ne vegyetek,* parancsolólag; *nem veszesz;* sokszor még egy másik szóval használtatik, így : *dej-almang* = *nem mondhatsz; kïla-almang* = *nem tehetsz; tapa-almang* = *nem találhatsz.*

آلار *alar : azok, ők* (oszm. *anlar.*)

التاو و التاولا *altau, altaula : (mind a) hatjával, mind hatan.*

آلای مو بولور *alaj-mu bolur : úgy lesz-e?*

آلمه‌باش *alma-bas,*

الهلوغه *alaluga,*

الهیکه‌کان *ala-jekeken* v. *ikeken* (a. *k*). Mind a három szó a *kácsának, réczének egy nemét* jelenti.

امکاك *emgek* (p. *g*, a. *k*) : *fáradság, munka* (oszm. *emek).*

انکدیب و اندیب *angdïb, andïb* (p. *g*) : *rejtözve keresgélni, leselkedve hallgatódzni* (tkp. -ván, -vén alak).

---

guluk szót *szakla--malï* meg *szaklan-adsak* által magyarázza, mint itt *alïn-adsak* által, de nem szintén *alm-lï*-által is, a mi ezt tenné : *a kinek minek vennie kell.* B.

انكاك *engek* (p. *g*, a. *k*) : *áll* (főnév).

انك *ang* : *orcza* (oszm. *jangak*).

انبه **anba (amba)* : néminemü gyümölcs, mely a baraczkhoz hasonló s Indiában terem.

انكيردى *engirdi* : (p. *g*). *csavara, forogtata.*

انكلاتقوسى *anglatkuszï* (p. *g*) : *neki említenie kell.*

انكاجا *angadsa* (p. *g*) : *addig.*

انكا تيكرو *anga tikrü* (p. *g*, a. *k*) : *addig.*

انيقتى *anïktï* : *növekedék, nagygyá növe* [1]).

انيقيب *anïkïb* : *növekedvén, nagygyá növén.*

اَنِنْ *anïn* : azért.

او **eü* : *egy valaki;* így is : *bir-eü.*

اَوُشْقَه *avuska*, ugyanazt jelenti, a mit *abuska* : a nő *férje.*

اَوُنْبَحَاق *avundsak* : *kivánatos valami, óhajtott valami.*

آيارْ *ajar* : *tilt, akadályoz, visszatart, megtagad.*

آيندِيم *ajïndïm* : *akadályoztatám, megtagadának tőlem.*

آيَامَايْ *ajamaj* : *meg nem tagad v. tagadó, nem tilt v. tiltó;* szintén : *én nem tagadok meg, nem tiltok, nem akadályozok.*

آيەمين *ajamïn* : *én tiltanék, akadályoznék; elmondanék.* — De egyszersmind : *meg nem tagadok, nem tiltok.*

آيَاب *ajab* [2]) : *megtagadván, tiltván.*

آيَامَا *ajama*, parancsolólag : *ne akadályozz, ne tagadj.*

اَيْمَنْ *ejmen*, megszólítólag : *szégyeld magad, pirúlj!*

آيَالْقُو *ajalku* : *éneklő s harmoniát tartó hang; a fül-*

---

[1]) Oszm. böjümek ; lehetne tán büjümek is, mely *bögni.*

[2]) Írási hibából a kéziratban van اپاب *apab.*

mile hangja; jó hanggal való dalolás, mely az ember szivét gyönyörködteti.

ايْلاندى *ajlandï: kerülle, megfordúla, körül forga;* valamivé *változék* vagy *hasonló lön.*

ايْلَاىْ آلْقُونك *ejlej-alkung* (p. *g*): *tehetned kell, kell hogy tehess.*

ايْلَاى آلْقُوسى *ejlej-alkuszi: tehetnie kell, kell hogy tehessen.*

ايْلَاىْ آلْمَادينك *ejlej-almadïng: nem tehetél.*

ايلاكاج *ejlegeds: tevén,* mihelyt teszen v. tett.

ايْلَاكُوم *ejlegüm: tennem kell.*

ايْلَاكُوسى *ejlegüszi: tennie kell.*

ايْلَارْكَا *ejlerge* (p. *g*): *tevés végett, tevésért.*

ايلاماككا *ejlemekge* (a. *k*, p. *g*); ez is: *tevés végett, tevésért, tevésre.*

ايلاكونك *ejlegüng* (p. *g, g*): *tenned kell.*

ايلالى *ejleli: tegyünk.*

ايلاكاى *ejlegej* (p. *g*): *tenne,* meg: *tennék.*

ايْلَامَايْدُورْايِرْدِي *ejlemej-dur-irdi: nem teszen* [*vala.*

ايلاى *ejlej: tennék.*

ايلامايين *ejlemejin: nem tevén; nem tevő (?).*

اياقچى *ajakcsï: poharász* (vulgo: *pohárnok*).

اياق و اياغ *ajak, ajag: pohár;* meg: *láb.*

اياقتى *ajaktï: ismeretlen lön, elmene.* De ha holdról vagy napról használtatik, azt jelenti hogy *lenyugovék, lealdozék* (azaz tkp. *eltűnék*).

آيِق *ajïk: okos, józan.*

آيِيغ *ajïg: medve.*

ايتمان *ejtmen: nem mondok.*

ايتيب *ejtib : mondván.*

آيتيق *ajtïk : mondánk.*

ايتكالى *ejtkeli* (arab *k*-val) : *mióta mond.*

آيْتَالي *ajtalï* : *mióta mond.*

آيتلمايين *ajtïlmajïn : nem mondatván* *).

آيْرِلمَايِينْ *ajrïlmajïn* : *el nem válván.*

اَيَا *eje : gazda, úr.*

آيْرُوم *ajrum : a víznek visszatéregető, kerülő folyása; bátorság, fürgesség, ügyesség.*

ايكان‌دور *ejgen-dür* (p. *g*) : *kedvel, szeret.*

آيْريشْتى *ajrïstï : elvála.*

Elif mekszûre, azaz **Ï, i-vel kezdődő szók:**

ايتاماس *itemez : nem tehet;* meg : *nem lesz éles; nem lesz meleg, izzó.*

ايتورورکا *itürürge* (p. *g*) : *élessé tenni, élesíteni.*

ايتيك *itik* (a. *k*) : *éles; erös, gyors.*

اتينك *ittïng :* (p. *g;* a *t tesdîddel,* azaz kettöztetve) : *tevél.*

ايتا سال *ite-szal : tégy meg* (oszm. *edi-ver).*

ايت *it,* parancsolólag : *tégy;* ezenkivül : *hús;* meg *kutya.*

ايتّى *itti* (a *t* tesdîddel) : *elmene.*

ايتُورْكُوم *itürgüm* (p. *g*) : *el kell mennem.*

---

*) Ezen öt szó : *ejtmen — ajtïlmajïn* a török *ejtmek* (mondani) igéhez tartozik, melynek egyszersmind mélyhangú páralakja is létezik : *ajtmak.* Kéziratunk írása szerint *ejtkeli* a magashangú alakhoz csatlakozik ; *ajtïk* (helyesebben : *ajtïk) ajtali, ajtïlmajïn* határozottan a mélyhangúhoz ; az *ejtmen* és *ejtib*-re nézve az írás nem dönt ugyan, de valószinü, hogy a magashangú *ejtmek* alakhoz állanak ; különben tán még sem hagyattatott volna el a kezdő *elif* fölött való ~. B.

ايتّى *itti: elvesze, fogya.*

ايتيب *itib: elfogyván, eltűnvén (elmenvén).*

ايتاردين *iterdin: elfogyás-, eltűnés-, elmenés-ből.*

ايتكان *itken* (a. *k*) : *elfogyó, eltűnő.*

ايتاليك *itelik* (a. *k*) : ez is az előbbi szó értelmében; meg : *ruhaszegély* (oszm. *etek*).

اتّى *itti*: (*t* tesdîddel) : *tön.*

ايتكومزدور *itkümüz-dur* (a. *k*): *nekünk kell tennünk.*

ايتكان *itken : tevő.*

ايتكوسى *itküszi : tennie kell.*

ايتماى *itmej : nem teszen, nem tevő;* még : *én nem teszek.*

ايتارسين *iterszin : teszesz.*

ايتماكنك *itmeking* (a. *k*, p. *g*) : *a te tevésed.*

ايتاى *itej* : *tennék* (én).

ايتنك *iting* (p. *g*) : *tegyetek.*

ايتالى و ايتالينك *iteling, iteli* (p. *g*) : *tegyünk.*

ايتايمو *itej-mü* : *tennék-e* v. *tegyek-e?*

ايتشتيلار *itistiler : megilletének, hozzá nyúlának.*

ايتكالى *itkeli* (a. *k*) : *mióta teszen; tevés végett, tevésre.*

ايتكوم *itküm : tennem kell.*

ايتاك *itek* (a. *k*) : *ruha szegélye.*

ايتاكلاب *itekleb* (a. *k*) : *a ruhaszegélyt fölszedvén s megtöltvén.*

ايچين *icsin : benn, közepett, köztük.*

ايچكولوك *icskülük* (a. *k, k*) : valami *inni való;* meg : *ittas* embert neveznek így.

ايچلى *icseli* : *valami inni való; ivás végett, ivásra.*

ايچكو و ايچكى *icskü, icski : ivó társaság.*

ايچكى *icski : belső.*

ايچقيندى *ïcskïndï* : *bámula, megijede.*

ايركن *irken* (a. *k*) : még egy másik szóval (igével)

használtatik, így : *bolmadï irken* (oszm. *iken*) : *a mint nem vala* = oszm. *olmadï gibi.*

ايركان *irken* (a. *k*) : ez ugyanazt jelenti, a mit az előbbi.

ايردى *irdi : vala* (oszm. *idi*).

ايرتاكى *irtegi* (p. *g*),

ايرتاكيچكان *irte-gicsken* (p. *g*, a. *k*),

ايرتا وايرتاچاقدا وايرتاك *irte, irte-csakda, irtek* (a. *k*) : *az ennek előtte való időből való, az elmúltak, régiek.* — *Irte* azomban a *holnapi nap* és *holnapi reggel* jelentésével is jár.

ايرك *irek* (a. *k*) : *öreg, koros.*

ايركه *irke* (a. *k*) : *orsó* (oszm. *öreke*).

ايردىكلار *irdikler* : *valátok* (sic! oszm. *idingiz, idiniz*).

ايرْوام *ïrvam (irvem) : lovagiasság, fegyverkezelésben való ügyesség, erő, bátorság ; gyors forgás, örvény.*

ايرن *iren* v. *irin : alsó ajak.*

ايركينور *irkinür* (a. *k*) : *utána törekszik, kedvel, szeret.*

ايركنه *irkene* (a. *k*) : sátorbeli szerek v. holmik.

ايرور *irür : lesz.*

ايرماس و ايماس *irmez, imez* : *nem* (van, non est).

ايركيندى *irkindi : korán reggel fölkele.* — Más értelme még : *haraguvék, böszülle.*

ايريك *irig* (p. *g*) : *nagy, vastag, öreg* (p. o. öreg pénz).

ايريب *irib : érkezvén, elérvén ;* meg : *olvadtán* (oszm. *eri-jip*).

ايرغانيب *ïrganïb : indítván, buzdítván, ébresztvén.*

ايرسا *irsze*, még egy másik szóval használtatik, mint : *bar irsze, jok irsze* = oszm. *var-ïsza, jogh-usza : ha van, ha nincsen.*

ایر *ir* : *érkezzél, érj el; legény, fiatal ember; férfi.*

ایران و ایرکان *iren, irgen* (p. *g*) : *elérő, érkező.*

ایرلیك و ایرانلیك *irlik, irenlik* : *férfiasság, vitézség.*

ایریكلیك *iriklik* (a. *k*, *k*) : *érettség.*

ایسکارما *iszkerme* (a. *k*) : *ne tartozkodjál, ne gondolj vele, ne végy magadra.*

ایسکیردی *iszkirdi* (a. *k*) : *öregedék, avula.*

ایسیرغه *ïszïrga* : *fülbe függesztett gyűrű, fülbe való.*

ایس *ïsz* : *bűz, szag.*

ایسلانور *ïszlanur* : *szaglik, nedves lesz.*

ایس *isz* (v. *ïsz*) : *ész.*

ایسلاب *ïszlab* : *szagolván, bűzölvén.*

ایشتی و ایشلادی *ïsztï, ïszladï* : *szaglék.*

ایستیم *ïsztïm* : *szaglám* (szaglik).

ایشلادی *iszledi* : szó ragada (rajta), *szót fogada.*

ایسیغ و ایسیق *ïsszig, ïszïk* : *hő, forró, izzó.*

ایسیتّی *ïszïttï* (tesdî des *t*) : *láz fogta* (őt), *hideglelésben vala; forraszta.*

ایستقان *ïszïtkan* : *forró lázban, hideglelésben való* ember.

ایسیتقالی *ïszïtkalï* : *mióta forró lázban, hideglelésben van; azért, hogy hideglelésben van.*

ایسیتمیش *izïtmïs* : *láz, hideg lelte* (őt).

ایسیرغانماق *ïszïrganmak* : *hogy valakinek szégyenlésből elpirúl az arcza, elpirúlni.*

ایستی *iszti* : *szél fuva* (oszm. *esz-mek*).

ایستورای *isztürej* : *szelet fuvatnék.*

ایسکای *iszgej* (p. *g*) : *fúna* (szél).

ایسکان *iszgen* (p. *g*) : *fuvó* (oszm. *eszen*).

ایشتالی *iszteli* : *akarjunk, kívánjunk.*

ايستاى *isztej : kivánna; kivánnék.*

ايستايدور *isztej-dur : kiván* azaz : *most,* benne van a kivánásban, oszm. *isztejor.*

ايسُورآن و ايسُورْغَانْ *Iszuran, Iszurgan* : evő.

ايسنادِى *isznedi : álma jöve, álmosodék, ásitozék.* (oszm. *esznedi*).

ايش *es* és *is*[1] : *ügy, dolog* (oszm. *is*); *társ, pajtás, egyenlő társ* (oszm. *es*); meg : *két* (edény)*-fülnek egymással való összeköttetéséről* mondatik, s annyit jelent, mint : *két kötél végét egymásba kötni.*

ايشيلْكَانْ *isilgen* (p. *g*)*: a mi egymással összekötetett.*

ايشانما *isenme :* ugyanazt jelenti.

ايشلاكان *islegen : dolgozó, dologtevő; egymáshoz csatlakozó, társalkodó.*

ايش *is* : *harcz*-ról is mondatik[2]).

ايدِيش *idis* : *tevés.*

ايشْنَار *isner (Iisnar) : valami fénylő; tavaszkor éjjel röpülő „csillag férge“* (fénylő bogár, sz. Mihály bogara).

ايشاك *isek* : *szamár.*

ايميشتوكسين *imis-tük-szin : voltál* (v. *voltál vala?*)

ايشتان *iseri : a földet kaparja, ássa, v. kaparó, ásó*[3]).

ايشارى *Istan : gatya*[4]).

ايشيتكوجى *isitküdsi : hallgató.*

ايشتمالى *isitmeli : ne halljunk.*

ايشيك *isik* (a. *k*) : *kút, üreg.*

ايكان *igen* (p. *g*) : többnyire még egy másik szóval használtatik : valami *levén* (oszm. *iken*).

---

[1]) Csak *is*. B.

[2]) A perzsa *kiâr* dolgot és *harczot* is jelent. V.

[3]) A mint a kéziratban idézett versből kitetszik, a' szó végén való *i* rag, tehát csak *iser* = oszm. *eser (esmek)*. B.

[4]) Alkalmasint = oszm. *ics don*, belső gatya. V.

ایکن *i g e n* (p. *g*) : *hát.*

ایکین *i k i n* (a. *k*) : még egy másik szóval = oszm. *iken* (*levén*).

ایکین *i k i n* (a. *k*) : *vetés* (gabna vetése, oszm. *ekin*).

ایکین *i k i n* (a. *k*) : *kettejét, mind a kettőt.*

ایککان *i k g e n* (a. *k*, p. *g*) : *magvető.*

ایکالاسی *i k e l e s z i* : *mind a ketten.*

ایکاولا و ایکاولان *i k e ü l e*, *i k e ü l e n*; ez is : *mind ketten*, mind a kettő együtt.

ایکاولامیز *i k e ü l e m i z* : *mind kettőnk.*

ایکاکو *i k e g ü* (a. *k*, p. *g*) : *mind a kettő.*

ایکاو *i k e ü* : ugyanaz.

ایکاوکا *i k e ü g e* (a. *k*, p. *g*) : *mind kettőnknek*, meg : *mind a kettőnek.*

ایکالادی *i g e l e d i* (p. *g*) : *gazdává levén birtokba vőn* vmit, *bíra* vlmit mint gazdája.

ایکاسی *i g e s z i* (p. *g*) : *gazdája.*

ایکار *i g e r* (p. *g*) : *nyereg.*

ایکارکوجی *i g e r g ü d s i* (p. *g*, *g*) : *fordúl, fordító, visszatérítő.*

ایکیرمك *i g i r m e k* (p. *g*, a. *k*) : *fordúlni, visszatérni.*

ایکارناك *i g e r n e k* *) : ugyanaz.

ایکریم ایکریك *i g r i m*, *i g r i k* (p. *g*, a. *k*) : *a víznek visszatérő folyása, ugrása, keringése, örvény.*

ایکری *i g r i* (p. *g*) : *görbe.*

ایکیرور *i g i r ü r* : *visszatér, fordúl.*

ایکاك *i g e k* (p. *g*, a. *k*) : *vas metszésére való ráspoly.*

ایکاج *i k e d s* (a. *k*) : még egy másik szóval használtatik, úgy a mint oszm. *iken.*

---

*) Itt az infinitivus képzője *nek* = *mek* ; érdekes példa annak a viszonynak földerítésére, melyben a magy. *ni* a török : *mak*, *mek*-hez áll. V.

ايكاجى *igedsi* (p. *g*) : *nagyobbik leánytestvér, néne.* (Lásd : *ekedsi*).

ايكمه *igme* (p. *g*) : *meggörbült, meghajtott* (valami).

ايكنج *ikinds* (a. *k*) : *második* (oszm. *ikindsi*).

ايليك *ilik* (a. *k*) : *kéz.*

ايليكى‌كا *ilikige* (a. *k*, p. *g*) : *kezének, kezébe.*

ايليكيدا *ilikide* : *kezében.*

ايليكلاى *iliklej* (a. *k*) : *kézre hozna; kézre hoznék, kerítenék.*

ايليكلاب *iliklеb* : *kézre hozván, kerítvén.*

ايلّيك *illig* (p. *g*, tesdîdes *l*) : *ötven.*

ايل *el*[1]) szintén : *kéz.*

ايل *il* : *az emberek, nép* (arabúl : khalk).

ايل *ïl* : *év.*

ايلغى *ïlgï* : *évi bér, évre való.*

ايلغى و ايلقى *ïlgï, ïlkï*: *csorda* (ló), meg : *marha.*

ايليغ و ايليق *ïlïg, ïlïk* : *langyos, meleg.*

ايلكاردى *elgerdi*[2]) (p. *g*) : *kézre hoza.*

ايلْدَامْ *ïldam* : *ijedtség, sebes mozgás; nyári napokban a mezőkön átvonuló fények* (déli báb?); *a villámok gyors futása.*

ايلاَيِيمدَا *ilejimde* : *előttem.*

ايلماى *ïlmaj* : *nem rezzen meg szeme;* meg : *nem rezzen meg szemem.*

ايلمان *ïlman* : ugyanaz[3]).

ايلماق *ïlmak* : *megilletni, megtisztelni.*

ايلغابان *ïlgaban* : *futást, száguldozást tevén.*

ايلباراتيب *ïlbaratïb* v. *elbaratïb* : ha meleg víz

---

[1]) Olv. *il.* B.

[2]) Olv. *ilgerdi.* B.

[3]) De csak az első személyről, a mi az előbbiben a 2-dik jelentés. B.

(valami edénybe) öntetik s újra fölforr. (Tkp. *fölforratván*, újra *buzogtatván*, v. ö. magy. abárlani).

ايلبارار *ïlbarar: újra buzog, forr* [1]).

يلينسام ïlïnszam: *ha elsorvadok, tehetetlen leszek.*

ايلينديم ïlïndïm: *bútól elsorvadék, elgyengülék.*

ايلينددى ïlïndï: *elgyengülle.*

ايلينقاج ïlïnkads: *elsorvadván, gyengüllvén.*

ايلنيتّى ïlnïttï: *melegíte.*

ايلتّى iletti: *vive.*

ايلتورگا iletürge (p. g): *vevésre s elvivésre, hozzányúlásra.*

ايلتورگوم iltürgüm: *vinnem kell.*

ايلتا آلور ilete-alur: *vihet, tud vinni.*

ايلگارراك ilgerirek (p. g, a. k): *előbbre.*

ايلگارى ilgeri: *előre.*

ايلترار ïltrar: *villog.*

ايلترارقوجى ïltrarkudsi: *villogó.*

ايلباسون ïlbaszun: *récze, rucza.* — A Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai e szót így magyarázta: Egy madárra találánk, mely ott ïlbaszun *récze* néven ismeretes. A *Szart* سارت [2]) azon ïlbaszun-t nem ismeri, de a hegységen lakó török a hím réczét *szona*-nak, a nöstény réczét *borcsïn*-nak nevezi. (Lásd: *borcsïn*). A *szart* ennek nem is ád nevet, hanem mind a kettőt egyaránt *murgabi* (perzsa: vízi madár, *récze*)-nek nevezi.

ايماس imez: *nem* (non est).

ايمانك imeng (p. g): *nem vagy.*

ايمان imen: *nem vagyok.*

ايماق emak [3]): egy faluról mondatik, *melynek sok juha van.*

---

[1]) Oszm. *khas-lanmak*, azaz *khas khas*-féle hangokat adni. V.

[2]) Törökül nem értő perzsa. [3]) Olv. *imak*. B.

ایمکاکلاکان *emgeklegen* [1]) (p. *g*, a. *k*, p. *g*): *csecsemő gyerek.*

ایمکاك *emgek* [2]): ugyanaz.

ایمکاك *emgek* [3]) (p. *g*, a. *k*): *munka*, viszontagság.

ایمکان *emgen* [4]) (p. *g*): *szopó, csecsemő.*

ایمکان‌دا *emgende* [5]): *szopó helyén*, azaz: azon helyen, hol csecset szopott.

ایمجاك *emdsek* [6]): *szoptató nő.*

ایندادی *indedi*: *meghíva.*

ایندام *indem*: *hívj meg*, parancsolólag [7]).

ایندااب *indeb*: *meghíván.*

ایندوردی *indürdi*: *meghíva, leszállíta, leereszte.*

ایندورماسانك *indürmeszeng* (p. *g*): *ha meg nem hívsz.*

اینی *ini*: *kisebbik testvér, öcs.*

اینك *ineg* (p. *g*); ez is: *öcs.*

اینااکاسی *inegeszi*: *az öcscse.*

اینکرندی *ingrendi* (p. *g*): *keservesen lassan sírni, sírdogálni.* E szót a Muhâkemet-ül-lugetejnben Nevai így magyarázta: *ingrenmek* és *szingrenmek* a. m. *keservesen lassan sírni.* — Megint *inkrenmek* (a. *k*-val): *a szamár ordítását* nevezik így.

اینچو *incsü*: *egy ember, ki saját ösztönéből egy másiknak szolgálatába lép, inas.*

اینچی *incsi*: *asszony, függöny alatt ülő.*

اینچو و اینچی *incsü, incsi*: *gyöngy.*

اینچکه *incske* (a. *k*): *vékony, finom.*

اینچکیرماك *incskirmek* (a. *k, k*): E szót Nevai a Muhâkemet-ül-lugetejnben így magyarázta, hogy „*sírni, rivalgani, ordítani*“ helyett van *incskirmek* is. — E szó ezen országban (a szerző honában) is használtatik: *ïncskïrï* [8]) a. m. *síra.*

---

[1]) *imgeklegen.* [2]) *imgek.* [3]) *imgek.* [4]) *imgen.* [5]) *imgende.* [6]) *imdsek.* B.

[7]) Ezen magyarázat föltetsző, noha így van az eredetiben. Ezt várnók hogy *inde.* B.

[8]) Írásbeli hibát lehet itt sejteni; *incskïrdï* kellene. B.

اينكاك *ingek* (p. *g*, a. *k*) : *áll, állcsont.*

ايناغ *ïnag : czeremonia nélkül való társ, lelki barát.*

اِناق *ïnak : helyettes, közelálló.*

اينالى *ïnaulï :* a vadak fogására ásott *verem.*

اينك *ïng* v. *eng*[1]) (p. *g*) : *orcza.*

اينكينك *ïngïng* (p. *g, g*) : *orczád.*

اينك *ing* (p. *g*) : *vörös festék, melylyel a nők arczukat mázolják.*

اِيُونك *ivüng : siessetek.*

ايويردى *ivirirdi : fordíta.*

ايوروشمانك *ivirüsmeng* (p. *g*) *: hozzá, melléje ne menjetek, ne találkozzatok vele szembe.*

ايوركاج *ivirgeds : fordítván.*

اِيوْرُولْدى *ivrüldi : fordúla.*

ايوُورُونْك *ivürüng* (p. *g*) : parancsolólag : *fordítsatok.*

اِيوْرُولُوْب *ivrülüb : arczát fordítván* (megfordúlván). Megint *forgó (csevrik)* értelmében is fordúl elő.

ايبالاب *ijeleb : gazdájává, urává levén, magaévá tevén.*

ايبلادى *ijeledi : magaévá tön.*

Elif mazmûme, azaz o, u, ö, ü-vel kezdődő szók:

اوپچين **opcsïn*[2]) : hadi szerszámok közül való, *páncél.*

اُوپَرْمَاسْ *oparmasz : el nem szakad, nem avul v. kopik.*

اُوْت *ot : tűz.*

---

[1]) Csak : *ïng.* B. [2]) Nem ajánlkozik bíztos kriterium az olvasás meghatározására ; lehet még : *öpcsïn, upcsïn, üpcsïn.* B.

اُوْت *o t :* földön termő *fű.*

اُوْت *o t : menj* [1]). Nevai e szót a Muhâkemet-ül-lugetejnben úgy magyarázta : *ot* = *megégett valami ;* meg : *ot* = *átmenés elhaladás* (a. mürûr), *út ;* 2) = *legelj,* az *otmak* = *legelni* igéből ; 3) *menés, eljárás ;* p. o. *otdï* = *elmene, átmene, áthata* [2]).

اوتكون *ö t k ü n* (a. *k*) : *átható, beható, elmenő.*

اوتا اوتا *ö t e ö t e : egyre menve, szakadatlanúl járva.*

اوتمای *ö t m e j : nem megyek át ; nem menő, nem megyen el* v. *át ;* az idő *múlásá*-ról is mondatik.

اوتتی *o t t i : megszűnék, felhagya.*

اوتكاردی *ö t k e r d i* (a. *k*) : *átmenete, átkeltete ; mulaszta ;* اوتكاركای‌سين *ö t k e r g e j s z i n : átmenetnék* stb. — اوتكارو *ö t k e r ü,* parancsolólag : *keltess által ;* اوتكاركالی *ö t k e r g e l i* (a. *k*, p. *g*) : *átmenetés, átkeltetés végett.*

اُوتُورْمَای *ö t ü r m e j : én nem mulasztok,* azaz : időt *nem mulasztok.*

اوتكانور *ü t k e n ü r : hasonlít* (vmihez) ; اوتكانكای *ü t k e n g e j : hasonlítana, -ítson.*

اُوتُوك *ö t ü k : elmúlt, átment ; lábbeli ruha.*

اوتمك *ö t m e k : elmenni, átmenni* ; meg : *kenyér* (oszm. *etmek*).

اُوتْرُوك *ötrük* (a. *k*) : *hazug szó ;* اُوتْرُوكْكنه *o t r ü k - g i n e,* kicsinyítéssel : *hazug szócska, kis hazugság.*

اُوتْرُو *u t r u : átellenében, szemközt.*

اوتلوق و اوتلوغ *o t l u k, otlug : tüzes.*

اُوتْقَانِيبْ *u t k a n ï b : magát szégyenelvén, elszégyenedvén, restelvén.* اوتقاندی *u t k a n d ï : szégyenle, szégyent érze.*

---

[1]) Az otmak = utazni, menni igének parancsoló módja. V.

[2]) Olv. *öt,* menj át ; ugyanaz a mi „átmenéssel" magyaráztatik, de azért csak ige ez, nem névszó ; meg ugyanaz a mi 3) alatt van, olv. *ötti.* B.

اُوتُوزْدی و اُوتقوزدی *utuzdï, utkuzdï: meggyőzeték; a kezében levőt el engedé ragadni.* اُوتُوزَایْ *utuzaj: meggyőzetném, el engednék nyerni.* اوتوزمای *utuzmaj: nem győzetik meg, nem nyerik rajta* (a játékot).

اوتلاش اوتلاش **otlas, otlus: fokonként, szakonként.* (Tör. *gide gide*, nach und nach.)

اوچقون *ocskun (u-): tűzből kicsapó láng.*

اُوچْرُو **ocsru: elmúlt, közel múlt idő.*

اوچرادی *ocsradï: mutatkozék, találkozék, szembejöve.*

اوچرامای *ocsramaj* (alkalmasint ﻣ helyett ﺗ kell: *ocsrataj*): *szembe juttatnék, találkoztatnék.*

اوچرادیم *ocsradïm: találkozám.*

اوچاولا *ücseüle: mind hármával, mind hárman*

اُوچَالاَسی *ücseleszi*, ugyanaz.

اوچونج *ücsünds: harmadik.*

اوچاکو *ücsegü* (p. *g*), szintén: *harmadik* (sic!). اوچار *ücser: hárma* (három-három); اوچارکا *ücserge: hármának* (három-háromnak).

اوچماغ و اوچماق *ucsmag, ucsmak: mozogni, sietni, hirtelenkedni.*

اُوچُوكْ *öcsük*[1]) (*ucsuk*): *elóltott* gyertyáról mondatik; اوچتی *ücsti*: valami *eltünék, láthatatlanná lön.*

اُوچُورْسَا *öcsürsze*[1]): *ha elólt.*

اُوچُورْدی *öcsürdi*[1]): *elólta; ucsurdï: levegőbe elszóra, szélnek ereszte.*

اُوچُورْقُونْك *ucsurkung: röpítened, röpülésnek ereszteted kell* (madarat).

اوجار *ucsar: hírtelen, ijedtséggel mozog.*

[1]) Olv. *ücsük, ücsürsze, ücsürdi.* B.

اوجا *ocsa : *hát;* a hát közepén való *gerinczcsont.*

اوجامدادور *ocsamda-dur : az én oltalmamban van, mellettem van.*

اوجکو *öcskü : kecske.*

اوخشار *okhsar : hasonlít.* اوخشاسی *oksaszï: hasonlítása, hasonlósága;* اوخشاش *okhsas : hasonlóság.*

اُورکُورَاْر *örkürer* (ü-) (a. *k*) : *szundikál;* اُورکُورَاْب *örküreb : szundikálván.*

اُورُوقْ قَايَاشْ *uruk kajas.* Minthogy e két szó nem igen használtatik egymástól elválasztva, azért itt együtt is magyaráztatik. *Uruk* v. *urug kisi* (ember)-nek a maga fiát, testvérét, egyéb rokonságát szokás nevezni (tehát : *családbeli, rokon); kajas* olyan milyen a (perzsa) *khîs, khîsâvend* = rokon.

اُورُونْ و اُورْنْ *orun, orn : hely, helység, lakó-* vagy *nyugvóhely.*

اُورْنْ *orn : annak helyébe,* csere értelmében *(ornï-ga* t. i.).

اُورَانْ *üren* v. *oran*[1]) *(ö-)* (im.) : éjjel az útról eltévedt társakat hívó *kiáltás, kiabálás.*

اورتانور *ürtenür (ö-)*[2]) : *ég* (ardet) valami, úgy hogy az égésből nyoma se marad, *el-ég;* اورتادی *ürtedi : égete;* اورتادیم *ürtedim : égeték* (én).

اورت *ürt : láng, tüz; mezőégetés,* midőn t. i. egy mezőbe tüzet vetvén, s ez mind előre hatván mind végig égeti.

اُورْتَانْكُوجی *ürtengüdsi* (p. *g*) : égő; اورتانکای *ürtengej : égnék;* اورتاکان *ürtegen : égő;* اورتارکا *ürterge* (p. *g*) : *égetésre, égetés végett.*

اورتاکالی *ürtegeli* (p. *g*) : *égessünk; égetés végett.*

اُورْتُولْ *ürtülk : elégett;* meg : *örtülk : rejtett, befödött.*

[1]) Az „imâle“ miatt : *üren* v. *ören.* B.

[2]) Az اورت-et mindenütt ort-nak kell olvasni. V.

اُورْتُوكْلُوكْ *örtüklük* (a. *k, k*) : *a mi befödetett.*

اُورْكُونْ *ürkün (ö-)* (a. *k.*) : *lázadás.*

اورکاندی *örgendi* : *tanúla, hozzászokék.*

اُورُوكْ *örük* : *szilva, gyümölcs;* tulajdonképen a *zerdâlu* baraczk; valami *fölfúvott* dolog.; valahol *megszállott, időző ember,* ki p. o. mikor a hadsereg megáll, az nap időzik s pihen.

اُورُونمیش [1]) *örünmis* (im.) : valahol *megállapodott, megmaradott.*

اورکامبکی *örgemdsi* (p. *g*) : *fonó pók.*

اُورُوشْ *urus* : *verekedés-, harcz-*ról mondatik. (A versben van : *urus-szun verekedjék*, tehát *urus.mak* ige van itt).

اُورْكْ و اُورْ *ürk, ür* : *fölhágás, fönt valóság.*

اُورْلَابْ *ürleb* : *fölhágván, magosra fölmenvén.*

اُورْلَانْدی *örlendi* : *fonaték, fűzeték; befödeték* (oszm. *ört-mek*).

اوروم **örüm* : *vitézség, katonai ügyesség s bátorság*ról mondatik. (A versből kitetszik, hogy nem abstract, hanem concret értelmű : *vitéz* stb.)

اُورْنَاشْتی *ornastï (u-)* : valamit *doba* valamely *helyre, erösen bédöfe, szegze.*

اُورْنَاشیبْ *ornasïb* : *elhelyezkedvén; erösen megállván* valamiben.

اورار *urar* : *ver;* meg : *örer* (im.) *(orar) metsz, arat;* اُورْ *ur* parancsolólag : *verj; ör (or)* : *mess, arass;* اُورْغَاجْ *urgads* : *mihelyt vere, vervén; orgads* : *mihelyt metsze, metszvén.* اُورْغَالی *urgalï* : *verjünk; verés végett.*

---

[1]) Nem vehetni jól ki, hogy ü van-e írva vagy ï; a szó beható jelentése miatt az utóbbi valószinűbb.

اُوْرْغُوشْتَكْ *orgustek: néminő hangmód a muzsikában.

اُوْزْ öz: maga; اُوْزْكَا özge (p. g): magának.

اُوْزْكُو özgü, szintén: maga.

اُوْزْ uz [1]) (im.): száz, számnév (jüz helyett); öz (?): ősz (a színről, p. o. ősz-haj); uz [1]) parancsolólag: úszszál, a vízben.

اُوْزَهْ üze: reá, fölibe (üzerine helyett).

اُوْزُوْكْ özük (a. k): sátorbeli eszközök, szerek; meg: üzük: gyürü, pecsétgyürü.

اوزاتتى uzattï: külde.

اُوْزَاغُو كُوْنْ ozagu (u-) kün (a. k): a tegnapi nap.

اوزاليب و اوزالە uzalïb, uzala: hosszabbodván, nagyobbodván; kinyújtózva fekvén.

اوسال *oszal: hanyagságból haszontalankodni, hivalkodni.

اُوْسْرُوْكْ öszrük: részeg.

اُوْسُوْرْكَانْ öszürgen: részeg levö, megrészegedö.

اوستيغە usztïga: fölött, fölibe, reá.

اوشوقتى osuktï (u-): háborodtan siete, hírtelenkedék.

اُوْشَاتْمَاقْ usatmak: aprítani, apróra vagdalni.

اُوْشُوْلْ usol: amaz (dolog vagy ember). اوشال usal: ugyanaz.

اُوْغَانْ و اُوْغُونْ ogan, ogun (u-): felséges úristen.

اُوْغْ og: sátorbeli szerek, eszközök.

اوفرانور ufranur (o-): kopik, avul, elszakad.

---

[1]) Olv. mind a kettőt: üz. B.

اُوقُولدی *okuldï: olvastaték.* اوقوی *okuj: olvasnék.*

اُوقُوب *okub: olvasván.* اُوقُوش *okus: olvasás.*

اوقار *okar: magas.*

اُوق *ok: készpénz; azonnal, egyszersmind.*

اُوكُولْكَانْ *ükülgen (ö-): a mi összegyül, rakásra gyül.*

اُوكْسَا *üksze (ö-): ha egybe gyüjt, rakásra gyüjt.*

اوكار *öger* (p. *g*): *gabonát őröl; dicsér.*

اوكون *ögün* (p. *g*): *más, egyéb, -n kivül.*

اوكتة *ökte* (a. *k*): *erős harag; elkeserítő szó.*

اُوكْتی *ögti* (p. *g*): *dicsére.*

اُوكْتَاك *öktek* (a. *k, k*): *haragos, dühös.*

اوكسوك [1]) *ökszük: hiány, kevesebb.*

اُوكْسُوب *ökszüb: kevésbedvén.*

اوكسولور و اوكسونور *ökszülür, ökszünür: kevésbedik.*

اوكسودی *ökszüdi: kevésbedék.*

اُولْبَجَارْ *olcar* (im.) [2]): *hír, tudósítás;* de tulajdonképen a padisâh részéről a sereghez küldött tudósításról mondják.

اُولْچَكْ *ölcsek: vélemény.*

اُولْچَاشْ *olcsas:* ha valaki egy másik előtt féltérden állva, kezét fejére teszi, aztán hozzája menvén kezet csókol és köszönt.

اُولْنَكْ *olnag* [3]) (p. *g*): *rét, gyepes hely.*

اُولَانْدی *olandï: hozzájuta, elérkezék.*

---

[1]) Így az idézett versben van írva; a czímszóban az írás nem tiszta.

[2]) Olv. *ülcser* v. *öleser*, az „imâle“ miatt. B.

[3]) Olv. *ölneg* v. *ülneg*. B.

اُولْ *öl, ül* (im.) : *nedves.*

اُولْكَه *ölge* (p. *g*) : *hübértelek, kerület.*

اُولْدِيكْلَارْ *öldikler* (a. *k*) : *haljanak.*

اُولُوغْ و اُولُوقْ *ulug, uluk : nagy.*

اولتانك *ultang* (p. *g*) : azon bőr, melyet a csizma vagy bocskor, papucs stb. alá varrnak, csizma-*talp.*

اُولُوكْ *ölük* (a. *k*) : *holt.*

اولكن *ölken* (a. *k*) : *haló, halálozó.*

اُولْغَانغَانْدَا *ulganganda* : *midön nagyobbodik, midön nő.*

اولغانيب *ulganïb : növén.*

اُولْغَانْسَه *ulgansza* : *ha nő, ha nöne; ha nagy, öreg* [*lesz.*

اُولْغَايْدى *ulgajdï* : *növe.*

اولغاتيب *ulgatïb : növesztvén, öregbítvén.*

اُولْغَايْغُونْجَا *ulgajgundsa : míg nő.*

اُولَالْدى *ulaldï* : *nöle.*

اولغانغا *olganga : levönek.*

اُولْغُونْك *olgung : lenned kell.*

اُولْغَانِينْكدِينْ *olganïngdïn : léted* v. *voltad végett, miatt* stb.

اُولْتُورْدى *oltur dï: üle, leüle.*

اُولْتُورْدى *öltürdi* (im.) : *öle, megöle.*

اُولْتُورْكُوسى *öltürgüszi* (p. *g*) : *ölnie kell.*

اُولْتُورْكَانِى كا *öltürgenige* (p. *g, g*) : *a megöltének, annak kit megölt.*

اولور و اولار *ölür, öler* (im.) : *meghal.*

اُولَارْ *olar : azok, ök.*

اولجه *olcsa : azon dolog, azon valami* (oszm. *ol sej*).

اُولُوبْ *ulub : nagygyá levén, növén.*

اُولْغَابِيز *olgabïz : lennénk, legyünk.*

اولاغ و اولاق *ulag, ulak : ló, futó.*

اُولُوشْ *ölüs : mennyiség, csapat (osztály), adag;* meg : *rész, osztályrész.*

اُولُوسْ *ulusz : nép.*

اوماق *omak : néptörzs.*

اُونَارْ *onar (u-) : megelégszik;* اُونَابْ *onab : megelégedvén;* اوناماز *onaman : meg nem elégszem.*

اُونَاتْقُونْجَا *onatkundsa : míg kielégít.*

اوندادی *ündedi (ö-) : meghíva* (vkit); اوندار *ünder : meghív.*

اوندور *ondur (u-) : magas.*

اونچو *üncsü : gyöngy.*

اونجو *ondsu : ott.*

اُونْدی *ündi* v. *öndi : meghajla.*

اُونْك *öng* (p. *g*) : *elsö, elöször; ung : jobb oldal.*

اُويَالْغَانْ *ujalgan : magát szégyenlö.*

اُونْتُوجْ *öntüds : kölcsön.*

اوالاتيب *uvalatïb : gördítven, hengerítvén* (oszm. *juvalatïp*, v. *-nïp*).

اُويْكُو *öjkü* (a. *k*) : *hanyagság, hivalkodás.*

اُوىْ *oj* [1]) *: ház.*

[1]) Olv. *öj*. B.

اُوىْلوك *öjlük* (a. *k*) : *házzal bíró, házigazda.*

اُوىْ *öj* (im.) : *ökör, marha.*

اُويَالْدى *ujaldï* : *szégyenle.*

اُويَالْغَالْىْمين *ujalgajmïn* : *szégyenlenék, szégyeneljek.*

اُويَالْماى *ujalmaj* : *nem szégyenelvén.*

اُويَاتْ *ujat* : *szégyen, szemérem.*

اُويَاتيبْ *ujatïb* : *szégyenelvén.*

اُويَاتْلىق *ujatlïk* : *szégyenlés.*

اوياقتى *ujaktï (ojaktï)* : *lemene, leáldozék* — nap, hold, és egyéb csillagokról (oszm. *dolunmak*).

اويغاغ *ojgag* : *éber, ébredt.*

اُويَاغْ *ojag* : ugyanaz, mi az elöbbi szó.

اُويُوبْ *ujub* : *alkalmazkodván, engedelmeskedvén ; aluván, elaluván.*

B meftûhe, azaz ba, be, pa, pe-vel kezdődő szók :

بات *bat* : *gyors, hamar.*

بخشى *bakksï* : a türkesztâni padisâhok *írnokait* (k[i]âtib) nevezik így.

پادە *pada* : *ökörcsorda, falka* (perzsa szó).

باريش *barïs* : *menés.*

بارغانينكدين *barganïngdïn* (p. *g*) : *a te mented (menésed) végett, miatt* stb.

باراى *baraj* : *mennék, járnék.*

بار *bar* : *van, megvan ; menj.*

بارْدِيكْ *bardik* (a. *k*) : *menjen, járjon.*

بارُو *baru: menj, járj.*

باری *barï: mind, mindnyája;* parancsolólag: *menj,*

بارغانبجا *bargandsa: míg jár, míg megyen.* [*járj.*

بارغان *bargan: menő, járó.*

بارغاج *bargads: menvén, mihelyt megyen v. mene,* (oszm. *varïdsak).*

بارْاَلْقُوسی *bar-alkuszï: kell hogy mehessen.*

بَارْغَایْبیز *bargajbïz: megyünk* (oszm. *varïrïz).*

باری‌دا *barïda: lévén, meglevén* (oszm. *var-iken).*

بارلیغ *barlïg: gazdag, vagyonos.*

باریکین و بارای‌مو *bar-ikin, baraj -mu*[1]*: van-e? megvan-e?*

بارچا و باری *barcsa, barï: mind, mindnyája;* باریں *barïn: mindnyáját.*

پارماغلاری *barmaglarï: ujjaik;* meg: *az ő mesük.*

پارو *paru: bőr.*

برلاس *berlasz:* egy csagataji néptörzs.

باس *basz: nyomj* (oszm. *basz*).

باسقیمج *baszkïds: lépcső.*

باسروغ *baszrug: sátorbeli szerek.*

بشق و باشاق *basak: nyíl vasa.*

بَاشْتُومَانْ وبَاشْتُوبَانْ *bas tuman, bastuban (to-): fejével lefelé.*

باش‌لاب *baslab: megkezdvén.*

بَاشْقَارُورْسیں *baskarurszïn:* ez is azt jelenti (t. i. *megkezdesz);* meg: *útat mutatsz.*

باشقارو *baskaru: útat mutass,* parancsolólag.

---

[1]) Ezen szó a kéziratban csaknem egészen eltörlődött, s azért csak hozzávető olvasás után van adva. B.

باشقاريب *baskarïb : utat mutatván.*

باشقارمق *baskarmak : valamivel bírni és végére menni.*

باشقارا المای *baskara-almaj : nem mehet végére, nem telik ki tőle.*

باغليغ و باغليق *baglïg, baglïk : kötött, megkötözött; kert; serény* (oszm. *beli baghlï* tkp. megkötött derékkal való).

باغيشدا *bagïs-da keresztbe vetett lábakkal, guggoló ülés*-ről mondatik.

باغيش *bagïs* : *kötél, kötelék;* meg : *sátorbeli eszközök.*

بَغَلْطَاقْ *bagaltak : panczél alatt viselt pamut kaftán.*

باقمايين *bakmajïn : nem nézvén*, meg : *nem néznék.*

باققونك *bakkung* (p. *g*) : *nézned kell.*

باقارى *bakarï : nézése.*

بكاوُل *bakavul* (a. *k*) : *ételkóstoló.*

پَلْپُوشْ و پُلْپُوشْ **pelpus, pülpus* : a ház fedelén való *fögerenda.*

بلاليغ و بلاليق *belalïk, belalïg : szerencsétlen* (arab. *belâ*, szerencsétlenség).

بالا *bala : madár fia.*

بالالاب *balalab:* madár és egyéb állat *fiat szülvén* = *költvén, ellvén* stb.

بَلْتُوتَه **beltüte : valahol megmaradni és lakni.*

بالتو *baltu : balta.*

بيلا و بَيْلَه *bajla, bejle : így, ekképen.*

بَهْلي *behli*, a perzsával közös szó : *kesztyű, melyet a solymosok viselnek.*

بابِرى *babïri : régi.*

بيات *bajat (bejat) : isten.*

بايغيزى و بادغيزى *bajgïzï, badgïzï: falu.*

بَييك *bejik* (a. *k*) : *nagy,* (oszm. *böjük*).

B mekszûre, azaz bï, bi, [1]) **pï, pi-vel kez-dődő szók:**

بيبك *bibik, bibek: szemteke.*

بيبى *bebe*[2]) : *bába asszony.*

بيبجيك *bidsik : tű.*

بيتدى *bitdi*[3]) *: íra.*

بيتيتى *bititti :* valamit *írata.*

بيتيك *bitik* (a. *k*) : *írás, levél;* meg : a földből *kihajtó, kisarjadzó* (oszm. *biten*) növényekről is mondatik.

بيتكوجى *bitküdsi* : *író.*

بيتيتكوجى *bititküdsi : író,* ki valamit írat.

بيتيليب *bitilib : íratván, írattatván.*

بيتيلى *bitili : írjunk.*

بيتيريكا *bitirige* (p. *g*) : *valami* (oszm. *bir neszne* [4]).

بيتيكليك *bitiklik* (a. *k, k*) : *a mi írattatott.*

بيتى الماغاى *biti almagaj : nem írhatnék* (vmit).

بيتيلدى *bitildi : íraték* (vlmi).

بيركونى *birgüni* (p. *g*) : *(az ő) adta* = a mit ő adott.

بيريكى *biriki : adandó valami, adatandó valami;* meg : *egyike.*

بيركيسى و بيركوسى *birigiszi, birgüszi* (p. g) : *adó, ki ád.*

بيرماى *birmej : nem ád, nem adó; nem adok.*

---

[1]) V. úr még a *be*-féle olvasást adja hozzá. B.

[2]) Olv. *bïbi.* B.

[3]) Mind ezeket V. úr *betdi, betitti* stb.-nek olvassa.

[4]) Ezt aligha jelenti; úgy látszik, a magyarázatnak java elmaradt a kéziratban. B.

بيرى *biri: egyike;* meg : *innenső részre, óta* (oszm. *beri*).

بيريدا *biride: egyikében.*

بيركونك *birgüng: adnod kell.*

بيرورکا *birürge* (p. *g*) : *adás végett, adásra.*

بيرا آلورسين *bire-alurszïn: adhatsz, tudsz adni.*

بيرا آلورمين *bire-alurmïn* : *adhatok, tudok adni.*

بيرك *birk* : *erős, erösen tartó* (oszm. *berk*).

بيركيتيب *birkitib* (a. *k*) : *erősítvén.*

بيركيكان *birkigen* (a. *k*, p. *g*): *erösödő, erössé váló.*

بيرغنه و بيركنه *birgine*, kicsinyítéssel : *egyecske.*

بيراو **biro*[1]) : *egy valaki.*

بير يولى *bir joli* : *valamely úton, módon.*

بيش *bis* : öt (oszm. *bes*).

بيشاولا *biseüle: mind öten.*

بيشالاسى *biseleszi* : *mind ötje, mind öten;* meg : *ötedike* (sic!).

بيك *big* (p. *g*) : *bég, fejedelem.*

بيكه *beke*[2]) (a. *k*) : *férjtelen asszony, özvegy.*

بيزنى *bizni* : *minket* (oszm. *bizi*).

بيزادى *bezedi*[3]) *: ékesíte.*

بيزى *bizi* : *ékesítnék.*

بيزاب *bizeb: ékesítvén.*

بيزاليب *bizelib* : *ékesíttetvén, ékesülvén.*

بيزالكان *bizelgen* (p. *g*) : *ékesülő.*

بيزينك *bizing* (p. *g*) : oszm. *bizim*, a *biz* = *mí* genetivusa.

بيكاج *bigeds* (p. *g*) : *leány.*

بيلكولوك *bilgülük* (p. *g*, a. *k*) : *tudással, ismerettel*

[1]) Talán : *bireü.* [2]) Olvasd : *bike.* [3]) Olvasd : *bizedi* B.

való, tudós; kinek tudnia kell; kinek minek tudatnia kell tudnivaló.

بيلكورور *bilgürür : tudat* vmit; meg: *tudunk* (sic

بِيلْكُورُوب *bilgürüb* : *tudatván* valamit.

بيلكو *bilgü : jel, bélyeg; valami tudnivaló.*

بيليك *bilig* (p. *g*) : *tudás, értés, értelmesség.*

بيلمانكمو *bilmeng-mü : nem tudsz e?*

بِيلْدِيكْ *bildig* (p. *g*) : *tudjon.*

بيلماى *bilmej : nem tudok; nem tud, nem tud*

بيلمايين *bilmejin : nem tudván.*

بيلكين *bilgin* (p. *g*) : *tudjál (= bilgil).*

بيلكوسى *bilgüszi : tudnia kell.*

بيلكوجى *bilgüdsi* : *tudó.*

بيلكوت **bilküt* (a. *k*) : egy csagataji néptörzs neve.

بيلايى *bileji : mellette, vele együtt.*

بيلاكى *bilegi* (p. *g*) : ugyanaz.

بيكين *bigin* (p. *g*) : *-ként, gyanánt.*

B mazmûme, azaz bo, bu, bö, bü, po, pu, pö, pü-vel kezdődő szók:

پوپوك *püpük (pöpük) :* némely madárnak különösen a babukának fején való *búb v. bóbita.*

بوتتى *bottu*[1]), *bütti : végbemene, befejeződék* (oszm. *bit*-mek).

بوتار *büter : végbemegyen, befejeződik.*

بُوتُوبْ *bütüb* : *végbemenvén, befejeződvén.*

---

[1]) Így V. szerint, és általán e gyök *bot*-nak, nem pedig *böt* v. *büt*-nek kellene olvasni. — Mí a *büt*-féle olvasást tartjuk meg mind a *bütken, bütkerü* kef-vel való írátása, mind az oszm. felhangu *bit*-mek alakbeli azonossága miatt. B.

بوتمانكر *bütmengiz : ne higyetek, ne bízzatok benne.*

بوتكارو *bütkerü* (a. *k*) : *végezz, fejezz be,* parancsolólag.

بوتكان *bütken* (a. *k*) : *végbe menő, befejeződő.*

بوتكازيب *bütkerib : végezvén, befejezvén;* meg : *befödvén.*

بوتا و بوته *buta (bute)* : *fiu (butam* fordúl elő a versben = *fiam).*

پوتاو *botau*[1] : *egész.*

بُوبْ *but : czomb* (oszm. *bud*).

بوتراتای **butrataj* : *szétszórnék.*

بوتراتتی *butrattï : szétszóra.*

بوتراتيب *butratïb : szétszórván.*

پوچ **pucs* = *ostoba, buta.*

بوخسادی *bokhszadï :* a *szerelmesnek sírásáról* mondják, mikor távol van kedvesétől; egyébféle sírásról nem használtatik.

بُودَنَه *büdene : fürj.*

بوری *buri*[2]) : *farkas.*

بورون *burun : elöbb.*

بورناغی *burnagï : első, elöbbi;* بورونلار *burunlar : elsők;* بورنا *burna :* ugyanaz *(első* t. i.); بورناغیجه *burnagïdsa : elsö.*

بُورْنَاشتی *burnastï : egymás előtt járni, megelőzni.*

بُورْدَاغَانْ *burdagan : a tojáson kotló tyúk.*

بُورْدَادی **bordadï* : valamely állatot *nevele és hízlala.*

بورتاغ *burtag (bortag) : lejtös hágós, gödrös, rossz útak*ról mondatik.

[1]) Olv. *büteü.* B.

[2]) Olv. *büri.* B.

بورکوت *bürgüt (börgüt)* (p. *g*) : ragadozó madár, melyet közönségesen *tavsandsïl* (nyúlfogó sas)-nak nevezne.

بُورکَادی *bürkedi* (a. *k*) : fejét *borítá.*

بورکانیب *bürkenib* (a. *k*): *magát borítván, befödvén.*

بورکادی **bozladï* : gyászolók szakadatlan szomorú hanggal való *sohajtozásáról* mondatik. — (Az idézett versbe *bozlab* a. m. „*sírván, sohajtozván*, s így van magyarázva Muhâkemet-ül-lugetejn-ben").

بُورزوغْ *bozug : puszta.*

بوز *böz* (im.) : *nagyon vastag pamut-kelme (?), posztó (?).*

بورجین *bozdsïn* (a. *ds*) : *szarvas nösténye.* A Muhâkemet-ül-lug.-ben Nevai magyarázza, hogy a török a' hímszarvast *ahu,* a nöstény szarvast pedig *bozdsïn*-nak nevezi.

بورچین *borcsïn* (p. *cs*) : *nöstény récze, rucza.* (Ismételtetik a Muh-.lug.-beli azon hely, mely *ïlbaszun* alatt olvasható. Lásd fentebb a 18. l.)

بوساغه و بوساقه *boszaka, boszaga* (v. *bu-*) : *küszöb.*

بُوسَغَه *boszaga : a sátor (khïrkiâh) küszöbe.* (A Muh.-lug.-ben, hol az van írva, hogy a perzsák ugyanevvel a szóval élnek, noha tulajdonképen török, — úgy fordúl elő, hogy annak, a mi *ok-öj, khïrkiâh* nevet adnak; de annak sok részét is *bozaga*-nak hívják török nyelven.

بوستاغان *busztagan (bo-) : hosszú pohár.*

بُوشْتی *bustï (bo-) : haraggal heveskedék, sértődve nyugtalankodék (boszankodék).*

بوشقونجا *buskundsa (bo-) : míg bajlódik, míg háborgatott szívvel lesz.*

بوغنه *bu-gïna* : kincsinyítéssel *illyenke,* és (mintegy) *ígyecske.*

بوغچی *bugcsï : (bo-)* : midőn az íjnak egyik része gyenge lett, a másik még erős, az erős részen egy kötelet kötnek az íjhoz, hogy mind a két része egyenlő legyen.

بوغوز *b o g u z* : *torok* (oszm. *boghaz*).

بوغو *b u g u* : *hím szarvas.*

بوكرايیب *b ö g r e j i b* (p. *g*) : *ketté hajolván.*

بوكرادی *b ö g r e d i* : *hajla.*

بولالی *b o l a l ï* : *legyünk;* meg : *b u l a l ï* : *találjunk.*

بولماغونجا *b o l m a g u n d s a* : *míg lesz; b u l m a g u n d s a* : *míg talál.*

بولماغين بولسه *b o l m a g ï n b o l s z a* : *ha nem lett volna* (oszm. *olmamïs olsza*).

بولغاجا و بولغوجا و بولغانجا و بولغونجا *b o l g a d s a, b o l g u d s a, b o l g a n d s a, b o l g u n d s a* : *míg leszen.*

بولونسه *b o l u n s z a* : *ha leszen.*

بولغين *b o l g ï n* : *légy.*

بُولُوريغَه *b o l u r ï g a* : *levés végett; levésre, lenni.*

بُولُورْغه *b o l u r g a* : *lenni, létre, levésre.*

بولغوم *b o l g u m* : *lennem kell.*

بُولُورْ دِيكْدُورْ *b o l u r - d i k - d u r* : *mintegy leszen.*

بولغالی *b o l g a l ï* : *levés végett; levén, mihelyt lesz v. lön; mióta lesz.*

بولماغونجا *b o l m a g u n d s a* : *míg nem leszen.*

بولغونكوز *b o l g u n g u z* (p. *g*) : *lennetek kell.*

بولبجار *b u l d s a r* : *kitülzött egybegyüllö hely,* midön valamely padisâh hadjáratra akar indúlni.

بُولْدِيكْ *b o l - d i g* : (p. *g*) : legyen.

بولغاغ *b u l g a g* : *ijesztés, prédálás, dúlás fúlás.*

بولغانجوغلوق *b u l g a n d s u g l u k* : szintén *ijesztés, szétszórás, széthányás.*

بُولَابْ *b u l a b* : *kevervén.*

بُولْغَابْ *b u l g a b* : ugyanaz.

بُولْغَاشْتى *bulgastï : keveredék.*

بُولْغَادى *bulgadï : kevere, belé burkola.*

بُولَكْ *bölek : azon fekete (bőrdarab), a mire az új* [illegible] *végén a húrt kötik.*

پولادى *puladï : fúva* (fúni).

پُولَابْ *pulab : fúván.*

بُولَايْمُو بُولُورْ *bulaj-mu bolur : így van-e? így lesz-e*[illegible]

بويياب *bojab :* festékkel *festvén.*

بُويَاقْچى *bojakcsï : festő.*

بُويْغَالْغان *bojgalgan : festődő.*

بوياتغان *bojatgan : festő, festető.*

بويالميش *bojalmïs : festődött.*

بويان *bu-jan : ez oldal.*

T meftûhe, azaz ta, te-vel kezdődő szók:

تاپوق *tapuk :* valami *a mi találtatott, találkozott.*

تاپوقچى *tapukcsï : szolga.*

تَپَنْكُو *tepengü* (p. *g*) : *nyeregtartó (szíj).*

تاپمق *tapmak : találni.*

تاپا المای *tapa-almaj nem találhat.*

تاپای *tapaj : találnék.*

تَاپْمَاغُومْ *tapmagum : találnom kell;* meg : *találni fogok* [1]).

تاپغانغه *tapganga : találónak.*

تَاپْقُونْكُوزْ *tapkunguz : találnotok kell.*

---

[1]) Ez alkalmasint tévedés, a magyarázó elfelejtvén, hogy a negativ igealakot magyarázza, nem a *tapkum*-ot.

تابقوسی *tapkuszi*: *találnia kell.*

تاپیشور *tapïsur*: *találkozik.*

تاپغالی *tapgalï*: mióta *talál; találásra, t. végett.*

تاپمای *tapmaj*: *nem találok; nem talál, nem találó.*

تاپر *tapïr*: *ide s tova mozog, szökdel, eviczkél.*

تَاپِرْجِيرْ *tapïrdsïr*: ugyanaz.

تاپرجیلار *tapïrdsïlar*: ugyanaz (több. szám.)

تاتلیغ *tatlïg*: *édes.*

تاتای *tataj*: *kóstoló, ízlelő.*

تَاتُورْمَاسْ *taturmasz*: *nem ízlel, nem kóstol.*

تات *tat*: *az alattvalók* egy osztálya, mely nem lakik városban; valaki mellett *szólgálatban valók; önkéntesek csapatja.*

تارتار *tartar*: *húz, von*, p. o. kardot, íjat *húzni, meghúzni*; meg: *inni* (azaz mintegy *kihúzni, egészen kiinni*).

تار *tar*: *szoros, szük.*

تاتانکیز *tartangïz*: (p. *g*): *húzzatok*, parancsolólag.

تَارْتَارْدِينْ *tartardïn*: *húzástól, húzás miatt.*

تارتغان *tartgan*: *húzó*; (az ő) *húzta* valami.

تارتیمادی *tartïmadï*: *nem húzaték*, azaz *azon időig, nem mene (nem tarta addig).*

تارتیما *tartïma*: *ne húzz.*

تارتتی *tarttï*: *húza*; egy ideig *tarta.*

تارتیغان *tartïgan*: *húzni*, azza *egyenlíteni* [1]).

تارقادی *tarkadï*: *elszéledék, elszóraték.*

تَارْقَانْك *tarkang*: *széledjetek el.*

تارقاتماغی *tarkatmagï*: *elszórása, elszélesztése.*

تاریقماغان و تارتیغماغان *tarïkmagan, tartïgmagan*: *meg nem haraguvó.*

---

[1]) De azért nem infinitivus a *tartïgan*, noha kéziratunkban olyannal van megmagyarázva, hanem = *húzó* v. *a ki húzott.* B.

تاريقما *tarïkma: ne haragudjál.*

تاريقغاندا *tarïkganda: haragudtában, mikor (meg-) haragszik.*

تاريق *tarïk: szántóföld.*

تَارْدى *tardï: magot vetett.*

تاريب *tarïb: magot vetvén.*

تاريغ *tarïg: köles.*

تارتيغ *tartïg: ajándék.*

تَارْمَانْدى *tarmandï: körmölve fölkapaszkodék.*

ترانغو و تَرَانْكغُو (p. *g*) : *tarangu, taranggu: atánfa, tamarik.*

تراغ *tarag: fésü.*

تَارَاغَانْدَا *taraganda: haragudtában, mikor (meg-) haragszik.*

تَرْخَانْ *tarkhan*: egy csagataji néptörzs neve.

تَرَكْ *terek* (a. *k*) : *nyárfa.*

تَسْكَرى *teszkeri* (a. *k*) : *megfordítva.*

تاشلادى *tasladï: vete, (vetni), neki vete.*

تاش *.tas: kő;* meg : *künt, kivül, kivé.*

تاشقارى *taskarï: ki, kivé.*

تاغ *tag, hegy;* meg : *jegy* [1]).

تاقه *taka: kapocs.*

تَكَاوْ *tegeü* (p. *g*) : *völgyben folyó víz.*

تَكْرُوكْ *tegrük* (p. *g*, a. *k*) : *gömbölyül, kerekded, tekert.*

تك *tek* (a. *k*) : csere és *-ként, képen* értelmével jár.

---

[1]) Oszm. *dagh* e két jelentéssel jár ugyan; de a jegyet azaz rásütött bélyeget jelentő *dagh* perzsa eredetü levén, a csag. *tag*-ot csak a *hegyet* jelentő oszm. *dagh*-ra érteném. B.

تلا و تالا *t a l a : rét.*

تاله تاله *t a l a t a l a : darab darab, diribdarab, darabonként.*

تال *t a l : ág.*

تلاج *t a l a d s : kancsalszemű.*

تالين *t a l ï n :* bőszült kutya szájából folyó *nyál.*

تالغان و تالقان و تالقا و تالغا *t a l g a n, t a l k a n, t a l k a, t a l g a : préda, prédálás, prédára hányás, rablás.*

تَالاَرْدِينْ *t a l a r d ï n : prédálástól, rablástól.*

تالای *t a l a j : én prédálnék, rabolnék.*

تالاب *t a l a b : prédálván.*

تالغان *t a l g a n : elfáradó, ájuló.*

تالدی *t a l d ï : elfárada, ájula.*

تالقان *t a l k a n :* egy étel, mely még meg nem érett, tűzhez tartott s kézzel dörzsölt búzából készül.

تالقانكيز و تالقونكوز *t a l k a n g ï z, t a l k u n g u z* (p. *g*) : *égessetek* tűznél, parancsolólag.

تالاش *t a l a s :* akár igaz, akár hamis okból szóval s tettel *czívakodni, veszekedni.*

تالپنماق *t a l p ï n m a k : igyekezni s munkálkodni.*

تالقيب *t a l k ï b : elfáradván.*

تامور *t a m u r : ér* (vena).

تامشی‌ماق *t a m s ï m a k : kóstolgatva cseppenként inni.*

تاموغ و تاموق *t a m u g, t a m u k : pokol.*

تامچی *t a m c s ï : csepp.*

تاميزيب *t a m ï z ï b : cseppegtetvén.*

تاميز *t a m ï z,* parancsolólag : *cseppegtess.*

تام *t a m : csepp ;* meg : *födél.*

تانكيب *t a n g ï b* (p. *g*) : *körülltekerve megkötvén.*

تانكاسان *t a n g a s z a n* (p. *g*) : *ha akasztasz, megkötsz.*

تَانْكديلاَرْ *t a n g d ï l a r : körül tekerének s megkötének.*

تانكيبان *t a n g ï b a n : körülltekervén s megkötvén.*

تانكارغا *tangarga*: *körültekerésre, megkötésre, akasztásra.*

تانك *tang*: *megilletődés, megdöbbenés, bámulás* [1]).

تانكيزغاما *tangïzgama*: *ne csudálkozzál, ne bámulj*

تانكيزغاب *tangïzgab*: *csudálkozván, bámulván, meg döbbenvén.*

تانسوق و تانسوغ *tanszuk, tanszug*: *kinek mi nek bámulni, megdöbbenni kell, bámulnivaló.*

تانك *tang* (p. *g*): *reggel, reggeli idő.*

تانكلاييم و تانكيم *tanglajïm, tangïm*: *az é holnapi* (holnap reggeli) *napom.*

تانكلا *tangla*: *reggel* (= holnap reggel).

تانير *tanïr*: *tud, ismer.*

تانيشتى *tanïstï*: *tanakodék, ismerkedék, tanácskozék.*

تانيماى *tanïmaj*: *nem tudok; nem tud, nem tudó.*

تانيريمنى *tanïrïmnï*: *a tudtomat* (azaz: azt, kit mit én tudok).

تانما *tanma*: *ne vélj, úgy ne gondolj* (ne gyanakodjál).

تاندى *tandï*: *tuda, véle.*

تانيب *tanïb*: *tudván.*

تَانِيآلْمَايْ *tanï-almaj*: *nem tudhatok.*

تَانِيلْمَاسْ *tanïlmasz*: *nem tudatik; a mi nem tudatik.*

تانلاب *tanlab*: *megkülömböztet*; *ért, gondol, vél, választ.* (Tulajdonképen *-ván -vén* alakra kell érteni.)

تانلاميش *tanlamïs*: *tudott, gondolt; választott.*

تَتْبُولْ **tambul*: egy jó szagú levél.

تَنْقال *tankal*: a seregnek hírt adni, hogy a kitüzött helyen egybegyüljön.

تاوش *tavas* (*taus*): *a láb hangjáról* mondják (*topogás*).

تَاوْشَالُوْرْ *tausalur : gyenge lesz, elfárad.*

تَاوُشْقَانْ *tavuskan : nyúl* (lepus).

تواچی *tevecsi : bécsapó*, és : *prédát fogni* (sic!); némelyek úgy mondották hogy : *tevével száguldozó futó.*

تَاوُلْغَا و تَاوُلْغَانْ *tavulga, tavulgan : sisak.*

تاياق و تاياغ *tajak, tajag : bot.*

تَايِيلْغَاجْ *tajïlgads : kapaszkodván, mihelyt fölkapaszkodott.*

تاييليب *tajïlïb : kapaszkodván.*

تاييلسا *tajïlsza : ha kapaszkodik.*

تَايِيلُوْرْ *tajïlur : kapaszkodik.*

تَيِيكْ *tejik* : a betegek *zavart beszédéről* mondják, miön gyengeség miatt eszméletüket vesztik.

T mekszûre, azaz tï, ti-vel kezdődő szók:

تيْبْرَادِي و تيبراندى *tibredi, tibrendï : tipra* [1]).

تِيبْرَا *tibre : tiporj* [1]), parancsolólag.

تِيپُوكْ *tipük* (a. *k*) : *taposás, rúgás.*

تِيپتِي *tipti : taposa, rúga.*

تِيپَهْ *tipe : tető, csúcs.*

تيتيك *titik* a. *k*) : valamit *keresve keresö; ügyességgel dolgával, ügyével bírni* [2]).

---

[1]) Vajjon nem így-e inkább : *reszkete, rendüle* és *reszkess?* B.

[2]) Így a török magyarázat; de azért a szót melléknévre kell ér-

تِيتْرَاكُوجْ *titregüds* (p. *g*) : az asszonyoknak egy ékszere, melyet nyakukra és fülükbe akasztanak.

تير *tir* : *izzadtság;* meg parancsolólag : *szedj, gyüljts egybe.*

تِيرِيبْ *tirib* : *gyüjtvén, szedvén, eggbegyüjtvén.*

تيركُونك *tirgüng* (p. *g*, *g*) : *egybegyüjtened kell.*

تيركاك *tirgek* (p. *g*, a. *k*) : *összeszedni s megtérítni való* valami.

تيركاميش *tirgemis* (p. *g*) : *összeszedvén s egybegyüjtvén birtokába vett* valamit.

تِيرَالْكَانْ *tirelgen* (p. *g*) : *egybeszedödö, egybegyülö.*

تِيرْكَابْ *tirgeb* (p. *g*) : *megvigyázván, meglesvén; egybegyüjtvén; keresve keresni.*

تِيرْكَادى *tirgedi* : *keresve kerese; birtokba vön* valamit *s örizé.*

تِيرْكَابَانْ *tirgeben* (p. *g*) : *oszlopot támasztván.*

تِيرِى *tiri* : *eleven.*

تِيرْكُوزْكُوجِى *tirküzgüdsi* (a. *k*, p. *g*) : *élesztö, fölélesztö.*

تيرى *tiri* : *bör.*

تيراجى *tiredsi* (a. *ds*) : *csatorna; egy forrásból vizet vezetö csö.*

تِيرَاكْ *tireg* (p. *g*) : *visszatartoztatás, akadályozás.*

تِيرْكَامَاكْ *tirgemek* (p. *g*, a. *k*) : *visszatártoztatni, akadályozni.*

---

teni, tehát : ügyességgel bíró. Az idézett versben : *emgekde titikrek* a. m. *munkában ügyesebb.* B.

تيرينك *tiring* (p. *g*): *szedjetek, gyüjtsetek össze;* ezenkivül még a tenger vizének *mély*-ségéről mondatik.

تيرماندى *tïrmandï: karmolkodék, körmölve kapaszkodék.*

تيرماب *tïrmab: körültekervén s megerösítvén.*

تيرْمابان *tïrmaban*: ugyanaz; meg: *körmeivel megkarmolván.*

تيزدى *tizdi*: *rendeze, egyenlíte.*

تيز *tiz*: *rendezz;* ezenkivül még: *térd.*

تِيسَا *tïjsza*: *ha akadályoz (tilt).*

تيشوك *tisük* (a. *k*): *lyuk.*

تِيشْ *tis*: *szelj, lyukaszsz át,* parancsolólag; meg: *fog* (dens).

تِيشْ قاداب *tis kadab*: *vicsorítván* (fogát).

تِيش *tis*: *fölbontva ereszsz,* parancsolólag.

تِيشْكالى *tiskeli* (a. *k*): *oldás végett; mióta old.*

تِيشْكارى *tiskeri* (a. *k*): *megfordítva.*

تيشى *tisi*: *nöstény.*

تِيكْتى *tikti*: *ültete, valahová ragaszta, szegze.*

تِيكْماك *tikmek*: ugyanaz *(ültetni* t. i.).

تيكيب *tikib* (a. *k.*): arról mondják, hogyha valaki gondolkozásában bámulatában nem tudván mit tegyen, (mintegy leszegezve) áll.

تيكن *tigen* (p. *g*): *tövis.*

تيكين *tigin*: *-íg*, véghatár értelmében, p. o. *anga tigin*: *addig.*

تيكرو *tigrü*, szintén: *-íg (degin)*, véghatárt jelentőleg; többnyire még egy másik szóval használtatik.

تيكرا *tigre* (p. *g*): *kör, körülötte valóság* értelmében.

تيكماس *tigmez* (p. *g*) : *nem ér, nincs értéke, becse.*

تيكوردى *tigürdi* : *juttata, oda érete* valamit.

تيكدى *tigdi* : *ére* (valamit; valahová).

تيكسا *tigsze* : *ha ér*, akár érintkezés, odaragadás, akár átadás, akár érték, becs értelmében.

تيك *tik* (a. *k*) : oszm. *dik*, azaz *varrj*, *ültess*; meg: *lábadra állj, kelj föl* (tiszteletül).

ييكيل *tigil* (p. *g*) : *légy reményben s várakozzál*, parancsolólag.

تِيكْشَارْ *tikser* (a. *k*) : *egybegyüjt.*

تيكيش *tikis* (a. *k*) : *beérendő; elegendő mennyiség.*

تيكيرْمَنْ *tigirmen* (p. *g*) : *malom.*

تِيلَاكْ *tilek* (a. *k*) : *kivánat, kivánság.*

تيك *til nyelv.*

تِيلَابْ *tileb* : *kivánván, akarván.*

تِيلاى و تيلاييِن *tilej*, *tilejin* : *én kivánnék.*

تِيلاىْ *tilej* : *kivánva, akarva.*

تيلامين *tilemin* : *(nyelvre estem =) beszédbe jutottam* (sic!); meg : *nem kivánok;* meg : *metszek, szelek, átlyukasztok*

تِيلْكُورُوبْ *tilkürüb* (a. *k*) : *állván* (egyenesen, mintegy földhöz szegezve).

تِيلُوكْ *tilük* (a. k) : *lyuk.*

تِيلْمُورْدى *tïlmurdï (tilmürdi)* : *sütkérezék.*

تِيلْمُورُوبْ *tïlmurub (tilmürüb)* : *sütkérezvén.*

تِيلِينْ *tilin* : valami *szeletekre darabokra metszeték*

(tkp. *tilindi*); arról is mondják, hogy ló vagy ember lábától *nyomok* (mintegy jelek) *lesznek*.

تيلبه *tilbe: bolond.*

تيلبەراكان *tiberegen* (p. *g*) : *bolondozó.*

تيلبەراكاج *tilberegeds: bolondozván.*

تيلبەراتكاج *tilberetkeds: bolondítván.*

تيلبەرَابْ *tilbereb: bolondozván.*

تيلبەرادينك *tilbereding: bolondozál.*

تيمور *timür*: *vas.*

تيمور قنات *timür kanat:* a réczének egy neme (tkp. *vas-szárny*).

تيماغور *tïmagur: szánakozik* vkin, *megszán; gyenge* [*lesz.*

تيماغيل *tïmagïl*: *ne tilts, ne akadályoz.*

تيماغان *tïmagan: nem akadályozó.*

تيم تيم *tïm tïm: (csepp csepp), cseppenként.*

تيمسىتيب *tïmszïtïb (timszitib):* valami szagot érezni s nem is érezni; hangot, zajt mintegy hallani és nem hallani; szintén eszével valamit érteni s nem is érteni. [Tehát: *rémlik, úgy rémlik.*]

تينكاى *tingej* (p. *g*) : *orr vége.*

تينك *ting* (p. *g*) : *egyenes, sík.*

تيخ *tïkh: tő,* azt jelentvén, a mi beültettetett, erősen behajtatott (a földbe).

تيندورۇب *tindürüb* : *eloltván (eltüntetvén), lecsendesítvén, csillapítván.*

تينكانكا *tingenge: eloltódónak, elalvónak* (tüz); *csendesülönek.*

تيناى *tinej: eloltódnám, csendesülnék, csillapodnám.*

تينسا *tinsze: ha eloltódik, csillapodik.*

تينيب *tinib: csillapodván.*

تيندى *tindi: eloltódék, csillapodék;* szenvedés által lett *elgyengüléssel csendesülni.*

تینماغور *tïnmagur : gyönge erőtlen leszen.*

تیورووك *tijürük (tivrük)* (a. *k*) : *kötés s sűrű varrás, kötél;* megint *görbült, hajtott* értelmében is fordúl elő.

تیوروولوب *tijürülüb (tivrülüb) : bemerülvén, bedöfetvén.*

تیوروولدی *tijürüldi (tivrüldi) : bemerülle.*

تیوراتای *tijüretej (tivüretej) : hajtanék, bemerítenék.*

تیوراب *tijüreb (tivür-, tivr-) : bemerűlvén.*

تیوه *tive : teve.*

تییب *tïjïb : akadályozván (tiltván).*

تییَا آلْمَایْ *tïja-almaj : nem akadályozhat.*

تییسَا *tïjsza : ha akadályoz.*

تییدی *tïjdï : akadályoza.*

T mazmûme, azaz to, tu, tö, tü-vel kezdődő szók :

توپچاق *topcsak (tu-),* perzsával közös szó : *tarka ló.*

توپه *töpe : tető, fej-tető.*

توپا ugyanaz (csak írására külömböző).

توپی *tüpi : töve* valaminek.

توپ *tüp : tő,* akár fának töve, akár más valaminek a töve (oszm. *dib-i*).

توپسوز *tüpszüz : tövetlen, fenéktelen.*

توتقوسی *tutkuszï : fognia, megfognia, tartania kell.*

توتماغوسی *tutmaguszï : nem kell fognia.*

توتقوم *tutkum : fognom kell.*

توتقونك *tutkung : fognod kell.*

توتای *tutaj : fognék, fogjak.*

توتانك *tutang* (p. *g*) : *fogsz, megfogsz.*

توتقو *t u t k u : valami megfogniváló.*

توتوق *t u t u k : valami megfogniváló; a mi megfogattatott, fogoly.*

توتاش *t u t a s : szemközt való, közel.*

توتوشیب *t u t u s ï b : egymás közt neki tüzesedvén; viaskodván (fogódzván); szemközt jövén.*

توختادی *t o k h t a d ï : megerősítteték, megálla, megmarada.*

توختاتا *t o k h t a t a : megállítva, megmaradóvá téve.*

تورلوغ *t o r l u g (t u -) : mezőbeli sátor függönye.* (Fölhozatik megint a Muh.-lug.-beli azon hely, mely *boszaga* alatt olvasható. Lásd a 36. lapot.)

تورە *t o r a* v. *t ö r e* [1]*) : szokás, törvény.* — De imâleval *t ö r e :* az ember nyakába akasztott *pajzs*, melyet csatában maguk elé tartanak.

توری *t o r ï : átellenében, szemközt.*

تور *t u r : állj, állj meg; (t ü r) : ház föhelye, ház szöglete.*

توریکا *t ü r i g e (t ö -) : föhelyének, ház szögletének.*

تورمایین *t u r m a j ï n : nem állván, meg nem állván.*

تورماسینگغه *t u r m a s z ï n g g a* (p. g): *nem állandónak, meg nem állandónak.*

توراى *t u r a j : állanék, álljak.*

توراز *t u r a r : áll, álló.*

تور *t ö r* [2]*) :* (fogó) *tör;* meg *:* halfogó *gyalom* v. *varsa*

تور *t ü r* (im.) *: összetekerve kötni.*

تورلانغان *t o r l a n g a n (t u -) : a mi összetekerve köttetik.*

تورلادی *t o r l a d i (t u -) : körüllkeríte, körülltekere.*

---

[1]) Abból hogy az „imâle“ csak a második jelentésnél különösen említtetik, úgy látszik, hogy az elsőre csak *tora*-t kell olvasni. B.

[2]) Olv. *tur (tor).* B.

تورمَا و تورمَايى *törme, törmeji: az örmek-nek nevezett ruha.

تور tör, tor [1]: tör, háló. — Muh.-lug. a تور szóról: egy annál valamivel finomabb tur a madárfogó fa; még finomabb a házbeli tur; mindannyi közt a legfinomabb a turlug.

تورتاولا و تورتالاسى و تورتالا و تورتاو törteü, törteleszi, törtele, törteüle: mind a négy, mind a négyen, mind négyével.

تورتونج törtünds: negyedik.

تورتان *törten: bör, börből való.

تورغوزمَايِينْ torguzmajïn: nem szülvén.

تورُوشْ turus: állás, megállás, türelem és kitartás értelmében.

تورلوكْ türlük (a. k): némi-nemű, nem vagy faj értelmében.

تورغو torgu: azon színes kelme, melyet oklevelek elöoldalára ragasztanak, a papiros épentártása végett.

تورغاى turgaj: állna, álljon, megálljon; meg: a tujgar-nak nevezett madár (pacsirta).

تورَادى و تورُودى töredi, törüdi: valami a mi nem volt megtermék, teremtődék, azaz létre hozaték.

توز tüz (im.) [2]: türelem és kitartás értelmében. (A tüz-mek [2] ige.)

توزمادينك tüzmeding [3] (p. g): nem türél, nem valál türelemmel.

تُوزگَايْمُو tüzgej-mü [3] (p. g): türne-e? türjön-e? kitartson-e? — Nevai a Muh.-lug.-ben: A توز szó többféle értelemben alkalmazható; először valami kopja v. nyil-félét ne-

[1]) Olv. tur (tor). B.
[2]) Olv. töz, tözmek. B.
[3]) Olv. tözmeding, tözgejmü. B.

ınek így; megint a. m. *egyenes vidék, síkság (tüz); egyenes, inte* emberről is mondják; megint parancsolólag a. m. ıdezz, *egyenlíts;* azonkívül két ember közt való *egyezke*ıről használják; *tüz* egy gyülekezetnek *oka, tárgya* is; gre *tüz* [1]) (türj) *türelem és kitartás*ról mondható.

توزلوكيدين *tüzlügidin : egyenességétől, őszinteségből,* v. *-ből.*

توزاك *tüzek* (a. *k*) : *egyenes, őszinte.*

توزوك *tüzük* (a. *k*) : a mi *rendeztetett,* rendben fölszeve s fölékesítve van; *rend s fölszereltség.*

توزلوك *tüzlük* (a. *k*) : *egyenesség, őszinteség.*

توزانك **tozang* (p. *g*) : *poros, lágy föld,* a melyben ıcs kő.

توزاتتى *tüzetti : egyenessé tön.*

توزاتاى *tüzetej : egyenessé tennék v. tegyek.*

توزاتيب *tüzetib : egyenessé tevén.*

توس *tosz : por;* az újakra is ragasztanak valamit, a t *toz*-nak neveznek.

تُوشُوكْ *tüsük* (a. *k*) : *lyuk.*

تُوشَالْكَاجْ *tüselgeds : kiteríttetvén.*

توشتى *tüsti : esék; leszálla* lóról, vagy valamely mas helyről; *megszállni* állomáson.

تُوشُوقْ *tosuk (tu-) : egy* تويوق *(tojuk, tu-)*-féle rsnem.

تُوشَابْ *tüseb : kiterítvén* (földön).

تُوشَالِيبْ *tüselib : kiteríttetvén.*

توش *tus : szemközt* (p. o. jő).

توش اولغاج *tus olgads : szemközt jövén* (tkp. *levén).*

توش *tus : oldal, rész* (ar. *taraf).*

توشلوق *tusluk :* ugyanaz.

[1]) Olv. *töz.* B.

تُوشَارْكا *tüserge* (p. *g.*) : *megszállásra.*

توش *tus : álomlátás;* a *„kaba kusluk“* ideje, midőn a nap erősen kezd sütni.

توغ *tog : por.*

توغغان *toggan : együtt született testvér, ikertestvér.*

توغغان و توغقان و توقغان *toggan, togkan, tokgan : született, anyától született.*

توغعالى *toggalï : születés végett; mióta születik v. szü-*
توفراغ *tofrag : por; föld.* [*letett.*

توقوز *tokuz : kilencz.*

توقولغان *tokulgan : ütköző.*

توقاشمق *tokasmak : ütközni, viaskodni.*

توقتادى *toktadï : megerősítették, megálla, megma-*
توكا باش *tüge bas : sírdomb fölszíne.* [*rada.*

توكان و توكن *tügen* (p. *g*) : *hegy; jegy* [1]).

توكون *tügün (tö-) : csikó (?).*

توكانكانيلدى *tükengenildi* (a. *k*, p. *g*) : *keresteték, kivántaték; bevégeztetek.*

توك *tük : toll.*

توكوز *tükük* (a. *k*) : *bevégezett, egész, teljes.*

تُوكُونْسَا *tükünsze : ha bevégződik, ha eltelik.* Ellenben ha p. *g*-vel használtatik, *tögünsze*, azt teszi : *ha magát veri.*

تُوكْكُودِيكْدور *tökgü-dik-dur : mintegy önt.*

توكوشماك *tögüsmek* (p. *g*, a. *k*) : *verekedni.*

تُوكُولْ *tögül :* az oszm. *degil, dejil* = *nem* (non).

تولا *tola : tele.*

تولوق *toluk : tele.*

تولقوم *tolkum : telnem, megtelnem kell.*

---

[1]) A tör. magyarázatban van *dagh*, s jóformán csak azt a dagh-ot érti, mely hegyet jelent. V. ö. fentebb a 40. l. a *tag* szót. B.

تولولوب *t o l u l u b* : *telvén.*

تولغانی *t o l g a n ï* : az ő *telte.*

تولون *t o l u n : tele*, p. o. *tolun aj*, tele hold. — Még az
m. *dolunmak* értelmében is fordúl elő *(t o l u n - m a k)*, a
d és nap (mintegy eltéléséről) *eltünéséről*, *lealdozásáról.*

تولغای *t o l g a j : tele lenne, megtelnék, teljék.*

تُولُوكُوم هَیْ تُولُوم *t ü l ü g ü m h e j t ü l ü m* (p. *g*): azon
ninemű énekről mondják, melyet Türkesztánban vigadal-
k s lakodalmak alkalmával egynéhány ember, lábára kel-
ı és valami játékot játszván, énekel el.

تولغادی *t o l g a d ï : körülljártata, forogtata.*

تولغانیب *t o l g a n ï b : kerűllvén, körülljárván.*

تولغان *t o l g a n : forogtatván.*

تولغاندوروب *t o l g a n d u r u b : körülljártatván; rászed-
, megcsalván.*

تولغاتیب *t o l g a t ï b : megkerűllvén, körülljártatván.*

تولکو *t ü l k ü* (a. *k*) : *róka.*

تول *t u l : özvegy* asszony, kinek nincs férje.

تومان *t u m a n : sokaság*-ról átvitelesen; *tíz ezer* (osz-
n akcse).

تومشوغ *t u m s u g* : *hegy orra, foka.*

تومشتی **t o m u s t ï :* bámulatból vagy boszankodásból
mit sem szólván ott üle.

تُومُوش **t o m u s :* ugyanaz, parancsolólag.

تومآغه *t u m a g a* : *sólyomkápa.*

تونقطار *t u n k t a r : padisáhi örök, testőr.*

تُوندی *t o n d ï (t ö n d i) :* szeme *káprázék*, midőn az
ber valami fénylőre vagy a napba néz.

تونار *t o n a r (t ö n e r) :* ugyanaz (azaz : *káprázik).*

تُونگُلْ **t ü n g ü l* (p. *g*) : *hadd el, ne reméljy.*

تونکولوب **t ü n g ü l ü b : elejtvén a reményt*, abba
gyván.

تونك *töng* (p. *g*, im.) : *bor alja, üledéke, seprülje.* – Különben a *dongmak* ige parancsolója is : *tong.*

تونكوب *tongub : hidegtöl megfagyván.*

تونكار *tongar : fagy, megfagy.*

تونكلوك *tünglük* (p. *g*, a. *k*) : a sátrak tetején va *ablak.* Hideg és esős időben befödik; fölébredéskor, ho a füst kihúzódjék, kinyítják.

تنبك *tümbek (tö-) : kis dob.*

تنبان *tumban : gatya.*

تون *ton : fölöltenivaló ruha, kaftan.*

تون *tün* (im.) : *éj.*

تواغ *tuag : köröm.*

تويناق *tujnak :* szintén *köröm.*

تُويغون *tojgun : fehér solyom.*

توى *toj : jól lakjál,* lakomázás értelmében; meg : v lamely madárnak a neve.

تويمايين *tojmajïn : nem lakván jól, nem töltvén k sát ételtel;* meg : *tujmajïn : nem vevén észre.*

تويغارمايين *tojgarmajïn : nem tartván jól* (ételtel *tujgarmajïn : nem vétetvén észre, nem tudatván* valam

تويغاريبان *tojgarïban : jól tartván* (ételtel), *étetvé*

تويماغور *tujmagur : nem veendő észre, nem tudand észrevevésre nem való.*

تويغارغالى *tojgargalï : jóltartás, étetés végett.*

Ds (cs) meftûhe, azaz dsa, dse, csa, cse vel kezdődő szók :

جا *dsa :* véghatárt jelent, p. o. *fülanga-dsa* = osz *fülana degin,* egy némely tárgy-*íg.*

چاپقون *csapkun : száguldozás.*

چاپتى *csaptï : száguldoza.*

چاپيشتى *csapïstï :* ugyanaz.

چاپتوردی *csapturdï : száguldoztata, futtata.*

چاپیب *csapïb : száguldozván.*

چاپمق *csapmak :* valakinek fejét *lecsapni, fejét vágni.*

چاپارسیز *csaparszïz : vágtok.*

چاپقان *csapkan :* (az ö) *vágta, lecsapta.*

چاپان *csapan : ócska, foltos ruha.*

چاپان *csapan : száguldozó; fej-lecsapó.*

چلیکار *cseliger : fék.*

چَتْ *csat : harcz, csata.*

جَرْ *dser : gyerek, fiú, legény;* a hadseregben *hírvivő, futár.*

جَرْکَهَ *dserge* (p. *g*) : arról mondják, hogy egy helyre gyűlt emberek vadat hajtanak, — *hajtó vadászat;* meg *csapat, hadosztály; dísz, pompa.*

چرچرك *csercserek : forrás csöve; tücsök, szöcske.*

جَارْلَادی *dsarladï : hangosan híva.*

جارلابان *dsarlaban : híván, meghíván,*

چارقب *csarkab :* ujjatlan felső ruhán való *kapocs.*

جشن *dsesen : lakoma, ünnep.*

چاغ *csag :* idő, *kor;* p. o. *ol csag* = *akkor* (oszm. *ol vakt*); de *mennyiség* (mikdâr) értelmében is fordúl elő.

چاغلین *csaglïn : híres neves.*

چاغلابان *csaglaban : vélekedvén, gondolván.*

چغداول *csagdavul : hadsereg utócsapatja.*

چاقین *csakïn :* kovából *kipattanó szikra.*

چاقتی *csaktï : bevádla, följelente.*

چاقر قانات *csakïr kanat :* a réczének egy neme.

چَکْمَنْ *csekmen* (a. *k*) : *hosszú nadrág;* némelyek a *posztót* nevezik így.

چکوش *csekïs* (a. *k*) : *kalapács.*

چك *csek* (a. *k*) : *biró itélet-aláírása, névvonás.*

چكيم *csekim : az én itélet-levelem; levelkém, nyug-*

چنكاك *csengek* (p. *g*, a. *k*) : *köröm, ököl.* [*tám.*

چاكليك و چاكليغ *cseklig, csaklïg:* (a. *k*, p. *g*): *darabokra vágott* (valami).

چال *csal:* a szakállról, hogy fele fehér, fele fekete, *szürkés, öszbevegyült.*

چالين *csalïn* : *aczél (tüzütő).*

جلاير **dselair :* egy csagataji néptörzs neve.

جَلْبَكْ *dselbek* : néminemü sütemény, *fánk.*

چَوُكْ *csevük : szín*, p. o. *kara csevük : fekete színü; közül csevük : vörös színü;* az asszonyok *fejrevalója; szövet, melynek egy színe van.*

چَاوْدى *csaudï : híres neves lön.*

چَاوُنْ *csavun :* a. m. *csavkun*, azaz *nagy esö- és hóesés, zivatar.*

چاينار *csajnar : rág (rágni).*

چايقاتتى *csajkattï: öblíte.*

چايقالدى *csajkaldï : öblítteték.*

Ds (cs) mekszûre, azaz dsï, dsi, csï, csi [1])-vel kezdődő szók:

چپن *csepen* [2]) *: légy* (musca).

چيبكان *csedsen* [3]) *: ostoba ember*, ki mégis bölcsnek tartja magát.

جيبكيغ *dsïdsïk : juh, türü farka.*

جيدارمين *dsïdarmïn : tilrök, kitartok.*

---

[1]) V. úr hozzá adja a *dse*-féle olvasást is. B.

[2]) Olv. *csipen.* B.

[3]) Olv. *csïdsan* (v. *csicsen).* B.

جيداغاى *dsïdagaj : türne s kitartana.*

جيداب *dsïdab : türvén.*

جيريب *dsirib : maroknyi.*

چيراى *csirej (csïraj) : arcz, arcz színe.*

چرماش *csirmes : repkény, kerülgetö.*

چيرماب *csirmeb : körültekervén, kötvén.*

چرم *csirm : szikra, tüzszikra.*

چريك *cserik* [1]) *: sereg, hadsereg.*

چيكر ايتيب *csiker itib :* arról mondják, hogy valakinek éjjel *nem jö álom a szemére.*

چيرت *csirt :* hasból való *széleresztés.*

چيرغاب *csïrgab* : madárvadászat végett, *a levegöbe nyilat löni.*

چيرغالانكديين *csïrgalangdïn*, hasonló jelentéssel.

جيرى *dseri* [2]) *: serény, bátor.*

چيققوديكدور *csïkkku-dik-dur : mintegy kijö, kimegyen.*

چيقغالى *csïkgalï : kimenés végett ; mióta kimegy.*

چيقارغان *csïkargan : kimenetö, kisegitö.*

چيقماييين *csïkmajïn : ki nem menvén ; ki nem mennék.*

چيكماكومدور *csikmegüm-dur* (a. *k*, p. *g*) : *húznom kell.*

چيككوجا *csikgüdse* (a *k*, p. *g*) : *míg húz.*

جيكين *dsigin* (p. *g*) : *csikó, ló csikaja ; váll* (hume-

جيلاى *dsilej : -ként, -képen* (oszm. *gibi*). [rus].

جيلاْو *dsileü (dsilev) : fék, ló féke.*

جيلدام *dsildem : gyors, hamar.*

جيلى *dsili : vaskarika,* melyet hadjáratból kikerült foglyoknak nyakukba akasztanak.

---

[1]) Olv. *csirik.* B.

[2]) Olv. *dsiri.* B.

چله *csile*: a mit az íj közepére tekernek, hol a nyíl hegye megyen át.

چنگه *csinge*: egy csagataji helység neve.

چیناڈی *csïnadï (csïnedi)*: *vélekedék, hive.*

چیناملای *csïnamlaj*: *vélekednék, gondolnék.*

چیندااُول *csïndavul*: *hadsereg utócsapatjából való.*

چیورتکا *csivürtke*: *sáska.*

جیغ *dsïg*: *siránkozás, rívogatás.*

Ds (cs) mazmûme, azaz dso, dsu, dsö, dsü, cso, csu, csö, csü-vel kezdődő szók:

چوپروشوب *csuprusub*: *egymás után sorban menni* (tkp. *menvén*).

چوپوشتی *csupustï (cso-)*: *csipás vala szeme.*

چوپ *csöp*: *egyenes; illő, való, igaz.*

چوپچوق *csupcsuk (cso-)*: egy madár, melyet *bakana dsâdu*-nak neveznek; meg: *veréb.*

چوبولغان *csubulgan (cso-)*: valami, *a minek vége eldarabolva s átlyukasztva van;* arról is mondatik, hogy *egy kötél van körülcsavarva v. tekerve.*

جوجوك *dsüdsük* (a. *k*): *édes.*

چوچورکانماك *csöcsürgenmek (csü-)* (p. *g*, a. *k*): oly *reményről* mondatik, mely *meg nem állhat*, mely *bizonytalan.*

چوچون **csocsun*: *útból érkezett, jövevény, utas.*

چورکوك *csürgük* (p. *g*, a. *k*): a tüz *lánggal való égése.*

چورکابان *csürgeben*: *égvén.*

چوكور *csükür (csö-)* : (a. *k*) : *tövis.*

چورتكه و چورتكا *csürtke* : *sáska.*

چورپه *csörpe (csü)* : *disznó apraja, malacz, süldő.* Muhâkemet-ül-lugetejn szerint a hímdisznót *kaban*-nak, a ısténvt *megedsin*-nek s a malaczot *csörpe*-nek nevezik.

جورگه *csürge* (a. *ds*) : a réczének egy neme.

چوشكورْدی *csüskürdi* : *prüszöge.*

چوشكورْماكیدین *csüskürmegidin* : *prüszögéséből, ése miatt.*

چوغ *csog* : *izzó parázs.*

چوق *csok* : *veréssel lyukat, gödröt törni.*

چوقونك *csokung* (p. *g*) : *verjetek gödröt*, parancsolólag.

چوقماق *csokmak* : *összegyülni.*

چوقاردین *csokardïn* : *összegyülésből, -lés miatt.*

چوقوغاج *csokugads* : *összegyülvén.*

چوقتی *csoktï* : *gödröt vere*, meg : *összegülle.*

چوك *csülük (csö-)* : néminemü madár.

چوكی *csöki (csü-)* (a. *k*) : Khoraszânban *csöki mirzâ* királyfinak czíme.

جولگه *dsülge* (p. *g*) *(csö-)* : *hegy tövén való rét* gy *síkság.*

چول *dsül* (im.) : *földmivelés nélkül való, puszta mező.*

جولدو **dsuldu* : *ajándék, díj*, melylyel a harczban tűnt bátor s ügyes embert jutalmazzák.

چولبان *csolban* : „*fehér csillag*“, mely közel reggelz az égen mutatkozik (előkel).

جُوم *d s ü m : mind, egész.*

چُوم *c s o m (c s u m) : merülj vízbe,* parancsolólag.

چُومغای *c s o m g a j (c s u -): vízbe merül* és *merülne.*

چُومغالی *c s o m g a l ï (c s u -) : vízbe merülés végett; mióta vízbe merül.*

چُومُوردی *c s o m u r d ï (c s u -) : vízbe meríteni, süllyesztteni.*

جُنك *d s ü n k* (a. *k*) : *bárkahajó, bárka.*

چُونغز *c s u n g a z (c s o -) : hadsereg balszárnya.*

جُوانه *d s ü v a n e : galambfia.*

H (ح) mazmûme, azaz ho, hu, hö, hü-vel kezdődő szók:

حُوچك *h ö c s e k (h ü -) : mese, mondóka.*

Kh (خ) meftûhe, azaz kha-val kezdődő szók:

خوبلا **k h a u b l a : kova, tüzütő.*

خو *k h a v (k h a u) : tapló.*

خاده *k h a d a : hajóbeli evezőlapát.*

خلخ *k h a l a k h :* egy néptörzs.

D meftûhe, azaz da, de-vel kezdődő szók:

داغی *d a g ï : is, még* (oszm. *dakhï, daha).*

دپقور *d a p k u r : hadrend, sor.*

دپنكو *depengü*: *kengyel.*

داريبان *darïban*: *történvén, elöadván magát*

داريب *darïb*: ugyanaz.

داروغه *daruga*: *éjjeli örök kapitánya.*

دداك *dedek* (a. *k*): *szolgáló leány.*

دكلا *degle* (p. *g*): *felsö ujjas kaftan.*

تكْلَا *tekle* (a. *k*): ugyanaz.

دَكْ *dek*: a. m. *dik*: *gyanánt, -ként.*

دوّاج *devads* (testîdes *v*): néminö *felsö ruha, köpenyeg*; perzsában a. m. *éjjeli sátor*, meg: *takaró.* Így is fordúl elö: *düvads*, testîd nélkül, mely az arab-perzsában és törökben közösen van meg.

دَادُلْغَانْ و دَادُلْغَا *dadulgan, dadulga*, meg:

دَالْغَا *dalga*: *jól lakottság*-ról (satietas) mondatik.

D mekszûre, azaz **dï, di**-vel kezdödö szók:

دِيبَانْ *diben*: *mondván* (oszm. *dejüben, dejüb*).

دِي آلْمَانْ *di-alman*: *nem mondhatok.*

دِي آلْغَايْمُو *di-algajmu*: *mondhat-e?*

دِيبْ *dib*: *mondván* (oszm. *dejüb*).

دِيبْ ايرْدِينْك *dib-irding* (p. *g*): *mondottál vala.*

دِيبْ ايدِينْك *dib-iding*: ugyanaz.

دِيپْسَابْ *dipszeb*: *taposván, ugrálván.*

دِيپْسَارْ *dipszer*: *tapos, tipor.*

دِيْدُورْلَارْ *dij-durlar : mondanak* (most, vagy mondásban vannak, oszm. *dejorlar).*

دِيرْكَا *dirge* (p. *g*) : *mondás végett, mondásra.*

دِيرْنِي *dirni : a mondást.*

دِيرْمِينْ *dirmin* : *mondok.*

دِيِيشْكَايْ *dijisgej :* (p. *g*) : *egymás közt mondunk* v. *fogunk mondani; egymásközt mondanék* (mintegy : *mondakoznám).*

دِي سُوزْ *di szöz : mondj szót, szólj.*

دِيكَايْ *digej* (p. *g*) : *mondana, mondjon; mondanék*

دِيكِينْ *degin* [1]) : (p. *g*) : véghatárt jelent = *-ig,* p. o *fülanga digin* = oszm. *fülana degin :* valamely tárgy-*ig.*

دِيكِينْجَا *dikindse* (a. *k*) : *míg mond.*

دِيكَانْجَا و دِيكُونْجَا *digendse, digündse* (p. *g*) ugyanaz.

دِيكُوجِي *digüdsi : mondó.*

دِيكَاجْ *digeds : mondván, mihelyt mond* v. *monda.*

دِيكَانِيمْدَا *digenimde : mondtomban, mondtomkor.*

دِيلْكُوسِي *dijilgüszi : kell hogy mondassék.*

دِيكُومْدُورْ *digüm-dur : mondanom kell.*

دِيكَايْلَارْ *digejler : mondanának, mondjanak.*

[1]) Olv. *digin.* B.

دِيكَايْسِينْ *digejszin : mondanál, mondjál.*

دِيكَالِي *digeli : mióta mond; mondás végett.*

دِيكُونْك *digüng* (p. *g*, *g*) : *mondasz; mondanod kell.*

دِيكِيلَايْ *dikilej* (a. *k*) : *a mi ültettetett.*

دِيكْ *dik* (a. *k*) : *-ként, gyanánt.*

دِيكْ *dik* (a. *k*) : még egy másik szóval használtatik, p. o. *szor-dikler* = oszm. *szorszunlar* (kérdezzenek) *gör-dikler* = oszm. *görszünler* (lássanak).

دِيلِي *dili : mondjunk.*

دِيمَانْ *dimen : nem mondok.*

دِيمَالِي *dimeli : ne mondjunk.*

دِيمَانْك *dimeng* (p. *g*) : *ne mondjatok.*

دِيِي *diji : mondanék, mondjak.*

دِيِين *dijin :* ugyanaz.

دِينْ *din :* ugyanaz.

دِينْ *dïn*, *din* : p. o. *fülan-dïn* = oszm. *fülandan* valakitől valamitől (oszm. *dan*, *den* = *tól*, *től*; *ból*, *ből* stb.):

دِيِيلْكَانْ *dijilgen : a mi mondatik* v. *mondatott.*

دِيِيَالِي *dijeli : mondjunk.*

دِيْ *dij : mondanék, mondjak.*

D mazmûme, azaz **do, du, dö, dü**-vel kezdődő szók:

دُوپْدُورُون *dopdurun*: a láb hangjáról, *topogás*-ról mondatik; meg: a szív *dobogás*áról.

دُپْقُو *dopku (du-)*: azon fa (deszkapadlózat), melyen a dsellâlï szerzetesek lépnek (tánczolnak).

دُرْلُوق *durluk*: *gyöngyös.*

دُوكُولْدَامَاك *döküldemek* (a. *k*, *k*): *szív dobogásá*nak hangja.

دُلَانَه *dülene*: másképen *aluds*nak nevezett vadalma,

دُلْتُو *dültü*: *hyaena.*

دُولُوغَه *duluga*: *sisak.*

R meftûhe, azaz **ra, re**-vel kezdődő szók:

رَجَه *redse*, a perzsával közös szó: *építőmester zsi-*

رخ رخ *rakh rakh*: *darabonként, szeletenként.* [*nóra.*

رَاب *rab, reb*: egy olyan szó, melynek magában nincs értelme; használtatik így: *tilbe-reb*, a. m. oszm. *delürüp*, bolond-*ozván*, *gende-reb*, büz-*ölvén* (büzlik), szag-*olván* (szaglik).

R mazmûme, azaz **ro, ru, rö, rü**-vel kezdődő szók:

رُسْت *rüszt*: *erős, erősen tartó.*

روش *rus (ros)*: *nyilvas.*

Z mekszûre, azaz **zï, zi**-vel kezdődő szók:

زِيلِى *zili*: néminemű *szőnyeg.*

---

iz meftûhe, azaz sza, sze-vel kezdődő szók:

سپاغ *szapag: nyél*, valaminek a nyele.

سَاتْقُونْ آلیبْ *szatkun alïb: megvevén* (oszm. *szaalïb*).

ساچیق و ساچیغ و ساچوق *szacsïk, szacsïg, csuk:* lakodalomnál *szóratni szokott kis ajándékok* (oszm. *saï*).

ساچقونك *szacskung: szórnod kell.*

ساچراب *szacsrab: ugorván.*

سَارْت *szart:* a városi perzsa ember, ki törökül épen a tud [1]).

ساری *szarï: oldal, rész, fel-é* (ar. *taraf*).

سَارْغَارْدی *szargardï: sárgúla.*

ساریغ و ساریق *szarig, szarïk: sárga, sárig* (p. árig virág).

سَارِیغْ آغْرِیقْ *szarïg agrïk: sárgakórság, sárkór* (*jarkán*).

سَرْقُودْ *szerkud:* a *bor*-ról mondatik [2]).

سراغ *szerag*, perzsával közös szó: *hír, tudósítás.*

سَاسِیغْ *szaszïg: rossz szag.*

سَرَاغُمْ *szeraguds: szalag*, melyet az asszonyok ükre kötnek.

سَرْكَكْ *szergeg* (p. *g, g*): *könnyű álom*, melyből az nber hamar felébred, *szundikálás.*

---

[1]) Meg kell jegyezni, hogy a falusi perzsák több mint két harada csagataj-török nyelvvel él. V.

[2]) A kéziratban így van: a bor minőségéről mondják. Tehát nem ell egyenesen a borra érteni. B.

ساغينيب *szagïnïb: vélvén, gyanítván.*

ساغينغاج *szagïngads: vélvén, mihelyt vél* v.

ساغينغاى‌سيز *szagïngajszïz: vélnétek, gyanítná*

ساغينما *szagïnma: ne vélj, ne gyanúts.*

ساغنم *szagïnds: vélemény, gyanítás.*

ساغينورغه *szagïnurga: vélésnek, vélésre, gyaní nak, gyanításra.*

ساغين *szagïn:* A Muh.-lug. szerint három érte van: 1) *vélni;* 2) *fejös juh;* 3) *szerelemtöl való részegsé betegség.*

ساغليغ *szaglïg: a mi fejetik, fejös.*

سَقَاقْ *szakak: a mi áll és nyak között van.*

سَاغِيزْغَانْ *szagïzgan: szarka.*

سَالُورْدِينْ *szalurdïn: rázkodásból, ringatásból; k désböl.*

سَالْمَقْ *szalmak: rázkodni, ringatni, küldeni; a sz dobogásról* is mondatik.

سَالْقُوجى *szalkudsï: vetö, rázó; küldö, eresztö.*

سَالْقُونْك *szalkung* (p. *g*) : *küldened, vetned kell.*

سَالِينْغَاجْ *szalïngads: mihelyt elereszt, elbocsá* v. *eleresztett, elbocsájtott.*

سَالْمَقْ *szalmak: tehetetlenség, gyengeség.*

سَالْقَادى *szalkadï: külde.*

سال *szal:* valami a mivel a vízen átkelnek.

سالنبجك و سالكنبجك *szelendsek, szelkendsek:* pántlikával *nyakba akasztott taliszman.*

سَالْقِينْ *szalkïn: hideg szél,* mely meleg napokb fú; szél, mely a vetésekbe ütvén, azokat hullámzásba hoz

سَلْبجه *szeldse:* valamely *féreg*, mely az állatok vékonyába ragaszkodik.

سَنِينْ *szenin: lándsa.*

سَانَاغْلِيقْ *szanaglïk: figyelmesség, őrizkedés, kiméllve való bánás, óvakodás.*

سَانَابْ *szanab: őrizkedvén.*

سَانْبجقَايْ *szandskaj: átszúr.*

سَانْ *szan: szám.*

سَانَامَانْ *szanaman: nem veszek számra, nem számítok.*

سَانَاغَانْلَارْ *szanaganlar: számítók.*

سَانَارْ *szanar: számít.*

ساناب *szanab: számítván.*

سَانَايْ *szanaj: számítanék, számítsak.*

سَانَاغْلِيقْ *szanaglïk: kinek gondolni vélni kell, ki gondolni fog; gondolnivaló.*

سَوْغَاتْ *szaugat: ajándék.*

سَاوُرْغَايْ *szavurgaj: díszruhát és ajándékot ád; megajándékoz;* arról is mondják, ha a padisâh részéről valakinek egy föld adatik.

سَيْغُو *szajgu:* selyemnek egy neme; *fehér színű.*

سيْپاغُوجى *szajpagudsï: elszélesztő.*

سَايْپادى *szajpadï: elszéleszte.*

سایاب *szajab: számítván.*

سَايْغَه آلْغَانْجَا *szajga-algandsa: míg számíthat, míg számítani tud.*

سَايْلَانيبْ *szajlanïb: számíttatván.*

سَايْغَالُور *szajgalur : számíttatik s elköltetik.*

سَايْغَالْغُودِيك *szajgalgu-dik* (a. *k*) : *a mint számíttatik s elköltetik; számíttatnia kell.*

سَايْغَالْدِى *szajgaldï : számíttaték.*

سايغاليب *szajgalïb : számíttatván.*

سَايْغَانَه *szajgana : számítandó s elköltendő.*

سَايْغَامَاقْ *szajgamak : elkölteni.*

سای *szaj : számíts,* parancsolólag; meg olyan *völgy, hol télen víz foly,* nyáron pedig nem foly.

سَاْى *szaj :* csak még egy másik szóval együtt használva, van értelme, p. o. *algan-szaj* = oszm. *aldïkcsa*, *szorgan-szaj* = oszm. *szordukcsa.*

Sz mekszûre, azaz szï, szi-vel kezdődő szók:

سِيپْقَارْدِى *szïpkardï : hörpölve ivék, szippanta.*

سِيپْقَارُوبْ *szïpkarub : hörpölvén.*

سيپتى *szïptï : csepege* víz vagy valami esőféle.

سِيپَارْغَه *szïparga : cseppegni; szórni.*

سِيپَامَاقْ *szipamak :* ugyanaz.

سيرْكَاكْ *szirgek* (p. *g*, a, *k*) : *álomból való fölébredés.*

سيرْمَادى *sïrmadï (szirmedi) : megkapa, elvőn.*

سِيرْمَادِيمْ *sïrmadïm :* ugyanaz, 1. személyről.

سِيرَادِى *szïradï : énekölni* (tkp. *énekle).*

سیزدی *szïzdï*: *csiszola; íra.*

سیزسا *szïzsza*: *ha csiszol; ha ír.*

سیزماق اوچون *szïzmak ucsun*: *csiszolás végett.*

سیزدی *szizdi*: *gyaníta, sejdíte* [1]) (oszm. *szezdi*).

سیزیب ایردی *szizib irdi*: *sejdített vala.*

سیزیب *szïzïb*: *szivárogván, szűrödvén.*

سیزغورروب *szïzgurub*: *szivárogtatván, szűrvén; olvasztván, olvasztva tisztítván.*

سیزکاندی *szizgendi* (p. *g*): álomból *fölébrede, fölserkene.*

سیغورردی *szïgurdï*: *fölkarczola.*

سیغورغای *szïgurgaj*: *fölkarczolna, -oljon.*

سیغناق *szïgnak*: az írásnak egy neme.

سیغتاتتی *szïgtatti*: *nagyon keservesen megsírata, sírásba hoza.*

سیکریپدی *szigrijidi* (p. *g*): *ugrála, szökdelle.*

سیکیز *szikiz* (a. *k*): *nyolcz*, számnév.

سیلادی *szïladï* (*sziledi*): *törülle, simogata.*

سیلاب *szïlab*: *simogatván, pödörvén.*

سینکیل و شینکلی *szingil, singli* (p. *g*): *kisebbik leánytestvér, húg.*

سینکرامك *szingremek* (p. *g*, a. *k*): *titkosan keser-*

[1]) Hozzá tehetjük a török magyarázat szerint *(zann ejledi)* még ezt: *véle, vélekedék, azt hivé.* B.

vesen sírni, siránkozni. (Lásd a Muh.-lug.-beli helyet, fentebb a 19. lapon, *ingrendi* alatt.)

سینوقتورْدی *szïnuktturdï* : *összetöre, széttöre.*

سینغان *sïngan* : *összetörödő, összetörödött.*

سِینَالِیب *szïnalïb* : *megpróbáltatván.*

سِینْ *szin* : *te,* megszólítólag (oszm. *szen).*

سِیُورْغان *szïjurgan* : valamin *átvonatván.*

سِیُورْغَادِی *szïjurgadï* : *jól tarta, díszruhát és ajándékot ada.*

سِیُورْغَالْ *szïrjurgal* : ugyanaz (t. i. *jóltartás).*

سِیوَارْ *szivar* : *szeret* (oszm. *szever);* meg : *szïvar:* valami festékkel behúz, *megken* (oszm. *szïvar,* a *szïvmak* ige).

سِیوْکُلُوكْ *szivgüllük* : *szeretetes, szeretnivaló.*

سیوکان *szivgen* : *szerető.*

سِیوْکَانِیمْ *szivgenim* : (az én) *szerettem.*

سِیوُكْ *szivük* : *szeretet.*

سِیُونْبَجِی *szivündsi* : *jó, örvendetes hír vivője v. hozója.*

Sz mazmûme, azaz szo, szu, szö, szü-vel kezdődő szók:

سوت *szüt* : *téj.*

سُودْرَاسَه *szüd resze* : *ha üz, ha hajt.*

سُودْرَالْدی *szüdreldi* : *üzeték, hajtaték.*

سُودْرَادی *szüdredi* : *üze, hajta.*

سودرایی *szüdreji*: *üzzünk.*

سُودْرَابْ *szüdreb*: *üzvén.*

سُورْكَانِيبْ *szürgenib* (p. *g*): *húzódván, dörzsölődvén.*

سُورْتَارِيم *szürterim*: (az én) *üztem.*

سُورْتَا اَلْسَامْ *szürte-alszam*: *ha üzhetek, üzni tudok.*

سُورُوكْ *szürük*: *csorda.*

سُورْكُومْ *szürgüm*: (p. *g*): *üznöm kell.*

سُورْدِيكْلَارْ *szür-dikler*: *üzzenek;* megint *szorikler*: *kérdezzenek.*

سُورْقُوتْ *szorkut* (*szu-*): *korty.*

سُورَانْ و سُورُونْ *szüren, szürün*: két ellenséges dseregnek *nagy lármával egymásra ütése.*

سُورْمَاغِينْ بُولْسَه *szormagïn bolsza*: a. m. oszm. ormadïn olsza (*szormak*: *kérdezni*).

سُورُوقْ *szuruk*: *karó, rúd, pózna;* meg *sátor oszlopa* is.

سُورْغُوجِي *szorgudsï*: *kérdő, kérdező.*

سُورَانْ *szorag*: *kérdezni való hely.*

سُورُوغْ كُونِي *szorug güni*: *föltámadás napja* (minty: kérdés napja).

سُورَاغْ *szorag* (*szu-*): *hír, tudósítás.*

سُوزْلَاشْتِي *szözlesti*: *szóla, szólakozék, beszélgetés.*

سُوزْلَاتْكَالِي *szözletkeli*: *megszólaltatásra.*

سُوزْلَا *szözle*: *szólj,* parancsolólag.

سُوزَاوُلْ **szuzavul*: azon ember, ki hadsereg elindú-

lásakor arra vigyáz, hogy senki a városban ne maradjon; egyszersmind ha hátra marad valaki a seregből, megint ahhoz juttatja.

سُوزْكُوجْ *szözgüds (szü-)* : *szürö, szürül.*

سوساب *szuszab* : *szomjuhozván.*

سُوسْتَاتْمَاقْ *szusztatmak* [1]) : *elfáradni, elgyengülni, lankadni.*

سُوسْتَايِيبْ *szusztajïb* : *ellankadván.*

سُوسْتَادِى *szusztadï* : *ellankada.*

سُوسْتَايْمَاغِينْك *szusztajmagïng* : *ellankadásod.*

سُوغُورْدِى *szogurdï (szu-)* : *kimenete, kihúza.*

سُوغُورُورْغَه *szogururga* : *kihúzásra.*

سوغات *szogat (szu-)* : *díszruhát és ajándékot adni.*

سوقات *szokat (szu-)* : ugyanaz.

سوقور *szokur* : *sovár, fukar, éhszemü (acs gözlü);* így használják : *szokur gözlü* : *sovárszemü.*

سُوقْسُورْ *szokszur* : a réczének egy neme.

سُوكْتِى *szökti* (a. *k*) : valami egészet darabokra, *részekre oszta* v. *olda; szögdi* (p. *g*) : *szida.*

سُوكُونْج *szögünds* (p. *g*) : *szidás.*

سُوكْسُوكْ *szökszük (szü-)*, (a. *k, k*) : tavaszkor kisarjadzó *fü, mely nyáron elhervad s megszárad.*

سُولْ *szol* : *bal, baloldal.*

سُولَاكَايْ *szülegej* : szájból kifolyó *nyál.*

سُولْدُوزْ **szulduz* : egy csagataji néptörzs.

[1]) *Szusztajmak?* B.

سُولُوق *szuluk* : tkp. *vizes edény*, azután *vízitartó lencze.*

سُولَابْ *szulab* : *megvizesvén, öntözvén.*

سُونْك *szong* : *vég, utó; azután.*

سُونْكِيجا *szongïdsa* : *utána.*

سُونْغِى اويْقُو *szongï ujku* : *halál* (tkp. *utolsó álom, álom).*

سُونْكَاك *szongak* [1]) (p. *g*, a. *k*) : *csont.*

سُونْكَالْ *szöngej* (p. *g*) : *elalunnék, eloltódnék* p. o. rtya vagy tüz.

سُونْغَارْ *szongar* : madár, melyet oszm. *szongur*-nak eznek, *kerecsen.*

سُونْدِى *szondï* : *hosszában nyúlék, feküvék.*

سُونْغَانْ *szongan* : *kinyúló, nyújtó.*

سُونَه *szona* : a réczének egy neme.

سُوورْدِى *szovurdï* : *levetkezék.*

سُويُورْغَالِى *szujurgalï* : *pénz és ajándékadás végett; tartás végett.*

سُويُورْغَارْ *szujurgar* : *jól tart, szivesen lát.*

meftûhe, azaz sa, se-vel kezdődő szók :

شَفْلَه شَفْلَا *sefle* : *szájjal csattanni.*

[1]) Olv. *szöngek.* B.

S mekszure, azaz **sï**, **si**-vel kezdődő szók:

شِيپَال *sïpal* (p. *g*) : egy hősnek a neve; meg : *hős, bátor.*

شِيبَاق *sïbak* (a. *b*) : *a ház födelének kiálló része; fadg;* néminő fü.

شِيدُورْغُو *sïdurgu* : egy neme a sásnak.

شْيَزداغ *sïzdag* : *nyereg alá tett csótár; felső, bő ujju kaftan,* melyet a csagataji nép visel.

شِيرَالْغَه *sïralga* : az ember *dereka fölött való teste;* vadászaton használják a szót elejtett vadakról is, a deréktól fejig való testet jelölvén meg vele.

شيش *sis* : *törülj, húzz vonalt, csiszolj,* parancsolólag.

شِيغَاوُل *sïgavul* : *vendéglős, fogadós.*

شِيمَالِيبْ *sïmalïb* : *fölgyürvén, fölgyürekezvén.*

S mazmûme, azaz **so**, **su**, **sö**, **sü**-vel kezdődő szók:

شُورِى **surï* : *salpétrom.*

شُودْرُونْ **sudrun* : *szökővíz;* a perzsában a. m. *éjjeli harmat* is.

T (ط) **meftuhe**, azaz **ta**-val kezdődő szók:

طَغَايْ *tagaj* : *nagy bátya,* azaz, az anyának bátyja.

(ط) mazmûme, azaz to, tu-val kezdődő szók:

طُولْغَا *tolga:* parancsolólag: *járass körül, forogtass.*

طُوْی *toj:* *lakoma, tor.*

(غ) meftûhe, azaz ga-val kezdődő szók:

غان *gan:* még egy másik szóval használtatik, p. o. *ma-gan* = oszm. *olma-jan*, nem lévő; *kalma-gan* = oszm. *lma-jan*, nem maradó.

غان *gan:* *úr, háziúr, házigazda.*

غَبَجَزْجی و غَرَزْجی *gadsazdsï, gazardsï (gs-):* *laúz, vezető.*

غَرْواش *garvas:* azon hely, hol a takácsok vásznot nek; *szövőszék.*

غَرَوْ *garau (garav):* *sás* (a. m. *karagu*).

غَه *ga:* még egy másik szóval használtatik, p. o. *fül-ga* = oszm. *fülan-a*, valaki-*nek*.

ﻫ melkszûre, azaz gï-vel kezdődő szók:

غُنْچی و غُونْچی *gïncsï, guncsï* (p. *cs*): azon loknak, melyek csótárjukat szokták rágni, nyakuk alá egy rab fát kötnek, hogy hozzá ne érhessenek a csótárt rágni; a fát *gïncsï*-nek nevezik; szintén egy fadarab, melyet a tyának nyakába kötnek, hogy kötelét szét ne harapja, s el mehessen.

غِینْکِیشِیبْ *gïngïsïb:* (a kutya) *ordítva szaladván.*

غنه *gine* és *gene*[1]) : kicsinyítő szócska, p. o. *jakhšï-gine* : *jócska; küdere-gine* : *szobácska.*

G mazmûme, azaz **go, gu**-val kezdődő szók :

غول *gol* : egy hadseregbeli *rend, katona-sor, csapat.*

F meftûhe, azaz **fa, fe**-vel kezdődő szók :

فریادیدین *ferjadïdïn* : (oszm. *ferjadïndan*) *jajgatásától.*

فَلْفُسْ *felfüsz* : *gyenge, rest.*

F mekszûre, azaz **fï, fi**-vel kezdődő szók :

فرّست *firreszt* : valamely ellövetett tárgynak röptiben való hangja, *surrogása.*

F mazmûme, azaz **fo, fu, fö, fü**-vel kezdődő szók :

فُلّه *fülle* (tesdîdes *l*) : *enyv, enyül.*

فُلَانْنِي *fülannï* : oszm. *fülanï.*

فُلَانْلِيقْ *fülanlïk* = oszm. *fülanlï.*

فُلَانْغَه *fülanga* = oszm. *fülana.*

فُلَانْقَه *fülanka* v. فُلَانْكَا *fülanga* (p. *g*) : *példa-*

[1]) Csak *gïna (gine).* B.

فُلَانْبِيرْلَا *fülan birle* = oszm. *fülan-ile.*

فُلَانْدَا *fülanda* = *fülanda. (Fülan* arab szó, egy *némineműl, valaki, valami* jelentésével.)

فرقتيدين *fïrkatïdïn : csapatjától, falkájától.*

K (ق) meftûhe, azaz ka-val kezdődő szók:

قاآن *kaan*, a perzsával közös szó : *khan, khakan* (fejedelem, császár).

قبان *kaban : hím disznó, kan.* (Lásd *csörpe* alatt a 59. lapon a Muh.-lug.-beli helyet, mely itt ismételtetik.)

قَاپَاقَالْغَانْ *kapakalgan* : a mi *körülvétetett, beburkoltatott, őriztetett.*

قَاپْسَاميش *kapszamïs :* hasonló jelentésű.

قَاپْغَامَقْ *kapgamak : bezárni, betenni* (ajtót), *bedugaszolni.*

قاپتان *kaptan : ruha, kaftan.*

قَاپُوزَاغْ *kapuzak* : (fa-) *héj, bör, kupak.*

قاتيغ و قاتيق *katïg, katïk : erős, kemény* [1]).

قاتيب *katïb : erős, keménynyé lévén.*

قَاتْقَانْ *katkan : erős, kemény* (lévő).

قَاتْلَا *katla : ujra,* azaz *még egyszer.*

قاجير *kadsïr :* a (mesés) *kerkesz* madár.

قاچقوسى *kacskuszï : elfutnia kell.*

قَادَادى *kadadï : alámeríte; bedöfe.*

قَادَالِيبْ *kadalïb : alámerűlvén; bedöfetvén.*

---

[1]) Meg kell jegyezni, hogy *kat* és *kasz* = kő, *kaja* pedig sziklát jelent. V.

قَرَاغْ *karag*: embernek *szemgolyója, szem.*

قَرَالِى *karalï*: *nézése, tekintete.*

قراق *karak*, l. *karag.*

قَارِى و قَارُو *karï, karu*: *kar* (oszm. *kol*).

قَرَاغْ *karag*: *fekete.*

قَرَاقْ *karak*: *rablás, megprédálás.*

قَارْغَادِى *kargadï*: *káromkodék, szidkozék.*

قَارْغَاغَانْسَايْ *kargagan-szaj*: *káromkodás közben,* káromkodás *folytában.*

قَارْغِيشْ *kargïs*: *káromkodás.*

قارْغَاشْ *kargas*: *zajos veszekedés, viaskodás, harczolás.*

قارى *karï*: *öreg, koros.*

قَارِيبْ *karïb*: *öregedvén, korosodván.*

قَارِى *karï*: *arasz* (oszm. *karïs*).

قارو *karu*: *kártérítés, díj.*

قَارَانْكغُو *karanggu* (p. *g*): *sötét.*

قَارَالْغُودين *karalgudïn*: *megfeketedésből.*

قَرَالُوبْ *karalub*: *fekete* v. *feketévé lévén.*

قاراغوسى‌دور *karaguszï-dur*: *feketévé kell lennie.*

قارالغوسى‌دور *karalguszï-dur*, ugyanaz.

قَارْمَاشيبْ *karmasïb*: *egybekeveredvén, veszekedvén.*

قَارَا بَاسْقَانْ *kara baszkan*: *linkadás, boszorkánynyomás.*

قارماق *karmak : keverni, zavarni.*

قاردی *kardï : kevere.*

قارمايغيل *karmajgïl : ne keverj.*

قارچيقای *karcsïkaj* : egy solyomfaj.

قزاق *kazak : önkénytes, család és ház nélkül való.*

قاشقاقان *kaskakan : száradván, száradó.*

قاشيدا *kasïda : oldalán, mellett, -nál.*

قاشيب *kasïb : vakarván.*

قاق *kak:* valami *megszáradt dolog.* Khoraszân és Szamarkandban a dinnyét szárítják, mint egyéb gyümölcsöt is, mit aztán megint vízzel föllágyítnak, midőn szükségük van [reá.

قالادی *kaladï : egymásra raka, halmoza.*

قالايدورمين *kalaj-durmïn: egymásra raktam; egymásra rakok* (most).

قالاغای *kalagaj :* valamely *vörös szín.*

قالپاغ *kalpag : kalpak* a tatároknál, börsapka.

قالين *kalïn : sok.*

قالماغاج *kalmagads: mihelyt nem marad* v. *marada.*

قامۇق *kamuk : mind, egész, mindnyája.*

قانليغ و قانليق *kanlïg, kanlïk : véres.*

قاناب *kanab : vérezvén, vére indúlván.*

قانماغونك *kanamagung* (p. *g*) : *nem vérzel.*

قاولانك *kavlang* (p. *g*) : *üzzetek, kergessetek.*

قَاوْلَارْ *kavlar: kerget.*

قَاوْلَابَانْ *kavlaban: kergetvén, üldözvén.*

قَاوْلَايْ *kavlaj: kergetnék; kergessek.*

قَاوْغُونْدْسِى *kavgundsï: följelentö; üldözö, szágúldozó had.*

قَاوْغُونْ *kavgun:* ugyanaz.

قَاوْلَامَاغْلِيغ *kavlamaglïg: üldözés.*

قَاوُرْسُونْ *kavurszun: madártoll vége, tollszár,* melybe a festök a *kül-kalem*-et (ecset, tkp. ször-penna) teszik.

قَاوُرْمَاجْ *kavurmads: pörzsölt hús, pörzsölt búza* s egyébféle pörzsölt.

قاوچين و قاوچون *kaucsïn, kaucsun: szállóhely, vendégfogadó* (oszm. *konak*).

قايو *kaju: bú, szomorúság (kajgu).*

قَايْغُولُوقْ *kajguluk: bús, szomorú.*

قَابُو و قَايْبِيرْ *kaju, kaj-bir: a ki, melyik.*

قَايْ *kaj: hóval való esö.*

قَايْدِينْ *kajdïn: honnét, honnan.*

قای ساری *kaj szarï: merre, mely oldal felé.*

قَايْتَارْمَقْ *kajtarmak: forgatni, fordítani.*

قايْتارو *kajtaru: forgass, fordíts,* parancsolólag.

قَايْتِمَايِبْ *kajtïmajïb: nem fordúlván.*

قَايْتِمَاسُونْ *kajtïmaszun: ne fordúljon.*

قَايْتَارُوْرْدَا *kajtarurda: forgattában.*

قَايْتَارْدِى *kajtardï: forgata, fordíta.*

قايتالى و قايتغالى *kajtalï. kajtgalï: mióta fordúl; fordúlás végett.*

قَايْتَارِى *kajtarï: fordúlása, az ő fordúlta.*

قَايَالْمَقْ *kajalmak:* szintén *fordúlni.*

قايْتِيبْ *kajtïb: fordúlván.*

قَايْتَارُورْ و قايتانور *kajtarur, kajtanur: forgat.*

قَايْتَارَاىْ *kajtaraj: forgatnék.*

قَايْتَالْدُونْك *kajtaldung* (p. *g*): *elháríttatál, fordíttatál.*

قَايْرِيلُورْ *kajrïlur: hátba sebesíttetik.*

قَايْغُورْمَاسْ *kajgurmasz: nem bán* valamit, *nem gondol* valamivel.

قَايُوقْ و قَايِيقْ *kajuk, kajïk: sajka, hajó.*

قَايْغَالْدُورُوقْ *kajgalduruk: megczinezett* valami.

K mekszűre, azaz kï-vel kezdődő szók:

قِيجِيشور *kïdsïsur: viszket.*

قِيجِيشْسَا *kïdsïs-sza: ha viszket.*

قِيچقِريب *kïcskïrïb: (csavarván), esztergályozván.*

قِيرَاوْ *kïrav (kïrau): dér,* mely éjjel a levegőből esik le.

قِرَاق *kïrag: szél* (margo).

قِرَاغْ *kïrag:* ugyanaz.

قِزِيق *kïzïk*: a mi *meghevült, megtüzesedett.*

قِزِشْتِى *kïzïstï*: *megheviile, tüzes, meleg lön.*

قِزْغَانْ *kïzgan*: *hö, meleg levö.*

قِزِيتْتِى *kïzïttï*: *heviíe, melegíte.*

قِيسْقَه *kïszka*: *kurta.*

قِيسْقَارْدِى *kïszkardï*: *kurtíta.*

تغرات و تغات *kïgrat, kïgat*: két csagataji néptörzs.

قِيلْغُوجى *kïlgudsï*: *a tevö.*

قِيلِيق *kïlïk*: *tett, tét.*

قِيلْغُونْك *kïlgung*: *tevél* (sic!) [1]; *tenned kell.*

قِيلْغُولِى *kïlgulï*: *tennivaló; tevö, a ki tartozik tenni.*

قِيلَا آلْمَانْ *kïla-alman*: *nem tehetek.*

قِيلغاج *kïlgads*: *tevén, mihelyt teszen* v. *tön.*

قِيلْمَاغَانْ بُولْسَانْك و قِيلْمَاغِينْ بُولْسَانْك *kïlmagan bolszang, kïlmagïn bolszang*: *ha nem teszesz* (szó szerint: ha nem tevö leszesz).

قِيلَا آلْمَاسِينكْدِينْ *kïla-almasszïngdïn*: (a te) *nem tehettedböl, nem tehetésedböl.*

قِيلْغُومِيزْدُورْ *kïlgumïz-dur*: *tennünk kell.*

قِيلَالى *kïlalï*: *mióta teszen; tegyünk.*

قِيلْمَالى *kïlmalï*: *nem tevén; nem tennék.*

---

[1]) E jelentésre így kellene: *küldung.* B.

قِيلْغُوم *kïlgum : tennem kell.*

قِيلْغُونْك *kïlgung : tenned kell.*

قِيلْمَاغُوسى *kïlmaguszï : kell hogy ne tegyen.*

قِيلْعَالِى *kïlgalï : mióta teszen ; tevés végett, tevésre.*

قِيلِيلور *kïlïlur : tétetik*(oszm. *kïlïnïr*).

قِيلاوْ *kïlav (kïlau) : tennivaló ; életrevaló, elszánt és bátor ember ;* — átvitelesen, a kardnak *fölötte való élességéről.*

قين *kïn : büntetés, gyötrés, kínoztatás, kín, baj és viszontagság.*

قَيْنَالْغُودِيك *kajnalgu-dik* [1]*: baj, viszontagság, büntetés.*

قَيْنَالِيبْ *kajnalïb* [1]*:* szintén *büntetés, fáradozás* értelmében (tkp. *ub, ïb* féle igealakban).

قينه *kïna :* kicsinyítést fejez ki, de magában nincs értelme, ha nincs még egy másik szóval.

K mazmûme, azaz ko, ku-val kezdődő szók :

قُويْغَه *kujga (ko-) :* kútból vizet merítő *veder.*

قُوپْتِى *koptï : helyéből fölkele, fölálla.*

قُوپْغَلى *kopgaj : helyéből fölkelne* v. *fölkeljen.*

قُوپْماق *kopmak :* valamit *magasra fölemelni.*

---

[1]) Így kell a pontozás szerint olvasnunk. Azonban vagy tévedésből került ez a két szó a „*k* mekszûre“ alá, vagy a pontozás hibás s így kell olvasnunk : *kïnalgu-dik, kïnalïb.* Mind a két szónak a fordítás a török magyarázatot követve csak tőértelmét, nem alakbeli viszonyjelentését is adja. B.

قوپارينك *koparïng* (p. *g*) : *emeljetek.*

قوتور *kotur* : *beteg* kutyáról mondják.

قوتقار *kutgar* : *ments meg, szabadíts* (oszm. *kurtar*).

قوتول *kutul* : *szabadúlj, menekülj.*

قوتقارو *kutgaru* : *szabadíts, ments,* parancsolólag.

قوتولقابيز *kutulgabïz* : *szabadúlunk, menekűlünk.*

قوتقولوب *kutgulub* : *szabadúlván.*

قوتلوغ و قوتلوق *kotlug, kotluk* (*ku-*) : *áldott, szent.*

قوجقار *kocskar* (p. *cs*) : *kos.*

قوجاشلانقاج *kodsaslangads* : *egymással ölelkezni.*

قورغان *kurgan* : *vár, kastély.*

قورقوش *korkus* : *félelem.*

قورقونج *korkunds* : szintén *félelem.*

قورقيا *kurdja* : *száraz.*

قور *kur* : *pajtás, egyenlő társ;* arany vagy ezüst **öv.**

قورغاشون *kurgasun* : *álom.*

قورچوق *kurcsuk* (*ko-*) : perzsa dervisek kecskebőrből hosszu szíjakat vágnak s azokkal körülkötik fejüket; ezen (fejrevalót) hívják így.

قورچالدى *korcsaldï* : (egyszerre) *magasra növekedék, fölhajta* (növéssel).

قورغال *korgal* : arról mondják, hogy valaminek két feje *egybejő.*

قورون *korun* : *őrizkedjél, óvd meg magadat,* parancsolólag.

قورروب *kurub* : *megszáradván.*

قورۇشتى *kurustï : megszárada.*

قورۇق و قورۇغ *kurug, kuruk : száraz.*

قوزغالان *kozgalan (ku-) : ijedség* értelmében (tkp. ki ijedségbe hozatik).

قوزغادى *kozgadï : ijeszte.*

قوزغانۇر *kozganur : megijed, megzavarodik.*

قوزغاب *kozgab : ijesztvén;* ha valamely gyülekezet együtt van s egyszerre fölkelve elszéledik, mondják, hogy *kozgaldï* (mintegy : *szétijede*).

قوش *kus : madár; kos :* társaságban *két tele pohár,* egy *pár* értelmében, mert egyes pohárról nem használják.

قوشولدۇرغوجى *kosuldurgudsi : egybecsatlakozó,* valakivel *társúl való.*

قوشانمه و قوشونمه *kosanma, kosunma : csatlakozás, vele együttlét.*

قوش قوش *kos kos : együtt, párosan.*

قوشون *kosun : hadsor, csapat.*

قوشوق *kosuk :* az „orgustek“ módjára énekeltető [ének.

قوطاق *kutak (ko-) : tengelicz* (madár).

قولمق *kulmak (ko-) : bocsánatot kérni;* leányt feleségül *megkérve elvenni.*

قول *kol :* hegy oldalán levő *emelkedés,* mely közvetlen a síksággal érintkezik; egyébként : *csatarend, hadsor (szárny);* meg : *kéz.*

قولدادى *koldadï : kezét fogá, kezét tartá* valakinek, *segíte, véde.*

قولدانكيز *koldangïz : fogjatok kezet, segítsetek.*

قولدا *kolda : fogd kezemet.*

قُولْدَادِينْگ *k o l d a d ï n g : kezemet fogád, segítél.*

قُولْدَاشْ *k o l d a s : barát és pajtás; segítö, védö.*

قولِينجَان *.k o l ï n d s a n (k u -) :* egy csagataji néptörzs neve.

قُولْتُورْمَاجْ *k o l t u r m a d s : a kaftánon való kapocs.*

قُونْكَارْدِى *k o n g a r d ï* (p. g) *: kitépe.*

قونكارای *k o n g a r a j : én kitépnék.*

قُونْكَرَاتْ *k u n g r a t :* egy csagataji néptörzs.

قُونْگ *k u n g (k o -) : holló.*

قُونَاغْ *k o n a g : szálláshely, fogadó.*

قُويَاشْ *k u j a s : nap* (sol).

قُويُونْ *k u j u n : forgószél, vihar.*

قُويَانْ *k u j a n : a mell evei; nyúl* (lepus); *forgószél.*

قُويِى *k o j i* [1]) *: le, lefelé.*

قويى *k o j ï : juh* (oszm. *kojun*).

قويان *k o j a n* [1]) *:* szintén *le, lefelé.*

قُوىْ *k o j : hagyj.*

قُويَايْ *k o j a j : hagynék, hagyjak.*

قُويَالِى *k o j a l ï : hagyjunk.*

قُويَا بِيرْ *k o j a - b i r : hagyj el, ereszsz* (oszm. *koj-vir*).

قُويْغِينْ *k o j g ï n : hagyj, hagyj el.*

قويچِى *k o j c s ï : juhász.*

[1]) Olv. *kujï; kujan.* B.

K (ك) meftûhe, azaz ke, ge-vel kezdődő szók:

كا *g e* [1]) (p. *g*): még egy másik szóval használtatik p. o. *nime-ge, kime-ge; -ge* = magy. *-nek.*

كاوُرگا *k a v u r g a* [2]) (a. *k*, p. *g*) : *nagy dob.*

كاز *g e z* (p. *g*) : *ék, ékszeg;* kis gyermekek *bölcsője; szék, kerevet.*

كتك *k e t e k* (a. *k*) : *tyúkól.*

كت *k e t* (a. *k*) : a perzsával közös szó: Hindusztânban *a király trónját* nevezik így; de egyéb *szék* és *trón*-féléket is.

كتون *k e t ü n* (a. *k*) : *pamut kelméből készült kaftan.*

كچه *k e c s c s e* (a. *k*) : a perzsával közös szó : egy *perzsa, ki a (török?) nyelvet nem tudja.*

گدايين *g e d a j ï n* (p. *g*) *szegényét, koldusát.*

گدايينك *g e d a j ï n g* : a te *szegényed, koldusod.*

گدايى *g e d a j ï* : *szegénye, koldusa.* (Perzsa szó : *geda.*)

گزك *k e z e k* (a. *k, k*) : *rákfene* (betegség).

گز *g e z* (p. *k*) : *tollatlan nyil, vessző.*

گيكولوك *k e j g ü l ü k* (a. *k*, p. *g*, a. *k*) : *fölöltenivaló,* [*ruha.*

گى *k e j* (a. *k*) : ragadozó madár, olyan mint a *fekete* [*sas.*

گين *k e j n* (a. *k*): *hát, sark* (azaz *hátul, utána való rész*).

گيين *k e j i n* : *utána, hátulról.*

---

[1]) V. úr szerint még : *ga.*

[2]) Olv. *gevürge.* B.

كَيِنْجَه *kejindse : utána, nyomában.*

كَيْمُوْر *kejmür* (a. *k*) *: födj be, takarj be, rejts.*

كَيْبُوْر *kejbür : lapos nyilvas.*

K (ك) mekszűre, azaz ki, gi *)-vel kezdődő szók:

كِيتْكُوْم *kitgüm* (a. *k*, p. *g*) *: mennem kell.*

كِيتَارْكَايْ *kitergej* (a. *k*, p. *g*) *: elmenetne, elindítana; elvenne.*

كِيتْكُولُوكْ *kitgülük: elmenendő, kinek minek mennie kell.*

كيتيب *kitik : menvén, elmenvén.*

كِيتَارْكَا *kiterge* (a. *k*, p. *g*) : *menésre, menetel végett.*

كِيتُورْكَايْلَارْ *kitürgejler* (a. *k*, p. *g*) *: vinnének, hozzanak.*

كِيتُوْر *kitür : vigy, hozz.*

كِيچْ قُورُوْنْ *kics kurun* (a. *k*, p. *cs*) : *este után késő idő.*

كيچيك *kicsik* (a. *k*, *k*) *: kicsi, kicsiny.*

كيچتى *kicsti* (a. *k*, p. *cs*) : a. m. oszm. *gecsdi*, valamennyi jelentésében : *elmúlék, mellette elmene, átkele* stb.

كيچكَايْ *kicskej* (a. *k*, *k*) *: elmúlnék.*

كِيچْكَا *gicsge* (p. *g*, *g*; p. *cs*) *: hátulsó nyak; hátul való rész.*

كِرْياس *kirjasz* (a. *k*) : a perzsával közös szó : *ház küszöbe, pitvara.*

---

*) V. úr szerint még : *ke.*

كيرْكالي *kirgeli* (a. *k*, p. *g*) : *mióta bemegyen; bemenés végett.*

كيرگوكا *kirgüge : míg bemegyen.*

كيرگونك *kirgüng : bemenned kell.*

كيريشْتي *kiristi : együtt bemene, együtt vala;* de használtatik még más szóval is, p. o. *küla-kiristi*, a. m. *ejlemege basladï*, hozzá kezde valami tevéshez, belereszkedék.

كيريشْكايْ *kirisgej*, p. o. *tama kirisgej* = oszm. *tamlagha baslaja*, elkezdene cseppegni.

كيرْدِي‌دِينْ *kirdidin* (a. *k*) : *újra, vissza, hátra.*

كيز *kiz* (a. *k*) : *nemez.*

كيزْديك *kiz-dik* [1]) (a. *k*) : *sétáljon, tegyen útat;* meg : *sétálván.*

كيسْ *kisz : vágj, mess* valamit, parancsolólag.

كيسْكُولَادِي [2]) *kiszküledi* : *metéle.*

كيسكالى *kiszkeli : vágás végett; mióta vág.*

كيسامُوز *kiszemüz : vágnánk, szabnánk*, p. o. ruhát.

كيسَاك *kiszek* (a. *k*, *k*) : *tégla.*

كيلْكَانْ *kilgen* (a. *k*, p. *g*) : *jövő.*

كيلَا آلْمَانْ *kile-alman : nem jöhetek.*

كيلُويي *kilüji : jövése, jövetele.*

كيل *kil : jöj.*

---

[1]) V. úr ezt *kezdik*-nek olvassa, valamint a *kiszmek* ige alakjait mind *e*-vel : *kesz* stb. B.

[2]) A' kéziratban ki van hagyva az س betü.

كِيلَادُورْ *kile-dur* : *jö* (most, = oszm. *gelijor*).

كِيلَاتُورْغَانِينْ *kile-turganïn* : (az ö) *jövöben voltát; jövöjét* (azaz : azt, ki közülök jövöben van).

كِيلْمِيشِينْ *kilmisin* : *jöttünk* (tkp. *jöttem*).

كِيلِيبْ *kilib* : *jövén*.

كِيلِيلِيبْ *kililib* = oszm. *gelinib*, jövetvén (passive).

كِيلْكُونْك *kilgüng* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *jöned kell*.

كِيلْتُورْكَالِي *kiltürgeli* (a. *k*, p. *g*) : *mióta hoz; hozás végett*.

كِيمْسَانْ *kimszen* : *arany színü bör*, melyet a' tükrösek a' tükrökre alkalmaznak.

كِيمِه *kime* : *hajó* (oszm. *gemi*).

كِيمُورْ *kimür* (a. *k*) : *szén*.

كِنه *gene* [1]) (p. *g*) : kicsinyítő szócska.

كِينْكَاشْ *kinges* (a. *k*, p. *g*) : *tanácskozás*.

كِينْكَاشْتِي *kingesti* : *tanácskozék*.

كِنْنْك *geng* [2]) (p. *g*, *g*) : *tágas, széles*.

كِيوُورْدِيلَار *givürdiler* : *hagyának, letönek* (oszm. *kojdular*).

كِيجِيكْ *kejik* [3]) (a. *k*, *k*) : *szarvas, gím*.

---

[1]) Olv. *gine*. B. [2]) Olv. *ging*, B. [3]) Olv. *kijik*. B.

K (ك) mazmûme, azaz kö, kü-vel kezdődő szók:

كُوبْ *köp* (a. *k*) : *sok.*

كُوپَلَكْ *köpelek* (a. *k*, *k*) : *lepke.*

كُوپْرُوكْ *köprük* (a. *k*, *k*, p. *p*) : *híd.*

كُپْ كُپْ *köp köp* : *erös erös, sok sok* (= *sokszor*).

كوتارگونك *kötergüng* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *hoznod kell.*

كُوتَارْدِى *köterdi* : *hoza.*

كُوتَلْ *kötel*[1]) *(kü-)* (a. *k*) : *vezetékló* (oszm. *gedek* = hátralékló, mit a kerván után vezetnek, annélkül, hogy valaki rá ülne).

كُوجْلُوكْ *güdslük* (p. *g*, a. *ds*, a. *k*) : *erös.*

كوچون *gücsün* (p. *g*) : *erövel, bajjal, alig.*

كوچورگونك *göcsürgüng* (p. *g*) : *koltöztetned kell.*

كُورْكَانْ *görgen (gü-)* (p. *g*) : ha valaki Timur Khan nemzetségéből egy leányt elveszen, azt *görgen*-nek nevezik; meg arról is mondják, ki maga *király nemzetségéből való*, és két király leányt elvett; egy khan leányától és egy khan fiától lett *sehzâde (királyfi)*.

كُورْكَانْ *körgen* (a. *k*, p. *g*) : *látó* (oszm. *gören*).

كُورْگُوسى *körgüszi* : *látnia kell.*

كُورَارْدِينْ *körerdin* : *látásból, -ról* stb.

كُورْكَاجْ *körgeds* : *látván* (mihelyt lát v, láta, *görüdsek*).

كُورَاى *körej* : *látnék.*

---

[1]) Így van írva a kéziratban; meglehet hogy a végén való *l* helyett *k* akart volna iratni : *kötek.* B.

كورار *körer : lát.*

كُورْمَايْدُورْ اِيرْدِى *körmej-dur-irdi : nem látott [vala.*

كُورْدِيكْ *kör-dik* (a. *k*, *k*) : *lásson* (oszm. *görsün*).

كُورْمَايِينْ *körmejin : nem látnék ; míg nem lát.*

كُورْكُوزُورْ *körgüzür : láttat, mutat (göszterir).*

كُورْمَكْكَا *körmekge* (a. *k*, *k*, p. *g*) = oszm. *görmege.*

كُورْكُونْك *körgüng : látnod kell.*

كُورْمَاكِينْكَا *körmeginge* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *a végett hogy te láss ; a végett hogy téged lássanak* (tkp. látásodra).

كُورُوكْ *kürük (kö-) : kotló tyúk.*

كُوزْكَالِى كا *güzkelige* (p. *g*, a. *k*, p. *g*) : *szépségében.*

كُوزْك *gürg* (p. *g*, *g*) : *szép, szépség.*

كُوزْكَادِى *gürkedi* (p. *g*, a. *k*) : *szép vala, szép lön.*

كوركاتيب و كوركاييب *gürketib, gürkejib : széppé tévén ; szép lévén.*

كُوزْكْلُوكْ *gürglük : szépséges.*

كوركلوكنى *gürglükni : szépségest, szépet.*

كُورَكَه *kürege (kö-)* (a. *k*, p. *g*) : *pohárszék.*

كُورَكَه *kürege (kö-)* (a. *k*, p. *g*) : sátorfalbeli *póznák ;* a sátorfal különféle szövetből való *függönyei.*

كُورْچَكْ *kürcsek* (a, *k*, *k*, p. *cs*) : *evező lapát.*

كُوزْلَالِى *közleli* (a. *k*) : *szemeljünk, vigyázzunk (gözlejelim).*

كوزكو *közgü : tükör.*

كُوزْلُوكْ *gözlük* (p. *g*, a. *k*) : *szemes.*

كُوسَاوْ *köszeü : üszök.*

كُوكْسُوكْ *kögszük* (a. *k*, p. *g*, a. *k*) : *mell* (pectus).

كوكلا *kükle* (a. *k*, *k*); *(kö-) : pengess, játszál* (hangszeren).

كوك *kük* : szintén *pengetni* (hangszert).

كوكته *kükte :* szintén *pengess*, parancsolólag.

A' Muh.-lug.-ben Nevai a' كوك szót több értelemre magyarázza : 1) *kök : coelum ;* 2) *kük : zene ;* 3) *kök : gyökér ;* 4) *hegy* (?) ; 5) réten való *zöldség* (?).

كُوكْرَاكْ *kügrek* (a. *k*, p. *g*, a. *k*) : *máj.*

كُوكُومْتُولْ *kökümtül* (a. *k*, *k*) : *sötét kékes (göm-gök).*

كُوكَارْكُونْبَجَه *kögergündse* (a. *k*, p. *g*, *g*) : *míg kékül.*

كُوكُولْتَاشْ *köktül-tas* (a. *k*, *k*) : ha valakinek fia dajkájának fia van, s mind a két fiu ugyanazt a tejet szopja s egymás mellett fölnövekszik, a dajka fiát nevezik ama névvel. (Tkp. *kebel-társ* = milchbruder).

كُولَاكَه *külege* (a. *k*, p. *g*) : *árnyék.*

كُولَاكَانْك *külegeng : árnyékod.*

كُولَاكْ *gölek* (p. *g*, a. *k*) : *(gü-) tenger hullám.*

كُولُومْلُو *külümlü* (a. *k*) : *nevetnivaló, nevetséges.*

كُولْكُو *külgü* (a. *k*, p. *g*) : *nevetés.*

كُولَاكَاجْ يُوزْلُوكْ *külegeds jüzlük : nevető mosolygó arczú.*

كُولْ كُومُوكْ *köl-kömük* (a. *k*, *k*, *k*) : *egész kék ; sötétkék* (oszm. *gömgök).*

كُولْ *gül (göl)* (p. *g*) : *mezítelen.*

كُومُورْدِى *kömürdi* (a. *k*) : tetemet vagy egyéb valamit *eltemete, elása.*

كُومُوكْلُوكْ *kömüklük : eltemettetett, elásatott* valami.

كُومَاكْ *kömek* (a. *k*, *k*) : *nyak; buzgóság, tisztelet, segítés.*

كُومْرَاكْ *kömrek* (a. *k*, *k*) : *vékony, lágyék* (az ember testén).

كُونْكَرَانْمَا *köngrenme : ne rágódjál.*

كُونْدِيلِيكْ *kündsilik* (a. *k*, *k*, a. *ds*) : *minden nap.*

كونس *künesz* : *nap (günes*, sol); *fölötte meleg nap* (dies).

كُونَجْ *göneds* (p. *g*) : *öröm, dicsekedés.*

كُونَانْدِى *gönendsi* (p. *g*) : *örülle, dicsekvék.*

كُونَانْدُورُوبْ *gönendürüb : örülltete, dicsekedtete.*

كُويْمَانْدِى *köjmendi* (a. *k*) : *ürügyle, vonakodék.*

كويْمَانْمَا *köjmenme : ne ürügyelj, ne vonakodjál.*

كُويْمَانِيبْ *köjmenib : ürügyelvén.*

كُويْدِى *köjdi* (a. *k*) : *ége.*

كُويْكَايْ *köjgej* (a. *k*, p. *g*) : *égne.*

كُويْكُوجِى *köjgüdsi : égő.*

كُويْكَانْكَا *köjgenge : égettnek.*

كُويْدُورْكَالِى *köjdürgeli : égessünk, gyújtsunk.*

كُويْدُورْكَايْ *köjdürgej : égetne.*

كويْكَانَاكْ *köjkenek* (a. *k*, *k*, *k*) : egy madár (*kácsér?*).

كُويَاوْ *köjeü : vö* (vej-e ; oszm. *göjegü*).

L meftûhe, azaz la, le-vel kezdődő szók:

لَاشْ *les: holttest, dög.*

لَا *la (le): óh! jaj!*

L mekszûre, azaz lï, li-vel kezdődő szók:

لِيكْ *lik* (a. *k*), ليق ليغ *lïg, lïk:* ezek még egy másik szóval használtatnak: *fülan-lï.* (A *lïk, lik* képző = oszm. *lï, li (lu, lü),* mely mellékneveket képez, mint magy. *os, es).*

لِجَكْ *licsek* (a. *k*): *kendő, kezkenő.*

L mazmûme, azaz lo, lu, lö, lü-vel kezdődő szók:

لُنْك *lünk: előkötő, kötény.*

لُوكْ *lük* (a. *k*): *vastag, kövér.*

M meftûhe, azaz ma, me-vel kezdődő szók:

مَرَلْ *merel: nöstény szarvas.* — A Muh.-lug. szerint a török a hímszarvast *bugu,* a nösténytt *merel*-nek hívja.

مَاشْمِلْ *masmil:* perzsa, kinek a *dülbend* (turban) kötője hátulról lelóg.

مَاشَابْ *masab: néminemű szövet, dervisruha.*

ماغ *mag:* galamb, melynek feje, farka, szárnya egyszínü, akár fekete, akár fehér; a miszerint aztán *sziâh-*

mag (fekete), *bejaz-mag* (fehér)-nek nevezik, s akármely más színnel hasonlóképen.

مَلَشْ *m e l e s : enyelgő, kecses szép leány;* egy csagataji néptörzs.

مَامُوغْ *m a m u g : pamut.*

منكا *m a n g a* (p. *g*) : *nekem.*

منينك *m e n i n g* (p. *g*) : oszm. *benim* (a *ben* = *én*, genitivusa).

مانكلا *m a n g l a* (p. *g*) *: homlok.*

مَانْكرَا *m a n g r a* (p. *g*) *(mengre) :* a juh, ökör, s egyéb állatok *bögése, bégetésé*-ről mondatik, s parancsolólag : *bögj.*

مانْكيشْ *m a n g ï s* (p. *g*) : a szép nők *kecses, enyelgő mozdúlata.*

مايْرُوْقْ *m a j r u k* : *görbe, hibás, szégyenes.*

مايُوْقْ *m a j u k* : *gyümölcsön* vagy *virágon való pehely.*

M mekszûre, azaz mï, mi-vel kezdődő szók :

ميكجين *m i k e d s i n* (a. *k, ds*) : *nöstény disznó.*

مِنَايْ *m e n e j* [1]) *: lóra ülő.*

مِينْ *m i n : ülj föl.*

مِينْمِينْ *m e n m e n* [1]) : *fölülnék* (én).

مينك *m i n g* (p. *g*) : *ezer,* számnév.

مِيكِيكْ *m i g i g* (p. *g, g*) : *szeplő* (az arczon).

مينجاق *m ï n d s a k : apróság, apró ajándék.*

---

[1]) Olv. *minej ; minmin (minemin ?).* B.

مِنْدَوْ *mendev*[2]) : *a ló vállán való föltúrt bőr.*

مينكيز *mingiz* (p. *g*) : *arcz színe, színbör.*

مِينْكِيزْتْتِى *mingizitti* (p. *g*) : *hasonlíta.*

---

mazmûme, azaz mo, mu, mö, mü-vel kezdődő szók:

مُوندُو **mondu:* vadászoktól fölállított *vadfogók, török,* lyekbe a vadak beléesvén, átszúrják magukat.

مُوْنْدَاقْ *mundak* : *ilyen.*

مونكديك *mung-dik* (p. *g*, a. *k*) : *ekképen, mint ez.*

مُوْنْدَا *munda* : *itt.*

مُوْنْك *mung* : oszm. *bunung* (*bu* = *ez* genitivusa).

مُوْنْكُوزْ *monguz* (p. *g*) : *szarv.*

مُوْنْك *mung* (p. *g*) : *baj, nyomor, munka* (régibb jelentésében véve : labor, aerumna).

مونْكَالْدى *mungaldï* : *bajlódék.*

مُوْنْكلَاشْتى *munglasdï* : *együtt valakivel bajlódék, omorkodék.*

مُوْنْكَرَا *mungra:* a juh, ökör *bögése, bégetéséről* mondják.

مُوْنْكُوْرْغَابْ *mungurgab:* ugyanaz (t. i. *bögvén*).

مُوْلْ **mol* (*mul*) : *szükséglő, szegény.*

مُوْلْدُوْرْ **moldur* : *harmat.*

مُوچَكْ *möcsek* (*mü-*) : *csók.*

---

[1]) Olv. *mindeü (mindev).* B.

مُوشْك *müsek (mö-) : kanál (?).*

مُوشُوكْ *mosuk* [1]) *: macska.*

موز *muz : fagy, jég.*

مو *mu* ez is egy olyan szó, mely csak egy másikkal együtt véve tiszta értelmet nyer, *fülan-mu ikin?* (kérdő szócska = magy. -e, -é?)

مُورِى **murï : ablak; vízvezető csatorna.*

مُورْچَلْ *mürcsel (mö-) : vár-ör (?)*

مُونْجَه *mundsa : ennyi.*

N meftûhe, azaz na, ne-vel kezdődő szók:

ناغو *nagu : miért.*

نارى *narï : túl, azontúl, azólta.*

نَارِىرَاقْ *narïrak : túlsóbbra, odébb.*

ناكجى *nakdsi : a kâdi (biró)-nak helyettevalója.*

نَاجُو *nadsu : fenyűfa.*

نَيتى *nejti : mi vala* (oszm. *ne idi*).

N mekszûre, azaz nï, ni-vel kezdődő szók:

نِيمَه *nime : valami.*

نيتاى *nitej : mit mondjak.*

نى اِيرْدِى اِيكِينْ *ni irdi igin* (p. *g*) : *mi vala.*

---

[1]) Olv. *mösük.* B.

نی *nï, ni:* (accusativus ragja) p. o. *fülan-nï.*

نِيتَاكْ *nitek* (a. *k*) : *néhánya.*

نيكا *nige* (p. *g*) : *minek, mivégett.*

نَيْلَاكَاميڭ *nejlegemin* (p. *g*) : *mit tennék, mit tegyek.*

نيتتى *nitti : mit tön.*

نيچوك *nicsük* (a. *k*) : *hogyan, mikép; miért.*

نى *ni* : *mi* (oszm. *ne*).

نيلَارْ *niler : mit teszen.*

نِيتُوكْ *nitük* (a. *k*) : *hogyan, mikép, mint.*

نيشه *nise : mint, minthogy.*

نينك *nïng, ning :* genitivus ragja.

N mazmûme, azaz no, nu, nö, nü-vel kezdődő szók :

نوتوقچى *nutukcsï* : *solyomkápa.*

H (ه) meftûhe, azaz ha, he-vel kezdődő szók :

هَارْدِى *hardï : elfárada, lakada.*

هَاوْ *hau : igen, igenis.*

H mekszûre, azaz hï, hi-vel kezdődő szók :

هِيرُول و هَرَاوُلْ *hïrul, hïravul:* az örök után küldött *segédörcsapat; előcsatározók.*

H mazmûme, azaz ho, hu hö, hü-vel kezdődő szók:

هُورَارْ *h u v a r : fúj.*

J meftûhe, azaz ja, je-vel kezdődő szók:

يَاسَانْك *j a s z a n g* (p. *g*) : *kiterjedt, tágas, lapos.*

ياش *j a s* : *kis gyermek.*

يَاتيشْ *j a t ï s* : azok, *kik éjjel a padisához őrzik.*

يامْ *j a m : futár számára való ló* (melyet állomásonként vált).

يامْچى *j a m c s ï* : *futár.*

ياقتى *j a k t ï* : *ráhatást tön, nyomot, jegyet hagya.*

يَاقَارْ *j a k a r : hatást teszen.*

يَاقْمَاْى *j a k m a j : nem tesz hatást.*

يَاقمق *j a k m a k : tulajdonítani, fölróni.*

يَاقْمَا *j a k m a : ne vádolj, ne tűntess föl vétkesnek.*

يَالَانْك *j a l a n g* (p. *g*) : *mezítelen; még föl nem öltött ruhaszövet.*

يَارْمَاقْ *j a r m a k : pénz (akcsa).*

يَانْدى *j a n d ï : fordúla.*

يَانْ *j a n : oldal.*

يانْدُوزْ *j a n d u r* : *fordít* (valami felé).

يَارُوتُونْك *j a r u t u n g : ragyogtassatok, fényeltessetek.*

يَارُوتْقَاجْ *jarutkads : fényessé tevén, mihelyt fényessé tesz* vagy *tett.*

ياروت (javítsd így : ياروب) *jarub : fényes lévén, fényelvén.*

يَارُوشْتِي *jarustï : fényes vala, fénylék.*

يَارُوغْ و يَارُوقْ *jarug, jaruk : fényes.*

يات *jat : idegen.*

يَاتْلِيقْ *jatlïk : leány.*

يَاغْدُو *jagdu : fény.*

يَاسَازْ *jaszar : egyenlít, kiterít.*

يَاسَايْ آلور *jaszaj alur : egyenlíthet.*

يَاوُقْ *javuk : közel, közelvaló.*

يَاوْدِي *jaudï : közel vala, közeledék.*

يَاوْسَا *jauza : ha közel lesz.*

يَاوْشُورْ *jausur : közeledik.*

يَاوُومَانْك *javumang : ne menjetek közel, ne közeledjetek.*

يَانْكِي *jangï* (p. *g*) : *uj.*

يَانْكلَابْ *janglab* (p. *g*) : *ujítván (?)*

يَانْدَاشْتَايْ *jandastaj : hozzá közeledne,* azaz *melléje menne.*

يَاشُورُونْ *jasurun : elrejtett, titkos.*

يَاشُورْغُوسِي *jasurguszï : rejtenie kell.*

يَاشُورَايْ *jasuraj : rejtenék* (én).

يَاشِينْ و يَاشُونْ *jasïn, jasun : légy rejtve, rejtközzél.*

يانكاق و يانكاغ *jangak, jangag : orcza.*

يَارَاشَا *jarasa : illendő, alkalmas.*

يَارَاشْ *jaras :* két ellenség *egyezkedése.*

يَاتْقُورْدِى *jatkurdï : fektete.*

يَسَالْ **jeszal : hadcsapat.*

يسَاوُل *jaszavul : csaus.*

يَالَاوْ و يَالَاوُزْ [1]) *jalau, jalavuz : fénylés, villogás.*

يَاوْمَاسْ *jaumasz : nem közeledik.*

يَاوِىآلْمَاسْ *javï-almaz : nem közeledhetik.*

يَاوُوتُوپْدُورْ *javutup-dur : közelített, közelvalóvá tett.*

يَاوُتْسَا *javutsza : ha közelít.*

يَارْغُو *jargu: megtámadás, harcz.*

يَاقْتُو *jaktu: lealdozás* (a napé; p. o. *mihr jaktuszï,* nap lemente.)

يَارْمَانِيبْ *jarmanïb:* magas helyre *fölkapaszkodván.*

يَاتُوقْ و يَاتُوغْ *jatuk, jatug : zenehangbeli leszállás és harmonia.*

يَاوْچِينْ *jaucsin : vendégfogadó (konak).*

يانكليغ *janglïg* (p. *g*) : *-ként, gyanánt.*

يَارْغُوجَاقْ *jargudsak : kézi malom.*

[1]) A kéziratban hibásan ez van : يامالاو *jamalau ;* az idézett versek ugyanis csak *jalau*-t adnak, a mi különben is a *jalavuz* mellett könnyen mint egyedűl helyes ismerhető föl. B.

يَارْغَاجْ و ياراغاج *jargads, jaragads: érendö, mi valamit ér.*

يَازِيغْلِيغْ *jazïglïg: írott, a mi íratott, írva van.*

يَاوُقْ *javuk: a mi elveszett, eltünt.*

يَاوُنُوبْ *javunub: elvesztetvén, elveszvén.*

يَادْ اِيتتى *jad itti: elgyengíte.*

يَادَامَانْ *jadaman: nem leszek gyenge, el nem gyengülök.*

يَانْجِقَانْ و يَانْجِيلْقَانْ *jandsïkan, jandsïlkan: a mi összegyüretik* v. *gyüretett.*

يانا *jana: más; ujra, megint.*

يانايى *janajï: más.*

يانا *jana: ujra, megint; még egyszer* (v. ö. *kaila*).

يَازْغُورْمَانْكْ *jazgurmang: ne vétkezzetek, ne sértsetek, ne károsítsatok.*

يَالِيقْدِى *jalïkdï:* hogyha a *fölötte nagy zajtól bedugúl a fül, megsiketül.*

يَالِينْمَاقْ *jalïnmak: magát megalázván hizelegni.*

يَاوْغَانْ *jaugan: a mi dörzsöltetett, összegyüretett.*

يَاوَانْ *javan (jeven):* étel.

يَاسَالْدى *jaszaldï: egyenlítteték.*

يَاقْغُونْكْ *jakgung: égetned, gyújtanod kell.*

يَالِينْ *jalïn:* hogyha a kutya höség miatt *nyelvét kilógatja;* meg: *fénylö tüz, láng.*

يَارْغَاغْ *jargag: börruha.*

يَاپُورْغَانْ *japurgan : levél* (oszm. *japrak*).

يَارَايْ *jaraj : érnék* (valamit).

يَانْ *jan : fordúlj.*

يَامْغُورْ *jamgur : eső* (pluvia ; = oszm. *jaghmur*).

يَاغِينْ *jagïn :* szintén *eső.*

يَاغِيشْ *jagïs : esőzés.*

يَادَارْمُوايِرْكِينْ *jadar-mu irkin : gyenge, beteg-e?*

يَاقْتِي *jaktï :* valami tettet valakire *rávetni, rárónni.*

يَاوُشَانْ و يَاوُشْقَانْ *javusan, javuskan : közeledő.*

J mekszûre, azaz jï, ji [1])-vel kezdődő szók:

يتى *jitti : juta, érkezék ; elvesze ; fordíta ; hét,* számnév.

يِيتْكُورُوبْ *jitkürüb : juttatván* valahová, mintegy : *érkeztetvén.*

يتِلِيبْدُورْ *jitilib-dur : érkezett, ért* valahová.

يِيكُولُوكْ *jigülük* (p. *g*, a. *k*) : *ennivaló.*

يِيپَارْدِى *jiperdi : külde.*

يينك *jeng* [2]) (p. *g*) : *ruha-ujj ;* meg : *győzz.*

يِيپْ *jip : evén.*

يِيشِيلْدِى *jisildi : oldaték.*

---

[1]) V. úr szerint még : *je.* [2]) Olv. *jing.* B.

يِيغَاجْ *jïgads*: *fa; mérföldmutató; röf, öl.*

يِيلَاكْ *jelek* [1]) (a. *k*): egyszerű *mellény.*

يِيمْرُولُوزْ *jemrilür* [2]) *(jïmrïlur): apríttatik (?).*

يِيلدسِلِيك *jïldsïlïk*: *évi út, évi járó.*

يِيغِى *jïgï*: *sírás; gyüjtemény, rakás; visszatartóz-*

يِيغ *jïg*: *tartóztass vissza;* parancsolólag. *[tatás.*

يِيغلَاىْ *jïglaj*: *sírnék; sírván.*

يِيكان *jigen*: *evő.*

يِتكُورْكُونْجَا *jitkürgündse*: *míg juttat* valahová.

يِتكُورْلِينْ [3]) *jitkürlin*: *juttatnék, juttassak.*

يِتكَانْدِيكْ *jitken-dik*: *a mint érkezék.*

يِيتَاكْدِيكْ *jitek-dik*: *elveszendő; elveszett, s minek vesznie kell,* azaz valami *értéktelen dolog.*

يِينكِيلْ *jingil*: *könnyü,* azaz *súlytalan.*

يِيرْلِيغْ و يِيرْلِيكْ *jïrlïg, jirlik*: *alávaló; porba-* *[való.*

يِيوُتْتِى *jivüttï (jïvuttï)*: *változtata.*

يِيپْ *jip*: *kötél, fonal (gyep-lő).*

يى *jï, ji*: csak még egy másik szón előforduló végzet, p. o. *duʿâ-jï-dïn*: *imádság-á-tól, khuda-jï-dïn*: *ur-á-tól.*

---

[1]) Olv. *jilek.* [2]) *jïrimlür.* B.

[3]) Vajjon nem يتكورای *jitkürej* helyett olvasta-e a fent kiírt alaalakot az eredeti kézirat másolója? B.

J mazmûme azaz **jo, ju, jö, jü**-vel kezdődő szók:

يُورُوشْ *jürüs : járás, utazás.*

يُوسُونْ **joszun (jüszün) : jegy; szabály, szokás, törvény; alak, termet.*

يُومَالَاتيبْ *jumalatïb : hengerítvén, gördítvén.*

يُولُوقْتى *joluktï : találkozék.*

يُولُوقُوشْتِي *jolukustï :* szintén *találkozék.*

يُولُوتْقُونْجَا *jolutkundsa* (sic! *jolukkundsa*, ج helyett ڈ?): *míg találkozik.*

يُورُونْ **jorun : ruha-folt.*

يُورَايْ *jürej : járnék, járjak.*

يُومْرَانْ *jumran : a ki látott, pillantott.*

يُولُوبْ *jolub : útat találván, jövén.*

يُولْدَابَانْ *joldaban : útnak indítani, utalni* (tkp. *utalván*).

يولدادى *joldadï : útat mutata.*

يُوكلاب *jükleb : terhelvén.*

يُوزكِينَهَ *jüzgine* (p. *g*),

يُوزغِينه *juz-gïna : arczocska,* kicsinyítéssel.

يُوقْلَامِيشْ *joklamïs : érintett, tapogatott.*

يُوقْتِي *joktï : érinte, tapogata, üte.*

يُوقَارِى *jokkarï : fent, fentvaló.*

يِيرْلَاى *jïrlaj : énekelne.*

يُوزْلَانْدِى *jüzlendï*: *arczát tartá*, azaz *fordúla* valamerre.

يُوگُورْدِى *jügürdi*: *futa, szalada.*

يورگورو گونك *jürgürügüng*: *futnod kell.*

يوغان *jugan*: valamit vízzel *mosó;* meg: *jogan*, oszm. *joghun*: *vastag.*

يُوبْ *jub*: valamit vízzel *mosván.*

يُوغَايْ *jugaj*: *mosnék.*

يُوَالِى *jualï*: *mossunk.*

يُوقَارْ *jokar*: *érint, reáhat.*

يوقْ اِيرْسَا *jok irsze*: *ha nincs; különben.*

يُومَايْ *jumaj*: valami nyíltan valót *becsuknék*; *mosnék* [1]).

---

[1]) Sic! de azt várnók: *nem mosnék*, s hibásan van a török magyarázatban *jujaïn* a *jumajaïn* helyett.

Sajtóhibák.

XI Lap	18 sor	alúlról	اوٴلدی olvasd
4.	2.	felülről	Nazm-*ül-ds*evâhir
5.	1.	„	füg*g*eszsz
6.	16.	alúlról	*N*eszâim-ül-muhabbet
	12.	„	Fevâid-ül-k*f*br, M*i*zân-ül-evzân
14.	8.	„	ïszïtmïs
15.	12.	„	ايشارى *i s e r i*
	11.	„	اشتان *ï s t a n*
18.	4.	„	ايليينسام
21.	11.	„	ottï
	10.	„	ötrük-gine
22.	1.	„	اوچار
23.	5.	felülről	o*kh*saszï
26.	12.	alúlról	old*s*ar
	2.	„	üld*s*er, öld*s*er
29.	9.	„	ba*kh*sï
35.	1.	felülről	بوتمانكز
36.	5.	„	بوزلادى
39.	8.	alúlról	a*z*a*z*
42.	1.	„	tav*u*s
47.	13.	felülről	ne akadalyo*zz*
52.	15.	„	توكان
56.	1.	alúlról	csid*s*en
57.	16.	felülről	csï*kk*u-dik-dur
58.	4.	„	cs*i*nedi
59.	11.	alúlról	چوقتى, összeg*y*üle
61.	6.	felülről	dev*v*ads
65.	8.	alúlról	سَرَاغُجْ
88.	10.	felülről	kiti*b*
90.	5.	alúlról	كينك
91.	1.	felülről	kö, kü, *gö*, *gü*

Az Abuskabeli csagatajtörök szók rendje.

	Lap
Elif meftûhe, azaz *a*, *e*-vel kezdődő szók	1
Elif mekszûre, azaz *ï*, *i*-vel „ „	11
Elif mazmûme, azaz *o*, *u*, *ö*, *ü*-vel „ „	20
B meftûhe, azaz *ba*, *be*, *pa*, *pe*-vel „ „	29
B mekszûre, azaz *bï*, *bi*, *pï*, *pi*-vel „ „	32
B mazmûme, azaz *bo*, *bu*, *bö*, *bü*, *po*, *pu*, *pö*, *pü*-vel „ „	34
T meftûhe, azaz *ta*, *te*-vel „ „	38
T mekszûre, azaz *tï*, *ti*-vel „ „	43
T mazmûme, azaz *to*, *tu*, *tö*, *tü*-vel „ „	48
Ds meftûhe, azaz *dsa*, *dse*, *csa*, *cse*-vel „	54
Ds mekszûre, azaz *dsï*, *dsi*, *csï*, *csi*-vel „	56
Ds mazmûme, azaz *dso*, *dsu*, *dsö*, *dsü* *cso*, *csu*, *csö*, *csü*-vel „	58
H (ح) mazmûme, azaz *ho*, *hu*, *hö*, *hü*-vel „	60
Kh (خ) meftûhe, azaz *kha*-val „ „	60
D meftûhe, azaz *da*, *de*-vel „ „	60
D mekszûre, azaz *dï*, *di*-vel „ „	61
D mazmûme, azaz *do*, *du*, *dö*, *dü*-vel „	64
R meftûhe, azaz *ra*, *re*-vel „ „	64
R mazmûme, azaz *ro*, *ru*, *rö*, *rü*-vel „ „	64
Z mekszûre, azaz *zï*, *zi*-vel „ „	64
Sz meftûhe, azaz *sza*, *sze*-vel „ „	65
Sz mekszûre, azaz *szï*, *szi*-vel „ „	68
Sz mazmûme, azaz *szo*, *szu*, *szö*, *szü*-vel „	70
S meftûhe, azaz *sa*, *se*-vel „ „	73
S mekszûre, azaz *sï*, *si*-vel „ „	74
S mazmume, azaz *so*, *su*, *sö*, *sü*-vel „ „	74
T (ط) meftûhe, azaz *ta*-val „ „	74
T mekszûre, azaz *to*, *tu*-val „ „	75

	Lap
G meftûhe, azaz *ga*-val kezdődő szók	75
G mekszûre, azaz *gï*-val „ „	75
G mazmûme, azaz *go, gu*-val „ „	76
F meftûhe, azaz *fa, fe*-vel „ „	76
F mekszûre, azaz *fi, fi*-vel „ „	76
F mazmûme, azaz *fo, fu, fö, fü*-vel „	76
K (ق) meftûhe, azaz *ka*-val „ „	77
K mekszûre, azaz *kï*-val „ „	81
K mazmûme, azaz *ko, ku*-val „ „	83
K (ك) meftûhe, azaz *ke, ge*-vel „ „	87
K mekszûre, azaz *ki, gi*-vel „ „	88
Kmazmûme, azaz *kö, kül, gö, gü*-vel „	91
L meftûhe, azaz *la, le*-vel „ „	95
L mekszûre, azaz *lï, li*-vel „ „	95
L mazmûme, azaz *lo, lu, lö, lü*-vel „ „	95
M meftûhe, azaz *ma, me*-vel „ „	95
M mekszûre, azaz *mï, mi*-vel „ „	96
M mazmûme, azaz *mo, mu, mö, mül*-vel „	97
N meftûhe, azaz *na, ne*-vel „ „	98
N mekszûre, azaz *nï, ni*-vel „ „	98
N mazmûme, azaz *no, nu, nö, nül*-vel „	99
H (ه) meftûhe, azaz *ha, he*-vel „ „	99
H mekszûre, azaz *hï, hi*-vel „ „	99
H mazmûme, azaz *ho, hu, hö, hül*-vel „	100
J meftûhe, azaz *ja, je*-vel „ „	100
J mekszûre, azaz *jï, ji*-vel „ „	104
J mazmûme, azaz *jo, ju, jö, jü*-vel „	106